

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

2018

Tartalom

		Szépirodalom
<i>Turczi István</i>	3	Versek
<i>Oláh András</i>	5	nélküled; megfutamodásaink
<i>Vass Tibor</i>	6	A tájképfestő unatkozása
<i>Filip Tamás</i>	16	Versek
<i>Kaiser László</i>	18	Gina
<i>Gyukics Gábor</i>	26	szabadulási kísérlet a szabadság meghatározhatatlanságának súlya alól; isten ördögi terve a keletkezés
<i>Czigány György</i>	29	Szadai leander; Egysoros versek
<i>Szondi György</i>	39	Versek
<i>Szlafkay Attila</i>	45	Arany János utcán; Címkereső
<i>Szauer Ágoston</i>	46	Versek
<i>Pósa Zoltán</i>	47	Versek
<i>Csák Gyöngyi</i>	78	Versek
<i>Csák Gyöngyi</i>	81	Vándorúton
<i>Batári Gábor</i>	97	Filmnovellák
<i>P. Papp Zoltán</i>	102	Közölhetetlen anyavers
		Párbeszéd
	28	Télikék Czigány Györggyel Szóke Cecília beszélget

Esszé, tanulmány		
<i>Béres Attila</i>	31	Történelem
<i>Gáspár Ferenc</i>	41	A hűségés vándor, Pósa Zoltán hetvenéves
<i>Kicsi Sándor András</i>	49	A lokatívusz fokozatairól
<i>Pomogáts Béla</i>	63	Kányádi Sándor
<i>E. Bártfai László– Schreiber László</i>	73	Két tárcanovella megkésett találkozása
Világirodalom		
<i>Luigina Battistutta</i>	61	Mesék és legendák a Livenza folyóról (Karner András fordítása)
<i>Erdei Kvasznay Éva</i>	88	Molnár Edit
	89	Molnár Edit kollázsai

Jelen számunkban Erdei Kvasznay Éva rajzai láthatók
A borítótér Tóth Aliz fotója alapján készült

TURCZI ISTVÁN

Fenséges céltalanság

Figyeld a képet. Lentről nézd felfelé, és indulj is el, ha a spontán szimmetriát lépcsőnek gondolod. Megspórolni a kezdeteket Cro-Magnon óta nem kifizetődő. Lassan haladj, ha haladni fogsz egyáltalán. Végtelen számú vetületben a magad egyéni változatával a tapasztalat naprakész műtárgyai közt bolyongani, lásd be, fenséges céltalanság. Amikor gyakorlati célok híján, megélhetési eszméktől egyre távolabb kezdődik el a földi szokások felszámolása. Amikor perspektíva-kuss van, és úgy fordulsz be valami más, körül nem írható kontratérbe, mintha motoroznál egy szintenként nehezített pályalabyrinthban. Amikor a megszokotthoz képest úgy vagy egyedül, hogy minden elhasznált lélegzeted csönddé tömörül, és az én csak test-palackba zárt illó oxigén.

Gép-templom

Leleplező ez a szabályosság. Sehol egy önmagáért való kitüremkedés, kóbor vonal, torzó vagy formákból kitagadott diszsonancia. Szinte fáj és megaláz, ahogy monstrumként magaslik föléd. Előtte állsz, de mintha megadóan térdepelnél egy gép-templom oltára előtt, és szemed újhítű áhítattal függesztenéd a hol üvegkupolának, hol baziliskusznak tetsző, végtelenbe futó ablakokra. A geometrikus csendben erőlködés nélkül hallani egy imát. Te imádkozol, anélkül hogy tudnád. Te könyörögsz bebocsáttatásért. Ruhádat te szagगतod, hamut a fejedre te szórsz. Holnapi emlékeket, még ki sem mondott szavakat morzsolgatsz rózsafüzérként. A folytatás oltalmáért esedezel az örök szüntelenség színe előtt. Pedig ha jobban figyelsz, megláthatod azt a lépcsőt a lábazatban, ahonnan van hová. Nincs még veszve semmi.

Éteri minta szerint

Ne tanulmányozd magadban az alantast. *Attól még nem lesz valami valami, hogy valamilyen nem.* És ha kísérletezel, nézz fel, és tedd éteri minta szerint. Erre vonatkozóan persze ne várj útmutatást. Ahol monokróm ég alatt egymásba múlnak a napok, a távolság kevesli önmagát, s minden átmenet nélkül kezdődik újra, ami be sem fejeződött, ott fix pontot keresni legalábbis kétséges kimenetel. Nézz a lelkedbe, szólt Marcus Aurelius. Járd körül szavaidat, imígyen Heidegger. A saját nyelvedet beszéld, mondta Wittgenstein. Hallgass a füledre, így Eco. Saját levében fő, utóbb így lesz delikátesz, minden kis jövőpöndró. Ami porból lett, éljen tovább a porban.

OLÁH ANDRÁS

nélküled

még hozom a statisztikai átlagot:
a kávé két cukorral iszom
a pulóverem könyökben megnyúlt
fejgörcs kínoz ha front van
s alvajáróként élem napjaim
mióta nem kulcsolódik rám az életed...
most egy vonalban vagy velem
nem kötsz belém
pedig tudom mennyi
mérget szórt közénk a megszokás
már nem érdekelnek a trópusi virágok
hosszúra nyúló árnyai
sem a kettétört remény
– este pedig elalszom nélküled...

megfutamodásaink

szemlesütve hátráltunk faltól a falig
nem él már itt semmi – *bizalom* is alig –
könnyen elhitelek (kódom is volt hozzád)
s tudtam: a tilostól mindig jobb a fogság

most magányosan ülsz egy huzatos téren
hiánypótló kávé szürcsölget a szégyen
álmaidat bontja vissza a szűk este
s rád zuhan egy emlék túlhidratált teste

VASS TIBOR

A tájképfestő unatkozása

A folyó csendes,
a fűzág néha megremeg kicsit,
ahogy hegye a víz színéhez ér.
A víz színe fehér.

A túlparton horgászok, egyikük épp bedob.
A víz megijed,
a gyűrűk mintha előre kirajzolódnának.

Kong
két csobbanás,
talán halak,
talán kavicsal játszó gyermek,
az is lehet, eltévedt időjel
messzi toronyból.

A stégen bicajok fekszenek, kicsik.
Vázukon ruhák.
Az egyiknek mintha pörögne még
hátsó kereke,
a másik mintha ott heverne gazdátlan régen.

Az idő damilként feszül,
egyesek félnek megremegni egészen.

Nem is fér ennyi ember egy képre,
nem is.
Akár túlírt mondat, tobzódó szótömeg,
nem a jelentés sokasodik,
hanem a használt levegő, s élénken fogy a türelem.
Leejteni két tűt nem lehet.

Zavarba ejtő, hogy nem tudni,
mit csinál ennyi ember egy helyütt.
Eddig korcsolyáztak
vagy mostantól ételosztásra várnak?
Állatkertbe mennének, vonatra szállnának?

Lehet, nem is emberek.
Lehet, nincsenek is túl sokan.
Lehet, használtlevegőgyár,
türelemfogyasztó üzem,
ingyenkonyha hivatali ügyintézést végző
korcsolyázóknak.

Akár egyetlen, túlírt mondat az egész,
oldalakon át tartó
töredék,
nem is egy kép,
nem is kell türelem.

Hűlt helyed nézem,
kéklik a hidegben
a szürkére kopott vászon,
zsíros karfái mintha
szuronyok,
hasítanak az alkar eleven húsába.

A felvérző égalj
egy hosszú mondatban hadarja el
a nap történetét.

Vidd el
fegyvered,
hűlt helyét nézzem,
kékre hadd fessen szürkét a kéz a vásznon.
Vér már sehonnan nem csöpög.

Ülj be a készbe,
élvezd otthonod,
ne moss le koszt sehonnan,
nem moss ki ecsetet, szádat rongy szavak után.

Menj, hagyd itt foltjaid.
Elkenek belőlük párat,
egyikük jó lesz gondterhelt felhőnek,
másik világító háztetőnek,
és lesz olyan is,
ami hasonlít majd a székre,
rég elfeledettnek hitt kékre.

Nem tudni, hány réteg szárad a falon,
hány lakó hányszor milyen vastagra kent
egyes részeket,
meddig élt három lány a sárgával,
egyedül egy néni meddig állt a szürkeségben,
az őszibarackot az asszony meddig élvezte,
a fiú az ébent
hogyan kaparta fel,
mit látott alatta.

Egyáltalán,
ki festi úgy az ördögöt a falra,
hogyan jóságosnak tűnjön,
kezébe ki mázolja óvodás, mindenben nevető ikreket,
miért hagyja, hogy az idő kísétáljon a képből,
eltűnjön velük nyomtalan.

Hol vannak a képről,
akik keresik őket,
akik elmondják nekünk a titkokat.

Árnyakat miért nem vetnek,
miközben tűz a nap,
szólni miért nem szólnak
csak majd ha fagy.

A sínek közt fölőtt fű térdig ér,
a kövek közt nem laknak gyíkok,
a szóközők túl nagyok.

Két mondat kéne még,
és egy fél,
hogy a történet kerek legyen,
kettő a végére,
fél az elejére,
és pontosan tudni a helyről,
ahonnan kinő hamar a gyíkfarak,

ahol térdig a legjobb érnie a fűnek.

Kéne egy ponttevő,
aki pontot tesz
mindkét egész végére,
a felet beszúrja,
mint fűszálat csokorba,
észrevétlen a végére,
a szóközőket összehúzza
a szokottnál ritkábbakra még.

A látvány így lenne teljes,
a csend így maradna ép.

A pince előtt foltos kutya ül,
nem tudni, a gazda onnan jön-e fel,
vagy oda tart messzebből,
és a foltos kutya előre készül ott üdvözölni őt.

Nincs ott a gazda a képen,
és nem hiányzik mégse,
a foltos kutyán jól látni,
hogy közel lehet,

a foltos kutya fölfele néz, és a fölfele nézéséből tudjuk,
a gazda tisztességes,
és egy ugrásnyira ott piszmog valahol.
Tehát nemcsak hogy ott van, és úgy,
hanem azt is, hogy feltehetően él.

A kutyák a halott embereket
másképp nézik, mint a szemzett növények.

Itt és most mögöttes tartalom az,
hogy nem mondom ki, amit gondolok,
vagy nem egészen úgy?
Vagy kimondtam már régen,
és magam sem tudom,
feljössz-e a pincéből,
vagy oda tartasz még?
A kutya a tiéd, foltjait ismered,
s amellet a nézés az, ami idegen?

A kutya tévedhetetlen.
Az ember nagy csaló.

Miféle hers színek,
mekkora hárserdő a sétány két oldalán,

maféle,
vékonyka sétány
a hárserdő közepén.

Vékonyka fenyők
hosszán lesz úr a fény a háttérben,
a tobozok túl nagyok.

Fenyők véknya mászkálna,
dúskálna előrébb,
hers hársszínek tobzódnának,
ha nem kelne ismét a szél.

De szél kele,
és a termésbe bevegyül
néhány új hang,

a teremtés indul,
a sétányon ember és idő összevegyül,

a legnagyobb fák egyszerre tudják meg
a baktatók titkait.

Most, hogy fény derül mindenre,
a sétány hirtelen vaksötétbe borul.
Menti, ami menthető még,
hátrahagyja,
amiért küzdeni nem érdemes már.

Az erdő nem okoskodik.
A színek ma nem itt kötekednek.
Szőröz pár hernyó,
de távol esnek a kézzelfoghatótól.

A liget vadja,
a karmester csendre int,
mintha a sötétebb színeket fogatná több vízzel visz-
sza,
mintha csak szétfolyatva lenne jó,
s aztán szikkadva
a csendre intő
pillanat.

Több víz, több örökséggel hígított,
csendülő,
csobogással összecsengő szerelem.
Átitat, halványít minden jel.

A szünetjel hályogot képez
a szemeket száraz
késsel kihúzó mókusszőr ecseten.

A darab végén
mindig kitódul annyi könny,
amennyi a folytatáshoz elég,

amennyivel vadabbul lehet
mélyebb,
hosszabb csendre inteni.

Két angyal,
kék szárnyakkal,
ereszkedni látszanak.

Gyakorlottak,
többször küldték oda őket,
ahol leszállnak most,
lehet, naponta
többször megteszik.

Mindkettejük egyik szárnya
végéből mintha hiányozna jó darab.
A hiány hossza ugyan annyi csak,
mint a nagyujjaiké,
sejteni mégis, hogy a következő
utáni landolás felér majd egy bukással.

A bukott angyalt
késsel lehet csak,
a kék az eső romlatlan mechanikája.

A szárnyakon kívül minden más
ismeretlen jelleg,
de ez szinte mellékes.
Van ott még valami,
ami biztos, hogy a tárgyhoz szorosan tartozó,
a földön egy kulcs, alig észrevenni,
és az is biztos, hogy nem látják az angyalok.

Talán legközelebb veszik észre,
vagy túl későn már, erről nem tudni semmit.

A történet mégis arról szól,
ami az utolsó landolásnál
történik majd, és arról, ami utána.
A bukás után nem lesz már semmi,
a száraz-kék szárnyak
fölszívnak minden múltat,

fölköpnek minden jövőt,
hajukból mentőhálót szőnek,
bőrükből ernyőt varrnak
angyalarcú,
bukósisakos lányok.

Nem is látni az arcukat pedig.
Nem is.

Körök, négyzetek rajzolják ki alakodat,
konstruktív orrod
beleütöd mindenbe. Úgy értem,
akárhová mész,
beleakad ebbe-abba,
függönybe például, húzod magad után
vagy fellöksz vele vázát,
kibillentesz falon függő képet,
majdhogynem leesik
állam mutatóvonalaidtól,
orszõreiden kismacskák függenek,
hintáznak mókusok félnapos kölykei.

Automatikusan bír el a kép
minden hasonló képi elemet.
Minden elem automatikusan képi.
Valami mégsem hagyja,
hogy orrod úrrá legyen mindenben.

Pedig az orr hatalmas süti át a képen,
pedig halszagot érezni,
miközben hal sehol,
nevetést hallani, pedig a tér légtelen.

Van pár néző,
aki a lékhorgászatot lélekhorgászatnak érti,
őket a teremőr a sarokba gyűjti,
és zárásig kiabál velük.

Nem értem a virágos önarcképeket,
hogyminek oda virág.
Nem értem a virágos képeket,
hogyminek oda önarckép.
Virágképp az önarca magában,
önarcképp a virág magának.

Unom a galambokat meztelen nők kezén,
bosszant, ha férfiak
tükör előtt a hajukba túrnak,
nézegetik haj-maguk.

A terem szereti a sötétet,
és a zajt, amit az elszívók keltenek.
A zaj az elszívás első szerelme.
A sötét számtani sokadik.

Szívj el,
zavarj meg, élet,
abban a teremben.
Kevesedj, hajhagyma.

Talán a tűz megoldana mindent,
az önarca öngyulladnának,
a meztelen nők úgy falnák a hajcsomókat,
mintha bonbonok lennének,
kékenészes sajttal a sajttal
mérési közepén.

Hátul egy nő
fának támaszkodva a könyvvel
egy füst alatt letudja egyben a látvány hátterét.

Elöl egy másik nő
egy másik fának támaszkodva
egy másik könyvből olvas fel hangosan
egy fűrj alatt,
nem tudni, kinek. Egykedvűn mutogat.

A főszereplőről most tudja meg,
hogy elveszti mindenét,
meghal minden szerette egy hegyomlásban.
A hegyomlás okáról nem tudni semmit.

A sarokban,
a felolvasó nőnek háttal
egyedül ülő gyermek, szép arcú fiú,
göndör és dundi, a bőre selymes,
több helyütt sebzett.
A füst hozzá is eljut.

Hátul és elöl közt ugyanúgy nincs sáv,
mint élők és holtak közt,
a vonalak omlós kekszek
töltelékeként
egybeúsznak.

A fűrj aludni készül,
a föld megnyílni:
valamelyik közelgő percben
a könyvek kivételével mindent elnyel a mély.

Felkészülés

Veszek egy nyálelszívót,
egy sajnálógépet,
egy műfüves pályát,
mire jönnek a moszkítók és a moszkoviták.
Feketekenyér ragacsza virít a fogaik között.
Jön velük a történelem, a tévében megint
kívánságműsorok lesznek,
barikádépítők kérték, meg
lélegeztetőgép-kezelők,
utászok és szanitécek.
Még maradt némi pénzem.
Mit vegyek rajta, szerintetek?
Dinamót vagy dinamitot?

Vakon írt törvény

Régen színéből tudtam, hány
ezer volttal csap le egy villám.
És előre láttam, milyen hurkok
és cikcakkok árkaiban
száguld majd végig a fénye.

Magamban így kérleltem:
ne gyújts fel erdőt, boglyát,
ne üss agyon állatot, embert.

A villámok talán egy vakon írt
törvény betűi, és úgy kell
kitapogatni, mit akar általuk
üzenni a törvényhozó.

Író és hősei

Ha megkönyvesíti a szakadék-életet,
az író útja a poloskák közé vezet.
De abban biztos lehet, hogy
a Szent Szív magasan
trónol a lépcsők felett,
és mindig hófehér marad.

Körbeállják a hősei, amikor
ajkát szóra nyitja.

Adatok halászává teszek téged,
belőled uzsorást csinálok,
te pénzmosó leszel,
te emberkereskedő,
te pedig kuruzsolni fogsz.
Álnokok lesztek mind, és
hozzám hűségesek.

Most pedig eredjete, és ne
émelyegjen a gyomrotok, ha
ágyrajárókkal, bélpoklosokkal
hoz össze a sors.
Védekezésül gyártsatok
mítoszokat magatoknak,
és mindent jegyezzetek meg,
ami történik veletek,
hogy reggelenként
elmesélhessétek nekem.

Én majd eldöntöm,
mi marad belőle élet,
és mit írok bele a könyvbe.

Gina

Vajda János emlékének

I. jelenet

Magyarország, budai utca, egy ház előtt, az 1850-es évek eleje

- HERCEG Válaszodért jöttem újra. Gazdagság, fény, ragyogás vár rád. Szépségedhez lesz méltó körülöttem majd a világ. Mitől félsz?
- GINA Nem félek én semmitől, herceg úr. Csak nehéz volt meghozni ilyen fiatalon a döntést.
- HERCEG Kértelek és ostromoltalak eleget, gyönyörűségem. És ígértem!
- GINA Válaszom: igen. Egy szegény budai fodrász lánya nem tud hosszasan ellenállni. De beszéljen apámmal, az ő engedélye is kell.
- HERCEG Apád sem fog ellenállni! Minden pénzt megér nekem, hogy mellettem legyél, Bécsben. Erre vágyom, mióta megláttalak.
- GINA Bécs... Bécs...
- HERCEG Az az én birodalmam. Egyik palotámban te leszel az úrnő!
- GINA Palota, Bécs... Bécs... A bécsi élet...
- HERCEG Rád vár! Beszélek nyomban apáddal, ha áldását adja *(elővesz egy nagy köteget pénzt)*, indulhatunk, itt a hintóm. *(Bemegy a házba.)*
- GINA Mint a mesében, erről álmodom sivar gyerekkorom óta. El innen, el, el ebből a szomorú városból, el a nélkülözésből. Gazdag akarok lenni, bálókba akarok járni, zene, tánc, multság kell. Anyám, te segítesz fentről?
- JÁNOS *(jön)* Döntöttem. Meghoztam a végső döntést!
- GINA János, mondanom kell valamit...
- JÁNOS Ne, hallgass meg, Gina.
- GINA Gina! Én?
- JÁNOS Tegnap, hogy elváltunk, újra írtam egy verset rólad. Valami más név kellett, olyan, ami forró, ami lüktet, ami sugárzik, ami méltó hozzád. Georgina lettél nekem. Mostantól Ginának hívlak, szerelmem!
- GINA Szerelmem?
- JÁNOS Igen, szerelmem. Az vagy, mióta először megpillantottalak. Azóta marcangol a vágy. Ezért döntöttem úgy tegnap este, hogy – elveszlek feleségül.
- GINA Alig ismerjük egymást, az a néhány találkozás.
- JÁNOS Tudnod kell, hogy ki vagyok: magyar költő, újságíró. A tollammal keresem szerény, de tisztességes pénzemet.

És házasságra érett: voltam tiszt az osztrákok elleni szabadságharcunk idején, lettem lefokozott közlegény a bukás után, voltam hivatalnok, lettem szerkesztő, meg tudok állni a lábamon.

Két szerelmem, két szenvedélyem van: az irodalom és te! Mind a kettő a jövőm. Mind a kettő az életem!

Azért élek, hogy írjak, és azért is írok, hogy egyszer veled élhessek.

GINA Bevallom: tetszett, ahogy udvarolt, furcsán, kopottan és mégis büszkén. De maga nem tetszett soha igazán, János.

JÁNOS Lehetetlen.

GINA Nem érezte?

JÁNOS Miért nem mondtad meg? Gina...

GINA Ismeri maga a nőket?

JÁNOS Csak annyit tudok, hogy egy nő megbabonázott. Te! Végzetesen, szenvedélyesen és mindörökké!

GINA Képtelen vagyok elképzelni az életemet maga mellett. Játszottam, játszottunk kicsit, ennyi történt.

Egy udvarló a sok közül. És most menjen, mert az én végzetem más utat jelölt ki. Más utat – és mást.

JÁNOS Gina, szerelmem, adjál időt, hogy jobban megismerj engem!

GINA Nem! Mondom, más utat rendelt a végzetem. Tudnia kell: mindjárt indulok. Indulok, mert visznek. Visznek, és én nem akarok búcsúzni senkitől. Ami meg kell, úgyis megkapom!

JÁNOS Hová indulsz?

GINA Bécsbe.

JÁNOS Éppen Bécsbe? A gyűlölt Bécsbe?

GINA Mit számít ez? Oda, mert ott a jövőm. Késő már minden, János, késő, a végső döntést mégis én hoztam meg. *(A házból kilépő hercegre mutat.)*

JÁNOS Értem már... Pénzes vad... Méltatlan vad. Hozzám képest bizonyosan.

GINA Szeret, imád.

JÁNOS És én? És én? Gina, mi lesz velem?

GINA Majd elfelejt.

JÁNOS Soha! Képzeletem mindig utánad fog járni! Gina!

GINA Mindig?! Isten áldja! Isten áldja, költő barátom!
(A herceghez megy.) Indulhatunk, barátom!

HERCEG Enyém vagy végre, enyém a szépséged, a fiatalságod. Hagyjuk ezt a sűrke várost. Vár Bécs, a fény, a ragyogás.

GINA A fény, a ragyogás. Az élet.

II. jelenet
Bécs, nagyvilági élet, utcai forgatag
(zene, szöveg nélkül)

III. jelenet
Gina szegényes lakása Bécsben

RÓZA Bocsánat, hogy magára törtem.
GINA Ismerjük egymást?
RÓZA Én jól ismerem magát.
GINA Nem emlékszem. Hol találkoztunk?
RÓZA Még nem találkoztunk.
GINA Talán a cirkuszban látott?
RÓZA Nem, dehogy.
GINA Akkor honnan ismer?
RÓZA Versekből.
GINA Versekből?
RÓZA János. János, a költő. Emlékszik?
GINA Nem!
RÓZA Pedig megkérte a kezét még Budán. Budán, régen!
GINA Ó, igen. Már emlékezem. Istenem! Húsz éve... Milyen rég volt.
RÓZA A felesége voltam. Mindig magáról mesélt. Minden magához írt versét olvastam. Sose felejtette el Gináját.
GINA Nagy költő lett?
RÓZA Ő nagyra tartja költészetét, és én is!
GINA Milyen fiatal! A lánya lehetne. Mondja, boldog?
RÓZA Elváltunk, de még szeretem. Felejthetetlen!
GINA Akkor miért váltak el?
RÓZA János nem tud együtt élni senkivel, olyan a természete. Elviselhetetlen. Én meg nem bírtam mellette.
És nem bírtam, hogy mellette magával kellett élnem.
GINA Velem?! Ezt hogy érti?
RÓZA Volt már szerelmes?
GINA Nem, miért lettem volna.
RÓZA Ezért nem érti. János talán szeretett néha, engem vonzott és taszított. De magába volt mindig szerelmes.
GINA Húsz év után? Még most is?
RÓZA Igen. Tudom. Talán ezért nem keltem neki igazán.
Talán ezért mogorva mindenkivel, még azzal is, aki nagyra tartja...
GINA De maga mit akar tőlem?
RÓZA Látni akartam, látnom kellett!

GINA Miért? Miért?
RÓZA Miért? Látnom kell, hogy kit szeret az, akit még én is szeretek.
GINA Hát jól nézzen meg, mivé lettem. A jótévőm, a herceg meghalt, ma-
gamra maradtam. Amíg élt: ünnepeltek Bécsben sokat, tomboltak,
amikor táncolni vagy lovagolni láttak. Aztán elhagytak.
Ez lettem, akit lát. Élni kell valamiből, semmihez sem értek, csak a
lovagláshoz. És még örülhetek neki, ha valaki munkát ad.
RÓZA Kicsoda?
OROSZY *(be)* Jó estét, hölgyeim! Indulni kell, kezdődik az előadás.
GINA Ő, az igazgatóm.
OROSZY *(Rózához)* Új barátnő? Nem jön megnézni?
Talán maga miatt összeszedi magát.
GINA Miért mondod ezt, imád még a közönségem.
OROSZY Úgy, ahogy én...
GINA Gonosz vagy és igazságtalan!
OROSZY Volt kitől tanulnom, amikor még nem kellettem! Amikor még nem volt
szükséged rám...
GINA Ne kezdjed, vár a munka. Menjünk!
RÓZA Én is?
GINA Jöjjön, ha tényleg látni akar.
Hiszen látni akart.
OROSZY Jöjjön, kedvesem!
RÓZA A cirkuszba?
OROSZY Cirkuszba!
GINA Cirkuszba!

IV. jelenet
A cirkusz pénztára előtt

OROSZY Vehettek volna több jegyet is.
Máskor vidámabban árulj!
GINA Akkor is hozzám jöttek, hogy lássanak a porondon.
Rám kíváncsiak, rám! Rám és a lovas számomra.
RÓZA Ó, Istenem!
OROSZY Látja, szegények vagyunk, de dolgozunk tisztességesen. Járnak hoz-
zánk a bécsi népek, de Bécsen túlról is.
GINA Mennyi embert meghódítottam. Az én szeretett közönségem!
OROSZY Most hódítsál! Ma.
Ne hozz szégyent rám!
RÓZA Ó, Istenem!
GINA Nem jön megnézni?

RÓZA Nem érzem jól magam, inkább maradok itt.
GINA Mennem kell, kezdődik a számom. *(Be a porondra.)*
OROSZY Tényleg a cirkusz csillaga volt, káprázatos csillag.
És hogy szerettem. Imádtam! De nem kellett neki.
Előbb a herceg, aztán ezernyi férfi.
S amikor kapaszkodni kezdett belém, már ő nem kellett.
Megkopott a cirkuszban is. Azért adtam neki munkát, most is adok.
Mégiscsak hoz néhány nézőt, egykori rajongóit, akik emlékeznek
egykori bájaira.
Így vagyunk már összeláncolva, ki tudja, meddig... Ki tudja, meddig...
RÓZA Ó, Istenem, Gina! Ilyennek kell látnom.
OROSZY Én innen nézem őt, a mutatványát és a porondot: a szokásosnál is rosszabb.
S milyen türelmetlen most a szeretett közönsége. Alig tapsolnak.
RÓZA Nem sajnálja? Mondja, nem sajnálja?!
OROSZY Nem mindegy? Ő sem sajnált, amikor epekedtem utána. Dolgozzon, amíg bír, s én megfizetem...
RÓZA Megtapsolták!
OROSZY Sovány taps ez, sovány, mint a bevétel.
De hát ez van, ennek is örülni kell...
GINA *(be)* Nem voltam igazán jó!
RÓZA Megtapsolták!
GINA Nem voltam jó! Nem a cirkuszban voltam, nem itt a porondon, ezt a közönség is érezte. Másutt járt az eszem: vissza a múltba, az ifjúságba, vissza Budára.
Megjelent előttem János arca, a búcsú pillanata.
Erre gondoltam egyfolytában. Milyen rég volt, milyen rég! Mennyi minden történt azóta. Elröpült az idő.
Valami azt súgja: látnom kell Jánost. Igen, erre vágyom.

(Rózához.)

Azt mondta, nem felejtett el, mindig engem emlegetett, és még mindig szeret. Nagyon és szenvedélyesen! Kérem, vegye rá, hogy meglátogasson Bécsben.
Kérem! Megteszi?
RÓZA Megpróbálhatom. Találkozunk olykor...
GINA Ígérje meg, hogy ráveszi.
Maga ismeri igazán, hiszen a felesége volt, tudnia kell, mivel érheti el, hogy megkeressen.
RÓZA Talán csak annyi kell, hogy János megtudja, Gina akarja a találkozást.
Az ő Ginája, aki mindig vele maradt.

GINA Igen, találkozni akarok veled. Mindenképpen.
OROSZY Hölgyeim, engem vár a közönség.
RÓZA Menjünk, Gina, hazakísérem.
GINA Megígérte, megígérte!
RÓZA Megígértem. És így lesz. Jánosért is!

V. jelenet
Előkelő bécsi cukrászda

GINA Miért nem jön? Már itt kéne lennie. Miért nem jön?
RÓZA El fog jönni. Megígérte, ahogy én megígértem magának, hogy ráveszem... Bár nem ment könnyen, János furcsa és kiszámíthatatlan. Azt mondta, valami nagy, rejtett bánat van benne mindig, bánat, amit az ember érez és nevezni nem mer.

GINA Milyen szép és milyen szomorú.
RÓZA Azt is mondta, csöndesült szíve többé nem ég soha, nem bántja újabb szenvedély. Talán ezért nem kellettem neki igazán. Talán ezért ígérte meg végül, hogy megkeresi.

JÁNOS *(be)*
GINA Itt van! János!
JÁNOS Gina! Te lennél? Ó, Istenem! Nagy úr az idő!
RÓZA Nagy úr az idő...
GINA János! Látni akartam, köszönöm, hogy eljött. Akkor még mindig ott vagyok a szívében.

JÁNOS Én is akartam látni, de főleg magammal szembenézni.
GINA Nem értem!
RÓZA Én igen! S jobb, ha elmegyek, már nem kellek én. *(El.)*
JÁNOS Hóhár és kegyetlen idő, nagy munkát végzett.
GINA Nem is örül, hogy találkoztunk?
JÁNOS Elkövetkezett! Ez volt hátra még, ezt hozta az irgalmas végzet. Látom a megbánást rajtad, talán ezért is hívtál. Nem tévedek, ugye?

GINA Megbántam sok mindent, igen, ezért is hívtalak.
JÁNOS Emlékezel?
GINA Emlékezem.
JÁNOS Emlékezzünk. A múltból fölmerül egy pillanat, mint óceánból elsüllyedt sziget. Emlékezz rám, és én látom újra ifjú arcodat. Emlékezem!

GINA Én is emlékezem!
JÁNOS És én arra is, hogy bájjaidból méltatlan vadakra pazaroltál kincseket.
GINA Ne mondd! Kérlek, ne mondd! Nekem fáj ezt hallani, még ha igaz is. Fáj, nagyon fáj. Ne mondd!

JÁNOS De mondom, mert ezért lettünk azzá, akik most vagyunk: siralomházi lelkek. Mi nem vesztettük el édenünket, mert nem is volt soha. Bennünk most nem az elvesztett, de a soha el nem nyert éden fájdalom van. Szenvedtünk, bűnhődtünk mind a ketten. Gina, te szenvedtél úgy, hogy nem gondoltál rám, én meg azért, mert mindig velem voltál... Közben múltak az évek könnyörtelenül. Megöregedtem! A sír előtt egyre jobban látom: a teremtésben nincs irgalom. Nincs irgalom!

GINA Így váljunk el újra?

JÁNOS Az ég örökre eljegyzett velem!

GINA Az ég örökre eljegyzett? Örökre...

JÁNOS Te voltál az igazi hitvesem. Imába, dalba, versbe foglaltam neved, ez a szerelem örökkévalósága a halálban. Örök élet a költészetben. S hogy mi vagyok én neked, most már tudod, erre gondolj, ha már nem leszek!

GINA Imába, dalba, versbe foglalták nevem.

JÁNOS Imába, dalba, versbe foglaltam neved, Gina!

VI. jelenet
Szegények kórháza Bécsben

GINA Nincs senkim, nincs semmim. Ennyim maradt. Ennyi: a beteg, öreg testem. Ide jutottam az egykori fényből. Ide jutottam Budától Bécsig. Halott mindenki, és én is meghalok.

RÓZA Én még élek, veled vagyok, veled maradok.

GINA Te maradtál egyedül, milyen furcsa a sorstól. S mellettem vagy időtlen idők óta.

RÓZA Mert szeretlek, s mert szerettem valakit, aki téged szeretett. Nagyon szeretett.

GINA Sokan szerettek...

RÓZA János...

GINA János is... De most nem rá gondolok... Szépség, ifjúság, mulatság, gazdagság, pénz, ragyogás volt egykoron. Ó, herceg úr!

HERCEG *(mint látomás megjelenik)* Hogy szerettelek, s lettél szívemnek és Bécsnek ünnepelt csillaga. Aztán döntött az ég.

GINA Elhagytál örökre, s engem elhagytak az emberek. Nem engem szerettek, rajtam keresztül hódoltak neked.

HERCEG Ne feledd: csodáltak. Csodálták tested minden porcikáját, táncodat és lovaglásod.

GINA Meg a fiatalságom, amiről azt hittem, sose lesz vége. Aztán az is elmúlt: az idő könnyörtelen.

OROSZY *(mint látomás megjelenik)* Szerettelek! De mint az idő, te könnyörtelen voltál.

GINA Aztán te hozzám, ahogy az imádott szerelmesből megunt lovarnó lett.
A cirkusz káprázatából egy öregedő asszony.

OROSZY Melletted maradtam, melletted a szegénységben is.

GINA Én meg eltemettelek.

RÓZA Emlékezz, Gina, emlékezz Jánosra. Ő mindig szeretett, s neked hódolt mindig.

GINA Hódolt, vagy magát szerette bennem? Vagy szeretni akart, hogy szenvedhessen? Annyit tudok: másra vágytam, és már János is halott.

RÓZA A mi halottunk immár több mint tíz esztendeje.

GINA Alig volt hetven, hogy ő is elhagyott, én meg hetvenen túl követem őt. Őt is...

JÁNOS *(mint látomás megjelenik)* Nem kellettem, mégis örökké élsz verseimben. Örökké éltél mindig bennem.

GINA Tudom, imába, dalba, versbe foglaltad nevem.

JÁNOS Együtt éltünk.

RÓZA Együtt! És én megbocsátottam! Neked, neki, nektek!

GINA Megbocsájtás?

HERCEG, OROSZY, JÁNOS *(együtt)* Gina! Gina!

GINA Lehet a teremtésben irgalom? Olyan könnyű lett nekem, hogy itt vagyok. Minden olyan könnyű. Könnyű és békés... Békés.

(Meghal.)

RÓZA Istenem, meghalt! Nyugodjék békében!

HERCEG, OROSZY, JÁNOS, RÓZA *(együtt)*
Gina! Nyugodjék békében!

(Rózsa Pál operájának szövegkönyve)

GYUKICS GÁBOR

*szabadulási kísérlet a szabadság
meghatározhatatlanságának súlya alól*

egy idő után
úgy látszik
nincs több jövő

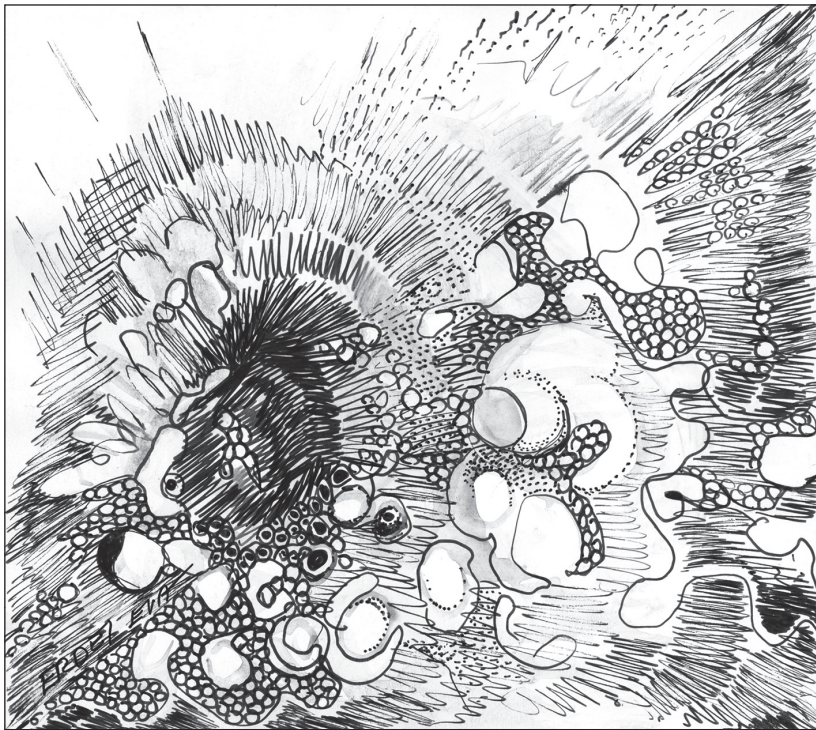
az álom féligazság
bár a mesebeli valóság
utat törhet
a képzelt valóság felé
ami olykor egy varázsütésre szertefoszlik
és elénk löki a
valót
amin hitetlenkedünk

visszanézünk tehát
és talán rájövünk
hogy mindent
újra kellene kezdenünk

isten ördögi terve a keletkezés

szinte érezni
amint kibukkanak a még le nem aszfaltozott föld alól
a fák
akármennyire hihetetlen
segítenek a szélnek
elégnek
ha úgy hozza sorsuk
és újjászületéskor
oly hangosat kiáltanak
hogy mind a még létező istenek
elfelejtik a múltat

egyetlen ellenségük
a földanya zabigyereke
bár tudni lehetne
ki az apja

Télikék

Czigány György új verseskönyve

A szerzővel Szőke Cecília beszélget

– *Miről írta első versét, és mikor?*

– Hatéves koromban már játszottam rímekkel, ritmusokkal. Első szonnettem az ibolyáról tizenöt éves koromban jelenhetett meg folyóiratban, s ugyanakkor a Zászlónk nevű ifjúsági lap Szent Gellért pályázatán első díjat nyertem egy háborús témájú novellámmal. A díjat 1946 őszén, a Gellért-hegy oldalában, az ünnepi, szabadtéri szentmise után Mindszenty József hercegprímás kezéből vehettem át. A következő években nem jelentem meg én sem, de az írást nem hagytam abba zeneakadémiai hallgatóként sem.

– *Milyen témákat érez leginkább versnek valónak?*

– A verset a köznapi valóság s a képzelet élményei egyaránt ihlethetik, a természet adta víziók, hangok, hangulatok újjászületnek versben, de a zene elvont nyelvén. Témája bármi lehet a költeménynek, mondandója pedig akkor igaz, ha a zene megmagyarázhatatlan evidenciáival képes hatni.

– *Van-e költő példaképe?*

– Legszebb verseivel Babits, József Attila, Rilke hatott rám. Például a Duinói elégiák világa. Kosztolányi közvetlen, természetes hangja. Petőfi, Arany vagy Vörösmarty Mihály. De hatnak a társzművészetek remekművei is: öregkori Liszt-darabok, Debussy-prelűdök vagy Monet festményei... leginkább persze a lelünkbe, agyunkba zúduló, életünkéből fakadó élmények, információk adják a vers alapanyagát.

– *Jól tudom, hogy a 37. könyve jelenik most meg? Van a számoknak valami különös jelentősége az Ön számára?*

– Mint a napóra: csak a derű óráit számolom... Legalábbis erre szeretnék törekedni. De el kell fogadnom s meg kell őriznem a tragédiákra emlékeztető évszámokat is. A legkedvesebb számok a zenében vannak számomra jelen: 4/4 a klasszikus remekművekben, 6/8 a játékos tételekben, 3/4 a keringőkben és 5/4 a bolgár ritmusú darabokban vagy Csajkovszkij szimfóniáiban...

– *Ha már számok: 2019. március 3-án lesz ötven esztendeje, hogy országhódító útjára indult a Kossuth rádió élő, komolyzenei vetélkedője, a Ki nyer ma? Van olyan verse, amiben ezt a korszakos műsort megörökítette, vagy amit ez a műsor ihletett?*

– Évtizedeken át láthattam ott a kíváncsi fiatal és idős, megtört arcokon a zene sugárzásának bensőséges örömét. Ha nem is tematikus szószerintiséggel, de írtam erről, ihletőként ezek a „tíz percek” is jelen maradtak a költészetemben.

– *Új kötetének különös címe van: Télikék. Miért választotta ezt a ritka kifejezést versei élére?*

– Arany János *Őszikék* címen jelentette meg öregkori verseit. Jó húsz évvel vagyok idősebb az őszikéket író nagy költőnél... Csak „télikeket” írhatok hát, akkor is, ha e gyakran szomorú, máskor kamaszosan friss versekben fényesség van: nyári napoké, emlékezésé. Az *Egysoros versek* ciklusaihoz új versek társulnak, és újrahangszerelve régiek is.

– *Kaphatnánk előleget közülük e rövid beszélgetés végén?*

– Sanzonszerű, könnyed vers szól a telente szadai faházunk pincéjébe zárt leanderről. Talán mintázza a mi sorsunkat is. És újabban írtam jó sereg egysoros verset...

CZIGÁNY GYÖRGY

Szadai leander

Kis leander-bokor, szegény,
testvéred Korfu szigetén
nem sejtí, hogy te pince-börtön
mélyén esel át éji flörtön:
hordó mered rád s kapanyél,
örök sötétség itt a tél.
De várja már a kert, a rét
szerelmes, hű leanderét,
rideg falak közt túrni, bízni
tanít pirulva sok ribizli
túlélted itt a lét halálát,
szomorú virágzás ad hálát
s ragyog, ki életet nyert.
Csábítsd ide a tengert.

Egysoros versek

R e m é n y

Ha egy sor vers körülfonja világunk.

B é k e

Nagy üveg kovászos uborka napozik a lépcsőn.

M é l t ó s á g

Szegfű ébred, arasznyira nyúl föl a világűrbe.

T e r e m t é s

Zsúfolt édenkert tárul fel egy káposztalevélben.

É s a h a j ó m e g y

Iszonyú részt venni az idő múlásában.

V é g r e n d e l e t

Majd ha rám gondolsz, mindég mosolyogj.

Á l l a z i n g a ó r a

Hadd mutassa a más időt, amire nincs szavunk.

É j j e l

Rettegve virraszt velünk egy jázminbokor.

Ú t o n

Ha itt lubickol fénye még, hát hova lett a tó?

P i l l a n a t a i n k

Nincs más, csak az, mi éppen eltűnik örökre.

BÉRES ATTILA

Történelem

(A kintornász visszanéz – részlet)

Akkor októberben minden szürke volt. Szürkébb, mint általában, pedig amúgy is eléggé. Az utcák, az ég, a boltok, a naftalinból előkerült nagykabátok, szürke, szürke. Várakozás volt a levegőben, reménykeltő és baljós egyszerre. A házbeliiek igyekeztek úgy beszélni, mint előző nap, előző héten, előző hónapokban. A házunkban megüresedett egy szoba. Lakásként tartották nyilván, de csak egy szobából állt, igaz, utcai ablakkal. Néha jöttek emberek megnézni, de Zsiga néni, a házmester nem nyitotta ki nekik az ajtót, akármilyen pecsétes papírokkal hadonásztak. (Ne kérdezd, miért neveznek egy női házmestert Zsigának. Ez a Bókay utca 25. a nyolcadik kerületben, ahol az udvart sárga keramit borítja, és az emberek a Tanácsházát még mindig előljáróságnak hívják tíz évvel a nagy rendszerváltozás után.)

A fiatalság nem is észlelte ezt a szürkéséget, hiszen ebben nőtt fel. Fontos dolgokkal foglalta el magát. A tízéves is.

Már mindenkinek volt meztelen nője. A bátyám a Moravcsikkal egy délután húszat is meg tudott csinálni a Moravcsikék elsötétített fürdőszobájában. Zsebükör méretű naptár köré fényképezték őket, olyan kicsik voltak, mint az előre az ötéves tervért bélyeg az iskolai spórkasszában. Azt mondták, minél kisebb, annál izgalmasabb. A legizgalmasabb az volna, ami olyan kicsi, hogy csak a különleges emberek láthatják meg, de azt egy átlagos muki nem venné meg három forintért. Így is érezhetően telítődött a piac.

A Völgyesi Jancsi aztán teljesen letörte az üzletet. Volt egy nagy könyve, abban az ő meztelen nője annyira meztelen volt, hogy a bőr is lejött róla. Pontosabban, hajtogatni lehetett az átlátszó lapokat: először ott állt vigyázállásban, a mellén két piros gombfoci, aztán megnyúzva látszódott, az izmai piros kötegekben, akár a Szalai bácsi gurnijai, amíg a segédek szét nem rúgták a munkabér miatt. Még aztán a belek meg a máj, szépen, disznótorosra színezve, legvégén meg a csontváz.

A Jancsi rájött, ha fordítva mutogatja, izgalmasabb. A csontvázal kezdte, és csak újabb forintokért öltöztette belekbe, izmokba, idegekbe. Ezeket már kívülről tudtam, de sosem volt annyi pénzem, hogy a bőrt is rátegye, és lássam a melleket is. – Ha ellopod az öreg micisapkáját, bebőrözöm neked, ameddig csak akarod – szédített.

A Szalai asztalos sapkáját nem lehetett ellopni, mindig a fején volt. Még evés közben sem vette le, mert repesze volt, és a vas annyira kiállt a fejéből, hogy vonzotta volna a villámot.

– Mi lesz ez, dekoráció? – álltam a gyalupad mellé. A Szalai a fűrészporba köpött. Amikor ünnepségre készült a ház, a Takács úr mint meghatalmazott

házbizalmi mindig azt mondta: Szalai úr és Béres úr vállalja a dekorációt, ennyit a magánszektor megtehet a népi demokráciáért!

Apám meg a Szalai nézték egymást, mintha ketten kaptak volna egy közös fogast a Dagály fürdőben.

– Ez hülye ez a Takács! – rángatta magára apám este a bokáig érő hálóinget.
– Talán a rossz cipőket lámpionozzam ki?

De most nem is készültünk ünnepre.

– Mi lesz ez, dekoráció? – kérdeztem hangosabban, mert még nem láttam olyat. Dekoráció, úgy hangzik, mint a demokrácia, csak nem tudom az értelmét egyiknek sem. Hallottam, hogy a Donpedrót kidekorálta két huligán a Gólya vendéglő csaposnője miatt. A lila monokli meg a forradások csak néhány hét múlva tűntek el az arcáról. Hát ilyen bonyolult. Többet kell olvasnom.

A két asztalossegéd füttyülve öltözködött. Az egyik letörülte a fűrészport a tükrőről, amiben én csak felhőket szoktam látni, és vizes fésűvel belötte a haját séróra.

– Kredenc – nevetett. – Kredenc!

Kardnak való lécet néztem a ledobált hulladékfa között.

– Viszlát, főnök úr! Tisztelet!

– Semmi viszlát, végeztem magukkal!

– Akkor holnap jövünk!

– Ne jöjjenek, akivel én egyszer végzek, annak vége! Ha most itt hagynak a szarban... – pörgött a satu, mint a propeller. – Ez már kész kizsákmányolás! Az adóm az égben!

– Ne búsuljon, főnök úr, holnap pillanatok alatt összevágjuk!

Kettesben maradtunk. Minden iparos ideges.

– Nekem a Thék Endre személyesen gratulált! Az én modelletem tanították az iparrajziskolán!

– A Thék Endre most nem valami divatos – mondtam –, a Thék Endre utcát már át is nevezték Leonardo da Vincire.

Egy pillanatra megállt, levette a sapkát, megvakarta a fejét. Ágaskodtam, de nem látszott a kiálló repeszdarab.

– Az kicsoda? – kérdezte.

– Kicsoda kicsoda?

– Hát az a Leonard.

– Gömöri néni mondta, hogy spanyol kommunista, harcolt a polgárháborúban. Hát mondjuk azt nem tudtam, mi az a polgárháború, de az ember legyen jól értesült, és akkor megnyílnak az emberek.

Fölvettem egy törnek való lécet.

– Az apám se tart már segédet.

– Az más, én asztalos vagyok, nem suszter!

A bátyám azt mondta, hogy a Völgyesi Jancsi meztelen nője nehézkes, mert bele van kötve a lexikonba, nem hordható zsebben, mint a naptárak. Akárhogy

hajlongott a Szalai úr, mindig túl magasan volt a feje ahhoz, hogy megkaparinthassam a sapkáját. Közelebb léptem, lekapni, aztán uszgyi!

– Feketén tetszik csinálni a kredencet? – kérdeztem, hogy lássa, mennyire értem a csíziót.

A „feketén” azt jelentette, hogy titokban csinál valami, nem szabad róla tudni senkinek. A Szalai úr feketén gyártott hokedlijairól tudott az egész ház, meg még a szomszédos utca is, a fene érti.

Válaszolt, de mintha magának dohogna: – Ez csillag lesz a Tanácsházára. Ötágú. Két méter mestermunka. Azt mondta az a nyíman a lakásügyön, hogy megkapom érte a kis szobát a Topercelék mellett.

– Az jó hely – mondtam –, oda nem csap a villám.

Felkapott egy vésőt.

– Mármint ha valakinek kiáll a repesz a fejéből. Mert jól a sarokban van – hátráltam. Ebből a sapkalopásból nem lesz ma már semmi.

Mindennap jöttek a proli-kinézetűek megnézni, hogy üres-e a szoba a Topercelék mellett, és van-e rajta lakat meg pecsét. A kis szobán hatósági pecsét volt, meg a Zsiga néni házmesteri lakatja, amióta internáltak belőle egy ezredest. Rejtélyes figura volt. Senki nem tudta, hogy az illető „népellensége” régi ezredes, vagy a néphadseregbe frissen beférközött ellenséges kém, úgy is mint „felforgató elem”.

– Ezredes – legyintett apám –, ilyen lábbelivel... kubikosbakancs. Én láttam igazi ezredest a légón, nem ilyen mondvacsináltat! Az előtt vigyázzba állt még a Finkel különlegességi sportcipész is! Az a marha nagy ember! Aki a vállán vitte a pápát az eukarisztikus kongresszuson! És vigyázzba állt előtte!

Ez a pápa-dolog nem stimmel nekem, láttam a Harsányiék Tolnai Világképében képeket arról a kongresszusról. Hát a pápát senki nem vitte a hátán, az biztos, az lovas hintón közlekedett.

Apám a konyhafüggöny mögül nézte a megüresedett szoba előtt ácsorgó prolikat. Ez nem olyan ház, hogy leálljunk velük diskurálni. De valahogy egyre többen voltak, és nemcsak proli-kinézetűek. Úgy álldogáltak, mint aki buszra vár, meg néztek fölfelé, mintha madármegfigyelők lennének, valójában alattomosan tülekedtek, testtel nyomakodtak, mindegyik közelebb akart kerülni az ajtóhoz.

– Barátom, micsoda világ! Jobb emberek is vannak köztük! – közvetítette apám. Szenvedély volt benne, micsoda rádiószpiker lehetett volna! – A Csernyi doktor Budáról! Hogy van pofája!

– Biztosan őt is kilakoltatták – mondta anyukám. Fel se nézett a lencseválogatásból. De apát bősztette a régi emlék:

– Még mindig tartozik két pengőmmel!

– Hol van már a pengő, mit kell emlegetni. Az utcán söpörték össze a végén, az infláció mind elvitte.

– De én kimegyek! Én megmondom neki! – tromfolt apám.

– Ne állj le velük – nézett föl anyám. – Mire mész vele, felidegesíted magad, és csak megfájdul a fejed.

Mintha valaki azt mondaná a Szepesinek, hogy a Bozsik most ne íveljen át félpályára, és Puskás Öcsi ne törjön kapura. Apámat nem érdekelte a sport, kapkodta befelé a Karilokat, mert a látványtól megfájdult a feje.

– És a Vodonyecné mit keres itt?! Minden héten Ikka-csomagot kap az urától! A zsidó világszervezettől.

A bátyám felbukkant egy pillanatra az ajtó előtt. – Az a Dzsoint – kiabált be –, az Ikka nem is zsidó – és már el is tűnt.

– Mindegy, mind egyformák – legyintett apám. – Csomagot kap, és a szobára bázírozik. Kakaóval akarta kifizetni a talpalást. Holland kakaó, mutogatta a dobozt. Hát megmondtam neki, vigye az urához, Amerikába, a nasasszony! Még jó, hogy én nem állok le ezekkel, mert nekem első a család!

A holland kakaó szöveget ütött a fejembe: létezhet, hogy az én apámnak vannak rossz döntései? Ritkán persze, mint amikor leugrott a mozgó vonatról egyenest a kalauzlány biztatására. De azt a kakaót elutasítani nagy baklövés volt.

A Szalai bácsinak nem volt családja, ő odament leállni velük.

– Mit akarnak! Nincs itt semmiféle szoba! Ez nem a vurstli! – kiabálta, és rakta a kiskocsira a formátlan, enyvszagú, frissen gyalult fadarabokat.

– Ki vagyunk rendelve, kérem – mondta egy fényes hajú, hegedűtökkel a hóna alatt.

– Azt majd a bizalmi eldönti! – jött ki Holló néni. – Cigányzene októberben, jobbat nem tud?

– Meg ne lássam, hogy itt izélnek a szobám körül! – tolta kifelé a kocsit a Szalai, de nem ijedtek meg tőle. Tudták, hogy repesze van. És hogy nem is az ő szobája, hanem a Tanácsé.

Szerettem a tarka sokadalmat, de apám nem engedett ki az udvarra:

– Menj a szobába, gyakorolni!

Sírt a hegedű a kezemben, mint Dankó Pistának. Vagy még jobban. A hat bés skálát gyakoroltam, az ablak alatt megtorpantak a népek, és nem tudtak továbbmenni. Desz, gesz, ájsz, vertem az ütemet. Amikor a Bitter Imi nagypapája benzinben mosta a fáslijait és egyberobbantotta a konyhát a fürdőszobával, én még akkor sem hagytam abba a gyakorlást. Szenvedély az élet.

– Hülye vagy? Mit csinálsz? – a bátyám nyakában bicikligumi lógott, a szája tele volt szeleptüvel. – Gyere, fogd a bringát!

Belsőt akart cserélni, de annyian mászkáltak az udvaron, hogy folyton köszönnie kellett, a szeleptűk meg szétgurultak a szájából.

– Kik ezek? – kérdeztem.

A vállát vonogatta:

– Fogd a gumit!

Nekem mindig azt a szemben lévő részt kellett fognom erősen a hegedűs kezemmel, amelyik mindenképpen kiugrott az abroncsból.

A prolik meg a jobb emberek is némán gyülekeztek, amíg meg nem jött a hegedűs családja. Nekik tényleg ide lett megbeszélve. A magasföldszint lépcsőjén kitergették a rongyszőnyeget, elemózsiát vettek elő, a gyerekek kergetőztek. – Ez nem a Zugliget! – kiáltott rájuk Rózsi néni a csukott ajtó mögül, de nem sérődtek meg. Ettek, árulták a szőnyeget, és kártyából jósoltak egy forintért, persze mindenkinek megjósolták, hogy hamarosan lakáshoz jut.

– Ezért én nem fizetek – mondta egy vasutassapkás –, ez már nekem fix, mert nekem megtekintésem van – és elővett egy cetlit, megmutatni. A többiek nem nézték meg a céduláját, hanem a saját cédulájukat jól megszorították a zsebükben, és még szorosabban az ajtóhoz tömörültek.

Tudtam, azé lesz a szoba, aki először tud begrani, ha majd kinyílik az ajtó. Így van ez az orvosi rendelőben is, hiába osztanak számot. A halálos betegségektől elgyötört, legyöngült nyugdíjasok, mintha hallanák a nagy Kaszás, a halál jeges harangszavát, már órákkal a rendelés megkezdése előtt összegyűlnek a váróban, hogy legalább ne egyedül, hanem orvosi segédlettel múlhassanak ki ebből az árnyékvilágból. Apám meglátja a suszterműhely kirakatán keresztül a gyülekezést, és én is meghallom a magam harangszavát:

– Ugorj át, fiam, a Németh doktorhoz, receptért. Karilt, Andaxint, meg azt a múltkori kis barna bogyt, az nagyon jó volt.

Amikor a Németh doktor átrobog a várón, a csoport átrendeződik, kérőn nyújtják karjukat, mint a Gömöri néni képes bibliájában a vakok, bénák és nyavalyatörősök Jézus Krisztus felé, csak a bibliában nincs odarajzolva kezükbe az SZTK-könyvecske. Mikorra pedig a nővérke kinyitja az ajtót, az üdvözülés kapujában csupa acélos tekintetű, a végső harcra kész, sístergő izmokkal test test ellen feszülő gladiátor áll. A gyengék, az elesettek, a gyerekek elpusztulnak kint a váróban. Harc az élet.

De ezt a vasutassapkás a mi udvarunkon nem tudhatta, olyan sápadtan egészséges volt, mint aki soha nem járt orvosi rendelőben. Idegesen nézett kifelé, már a kapu előtt is álltak néhányan. Azok azt várták, hogy újra hegedüljek nekik. A lódenkabátos alig tudott tőlük bejönni.

– Itt van, kérem, kiadó szoba? – kérdezte. – Hol él az elvtárs? – rázták a fejüket sajnálkozva. – Szoba?! – és nézték a fekete aktatáskát. A lódenkabátos a háta mögé dugta a táskát, és sétálni kezdett az udvaron. Látszott a feje állásán, hogy az esőcsatornákat ellenőrzi.

– Gyere be, gyakorolni! – szólt anyám.

– Már gyakorolt! – kacsintott a bátyám. – Figyu! Elvegyülsz a tömegben, kettőért is adhatod. Ötven fillér a tied. A fiatal hapiknak. De le ne bukj nekem! – nyomott a markomba egy köteg naptárt. – Én majd az utcán, te az udvaron.

Vállára kapta a biciklit, és bevitte a konyhába. Aztán nem jött ki. A szemetes mellett néztem a képeket. A nők sötétek, homályos az egész, még a hónapokat se lehetett kiolvasni a naptárból, ha mondjuk valaki arra kíváncsi. Lehet, hogy igaza van Donpedrónak, a női szépséggel sehogy se lehet betelni.

– Ez az a cím? – kérdezte egy svájcisapkás nő. Gyerekkocsit tolt, benne két bőrönd.

– Rossz címet kapott, kedves – mondta egy micisapkás –, már margarin sincs. Nevettek, de a gyerekkocsis nem törődött velük.

Lassan összegyűlt egy cigányzenekar. A feleségek minden ajtón bekopogtak rongyért, hulladékért. Az Ilusnak jósolni is akartak, nem tudták, hogy tizenkét macskája van, körülbelül. A férfiak a nagybögő tokján kártyáztak.

– Disznót bele! Renonc! – kiabáltak. Ezt már ismerem, nálunk is így szokott. Rózsi néni a meztelen lábujjai között kártyát dug át az albérlőnek, Feri bácsi pedig hirtelen lebukik az asztal alá, ahol én nézegetem a perspektívát, vagyis a lenti világot, és piros fejvel kiabál letről, hogy megvan, megfogtam, renonc! Pedig az albérlő fogta meg.

– Bácsi, nyissa ki – kérleltem a böggöst.

– Nem nyitja ki – súgta egy lány mellettem –, aranyból van a foga.

A lány nagyobb volt nálam. Intettem neki. Visszaintett. A pincelejében elővettem egy képet.

– Két forint.

Lement a lépcsőfordulóig, és a sötétben a nyakáig húzta a szoknyáját.

– Egyszer megfoghatod – mondta.

Megborzongtam a huzatban, aztán felmentem, és hunyorogva néztem Zsiga nénit. Egy köteg kulcsot rázott:

– Emberek, figyelem! Oszoljanak!

De a lány utánam jött, add ide, mondta.

– Mit?

– Hát a két forintot.

Kiszámoltam neki minden pénzem, mint akit megsuggeráltak. Egy ötven mozira, és a képet is elvitte. A lenti sötét lépcsőfordulóban ugyan nem láttam semmit, de azt hiszem, nem volt rajta bugyi.

Pidmaniczky bácsi a fejemre tette a kezét:

– Apád itthon van?

A bátyám az udvar túlsó végén integetett, hogy dolgozzak.

Egy overallos állt hozzám a legközelebb. Fiatal hapi volt.

Elővettem egy naptárt. Meg se nézte, csak zsebre vágta és ment tovább. Egy rövidnadrágosnak is mutattam a képeket.

– Az semmi – szívta meg az orrát –, nekem sperhaknim van.

Azért csak elvett kettőt, de nem fizetett, hanem megkérdezte, melyik itt az üres lakás.

A Topercelékére mutattam, mert annak két ajtaja volt, régen ott lakott a háziúr.

– Nem számít, elfoglalom – mondta. Jókor. A Topercel néni nem bírta tovább, hogy háziúri küszöbén cigányok tanyáznak, és megjelent az ajtóban mint

egy megöregedett szabadságoszor. Magasra tartott kezében a béke jelképe olajág helyett bilit tartott.

– Ha nem takarodnak innen, ezt öntöm magukra!

Először macskás Ilus jelent meg az ajtajában, aztán a Harsányi néni, a Holló néni, Török néni, akinek a fia, úgy mondják, spanyolos volt, szóval harcolt a kommunisták oldalán a polgárháborúban, ezért minden évben kapott szenet. Aztán Marsika és Zsófiika egyszerre léptek ki az udvarra, szóval minden konyhaajtó kinyílt, csak a mienk meg a lepecsételt ajtó nem nyílt ki.

– Nem bántottuk mi a nagyságos asszonyt – mondta a fényes hajú hegedős mély hangon –, de nem is akarnánk bántani...

– Húzzák csak el a nótáját – visította a túloldalról macskás Ilus.

– Szerencséje, hogy én nem adom le magam! – kiabált vissza Topercel néni, és becsapta az ajtaját. Én meg bementem egy zsíros kenyérért.

– Mi van? – kérdezte a bátyám. – Mennyit adtál el?

Ingattam a fejem, hát valamennyit.

Pidmaniczky bácsi a recsegő cipőjében apámhoz hajolt:

– János, hát nem érted? Ez most a történelem szava!

– Én suszter voltam harmincnégyben, amikor kilakoltattak, suszter voltam negyvenötben, amikor az oroszok a fazekamba szartak, én suszter vagyok most is! – suttogta apám hangosan.

A bátyám egy ujjal felütötte az állam:

– Elfelejtettél rágni.

Kiültem a zsíros kenyérről az ajtó elé, néztem a lakásra várókat, és hallgattam a konyhaasztalunknál zajló titkos beszélgetést. A Pidmaniczky bácsi mindig rá akarta venni apámat valami közös üzletre. Az ötletein sokat rágódtunk, néha elég hangosan a konyhában. – Belemenjek, Anya? – Kívül meg ott hallgatózott Holló néni, és bekiabált a csukott ajtón: – Ne menjen bele, Béres úr, ez bepalizza magát, az uram krombikabátját is elszabta!

Pidmaniczky bácsi kitartó volt, de anyukám bölcsessége ellensúlyozta az ostromot.

Végül nem lett közös telkük Gödön, se közös „úri szabó és cipész”-üzletük a Práter utcában. Mért mindig én járok rosszul, tette fel a kérdést apám hajnalonta. Ez azt akarja, hogy még a címfestőt is közösen fizessük. Átírni a portálomat, meg hogy mi legyen elől, nagyobb betűkkel, a cipész vagy az úri szabó? Akkor mért nem úri cipész is? Cipészet! Cipőművészet! Közben nincsenek is urak, csak elvtársak. Elvtársi úri szabó és cipész? Továbbá a Pidmaniczky név több mint a duplája a Béresnek, mégis egyformán fizessünk? Ne menj bele, mondta anyám, és ne menjen bele, kiabálta Holló néni hajnalban, amikor piros lábasban az ajtónk elé rakta a maradék fagyaltot, amit a Pipacs bárból csempészett haza nekünk, összeöntve vegyesen vanília, csokoládé, puncs, meg még ki tudja. A Pipacsban egész éjjel a részekre takarított, meg a féktelenül mulatozó orosz katonák után, ami által sokat tudott az életről, és halála után tizenkét aranygyűrűt meg vagy húsz karórárt találtak a hagyatékában.

– Ez most más, bement a rádió – mondta Pidmaniczky bácsi, és apám azt felelte: – Le van szarva a rádió, az nem fizeti ki az adóhátralékomat, a rádió koszt-pénzt se ad!

– Maradi vagy, János, egyszer még megbánod. Most a jövőről van szó – mondta sértődötten a Pidmaniczky bácsi, és csak úgy magának recsegett a cipőjét egy kicsit.

Régen volt ilyen pezsgő élet az udvarunkon.

– El se jössz, megnézni a tüntetést? – kérdezte a Pidmaniczky bácsi, de apám azt mondta:

– Tüntetés? A népi demokráciában nincs tüntetés! Csak vigyázz, nehogy lecsukjanak rémhírterjesztésért, mint a Kovalakot.

– János, nem érted az idők szavát. Az egyetemisták kezdtek! Tömeg volt a Petőfi-szobornál. Színész is szavalt! Nem érzed a változás szelét!?

– Én másfajta szelet érzek. Bűdöset. Én tüntettem egyszer: harmincegyben tévedésből véletlenül belekeveredtem valami felvonulásba, kaptam is a kardlappal, lóhátról ütötték a fájós vállam, nincs az a gyógyfürdő, ami meggyógyítana. Te csak menj, Feri, majd én itthon tüntetek.

Épp végeztem a zsíros kenyérrel, amikor befutott a Szalai asztalos, füttyülve, mint a hegyi vasút. De a Szalai nemcsak a kanyarban füttyült, hanem minden lépésnél, mert asztmája is volt. A kiskocsin rajta volt az összes deszka, úgy látszik, hirtelen nem lett időszerű az ötágú csillag a Tanácsháza homlokzatán.

Hátravonszolta a műhelyéig, és ott a földre dobálta a prima faanyagot.

– Lehet tüzelni, kérem! Mit ér az iparosbecsület! Várjátok csak a szobát! Megkapjátok, mint én! – Az udvar végéből kiabált előre a lakásra váróknak. Recseggve törtek a lécek, nem mertem közelebb menni hozzá. Az utolsó deszka is a földre hullott. Szalai az égnek emelte a karjait, és azt kiáltotta:

– Nem aktuális! – azzal bement a műhelyébe, még csak villanyt se gyújtott.

A lakásra várók egy kupacban álltak. A Török néni teát vitt ki nekik, a Holló néni kent egy csomó zsíros kenyeret a gyerekeknek.

Egy idegen viharkabátos futott be a kapun, és lihegve azt kiabálta: **EMBE-REK! EMBEREK! LÖVIK A RÁDIÓT! FORRADALOM! FORRADALOM!**

De tudták, hogy ez csak trükk mert ő akar beköltözni, de minket nem ver át. És az üres szoba ajtajából nem mozdult senki.

SZONDI GYÖRGY

Pőrere pacuhát

Sok év, sok dallás, ficamos futam.
Ültetni. Át. Nyikorgó csengés is utam.
Nem szembe az, nem ellen, anti, mi más.
Pőrere pacuhát vagy palástot, imást.

De teszi a zsufa jelen, a zsolozsma.
Sűrű szövétnek a volt ma.
Teszed te is, ön is, didergőn ázunk.
Hiány falazza föl házunk.

Nem alszom.
Tenyeredbe temetjük arcom.

Tudod, hiszen

Negyedszavak halmazából
is pirongó gömb
leváló léptek
neszéből televény
ujjongó hiányból
tudd tudom
mert íves haladékban
kardos esély
közök pagonyában
pillenő érkezés
fölcstillagzó sugárban
értem érted

Messziről jött két közel

A dombív évszakot vált
Követ lépsz felhasad
A szó szegődik
Szeppenetek nyílnak

Omlik a ház le
Szegődik majd befelé fordul
Ha nyílnak is szegetten
Csak ing leomlik
Sziklás neszek
Messziről jött két közel
Két messzi összeöl
Piros nap pirkadatán
Hullámzó utakon
Egylefölvúton
Ősi érintés ébredés
Rengetegében
Téblábolunk
Kiskő-magány szikrázik már
Feltündöklésedtől
Elég a pihe is
Neked adom szárnyunk
Késem
Várjanak

* * *

Ujjöbleidben
Hószirmok ébredése
Feltámadunk és

* * *

Serkenne ha hol
Vándorló hű tájakon
Szepegés honol

GÁSPÁR FERENC

A hűséges vándor, Pósa Zoltán hetvenéves

Kiadói gondolatok Pósa Zoltán Hűséges szökés és hűtlen visszatérés című nagyregényéről

Szinte hihetetlen, de le kell írnom: Pósa Zoltán József Attila-díjas (2000), Péterfy Vilmos-életműdíjas (2010) író, költő, a Magyar Érdemrend tisztikeresztje (2013), a Rát Mátyás-életműdíj (2015), és még számos egyéb kitüntetés birtokosa idén, 2018. szeptember 6-án ünnepelte hetvenedik születésnapját, ám mivel ez a nap még nagyon beleesik a nyári vakációs időszakba, a hivatalos születésnap köszöntése november 14-én este hatkor volt a Magyar Írószövetségben. Ahogy magam is többször leírtam, s ebben Jókai Anna több Pósáról szóló írásában szintén megerősített: helyből letagadhatna húsz évet az életkorából. Gazdag a Pósa lelki leltár. Nős, felesége 1976 óta a verseiben gyakran megénekelte Barna Márta, aki Kunmadarason született 1955. március 5-én. Fiuk, Pósa Máté 1977. április 18-án, Budapesten jött e világra. Harminc önálló kötete látott napvilágot, több mint kilencven könyv társszerzője, s amúgy „mellesleg”, kritikus, irodalmár, s a magyar konzervatív kulturális újságírásnak is nagy öregje. Jómagam írótársa, barátja vagyok. Összeállítottam, részben megírtam és kiadtam a Pósa Zoltán breviáriuma című kötetet Pósa Zoltán hatvanadik születésnapjára (megjelent 2009-ben és 2011-ben). Az általam írt, az életművét elemző monográfia (Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete, Coldwell Art Bt., Élő irodalom sorozat) 2016-ban látott napvilágot a kiadóm gondozásában. Pósának az új kötetet megelőző regénye, a Lilla tricikliturgia 2017-ben jelent meg az életművet kiadó Széphalom Könyvműhely, nem mellékesen a kiadóvezető Mezey Katalin Kossuth-díjas író, költő, a Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata vezetőjének gondozásában. A közelgő hetvenedik születésnapot is megünnependő sajtó alá rendeztem az író új regényét (Hűséges szökés és hűtlen visszatérés, Coldwell Art Bt., I–II. könyv). Szerzőnkről a tavaly decemberben elhunyt írótársa, kritikusa, Csontos János korábban sokszor megírta: életműve szinte már teljes, hiszen mindent megírt, amire életkora, életútja kötelezi.

A 2018. június 8–11-ig tartó 89. Ünnepi Könyvhétre jelentettük meg Pósa Zoltánnak a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés I–II.* című megaregényét. Ebben az öttételes műben (*Hűséges szökés, Hűtlen visszatérés, Elhívás, vagy kísértés, Egész életutam hozzád vezet, Uram, Függelék*) szerzőnk egy olyan ízig-vérig mai történetben írja le a kor emberének problémáit, amely úgy sodor magával, hogy közben észre sem vesszük, mekkora utat ír le térben és időben, mennyi szegmentjét és villanását mutatja be a XXI. század első két évtizedének. S a szereplők sorsát vizsgálva, a regény elején még nem tudhatjuk, vajon mit remél Liluka, alias Halász Lilla Mária, a zseniális free jazz elektromos csellóművész az élettől, amikor oly sok év után visszatér szülőföldjére. Találkozik-e egykori szerelmével, Bedécs Csabával,

a költővel? Felhorgad-e benne az elhagyott haza iránti vágy, hogy visszatelepüljön Magyarországra, szülővárosába, Debrecenbe?

Ezekre a kérdésekre megpróbálok úgy választ adni, hogy fölébresszem az olvasó érdeklődését az általam szerkesztett jeles mű iránt. Pósa Zoltántól tudom, hogy a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* című nagyregényt a Nemzeti Kulturális Alap irodalmi szakkollégiumának 2015-ben megkapott ösztöndíj-támogatásának segítségével öntötte végső formába. Azt megelőzően mintegy három éven át hordozta magában eme mai tárgyú regénye tervét. Elhatározását megerősítette, hogy író társai, Jókai Anna, Mezey Katalin, Oláh János, Temesi Ferenc, Ferdinandy György, Csontos János egymástól függetlenül is arra biztatták: minthogy alig néhány éve nyugdíjas, nagyjából huszonöt aktív esztendő élményei nyomán – mintegy harminc önálló kötet után – megírhatná végre a szintézisre törekvő realista nagyregényt kifejezetten napjainkról, a szó szoros értelmében vett máról is. 2015-ben beadta hát a tervezett regény szinopszisát Ferdinandy György és Csontos János ajánlásával, s megkapta rá az egy évre szóló ösztöndíjat. Ekkor jelentette ki: immár semmi sem mentheti meg a nagy terv kivitelezésétől, s a tárgyév végére már le is tette az asztalra a kész művet.

Az író már a *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete* című monográfiával kapcsolatos munkabeszélgetéseink során utalt arra, hogy készül a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* című valóság-hű szintézisregénye, s megállapodtunk, hogy ezt a könyvet most a Coldwell Art Bt. rendezi sajtó alá, egyetértésben Mezey Katalinnal, Pósa Zoltán életművének gondozójával. Pósa Zoltán agyából pallaszi szikraként kipattanva megszületett a főhős, a zseniális debreceni, fansikapusztai születésű free jazz csellóművész, Halász Lilla Mária, zenész, csúfnevén Liluka alakjában, akinek elsöprően tehetséges játéka a hetvenes évek közepe táján *Ki mit tud?*-győztesse segít egy amatőr együttest. Ám, mivel a tévé kamerái előtt azt a kijelentést teszi, hogy „világunkat már csak a keresztény hit mentheti meg a végpusztulástól”, a zeneművészeti főiskola filozófiai szakoktatója az eltávolíttatását kezdeményezi. Ezért krimibe illően kalandos körülmények között szökik meg a *Ki mit tud?* győzteseknek járó malmói jutalomfellépés-sorozatáról Dániába, ahol közeli rokonai élnek. Nem tehet mást, csak így lehet hűséges a hivatásához. A szökést megelőző héten búcsúkoncertet adnak a debreceni egyetem klubjában, ahol a főhősnő életének minden fontos szereplője megjelenik, köztük reménytelenül nagy szerelme, az üldözött ellenzéki költő, Bedécs Csaba is. Ez a modern Walpurgis-éj és boszorkányszombat a regény egyik legviharosabb, legexpresszívabb érzelmi csúcsa.

Liluka Dániában hamar befut, befolyásos rokonai segítségével soron kívül tehet állampolgári vizsgát. Elvégzi a zeneakadémiát, helyből benn maradhat csellószakoktatónak, miközben egy ötcsillagos hotel világhírű zenekarának világhíres szalonzenésze lesz. Sorolhatjuk tovább a sikertörténet stációit: két gyermek anyja, koppenhágai lakástulajdonos, látszólag mindent elér, amit emigráns magyar idegenben elérhet. Ám mégis boldogtalan, mert Dániát soha nem érezte még átmenetileg sem hazájának. A diadalok és elismerések ellenére új életének első pillanatától

fogva hazavágyik Magyarhonba, szülővárosába, s szeretne újra csak komolyzenész és freejazz-bajnok lenni. Ám jó ideig kötik őt új életének családi elköteleződésai, a rendszerváltozási folyamat baloldali megtorpanásai, a visszarendeződések miatti szorongások. De amint nyugdíjba vonul 2018-ban, a rendszerváltozást követő huszonnyolcadik esztendőben, nyomban hazatér a megüresedett szülői házba. Részen azért, mert úgy érzi, 2010, a FIDESZ–KDNP kétharmados választási győzelme óta végre emelkedőfélben van az ország. Repatriálásának másik fő oka, hogy az agresszív, gyilkolás, erőszakolás, migránsnak álcázott új honfoglalók elviselhetlenné és életveszélyessé tették a mindennapokat immár egész Skandináviában (ahogy Párizsban, Nyugat-Európában és Brüsszelben is). Tehát nem csupán azért tér haza, mert különben megölné a honvágy, hanem mert Európában szinte csak Magyarországon (és Lengyelországban, Szlovákiában, Csehországban) lehet ember módjára létezni. A regényből kiderül, hogy hazatérésének vannak magánéleti motívumai is. Tervezi, hogy összehozza a régi nagy Ki mit tud?-győztes csapatot legalább egy nosztalgiaconcert erejéig. Azt reméli, hogyha nem is állandósul a legendás banda együtt zenélése, felfrissítheti a régi barátságokat. S talán elkezdődhet valami egykori nagy reménytelen szerelmével, akiből elismert író, költő lett. Elképzeléseinek valóra válásában segítheti, hogy magyarnak nevelt, hozzá hasonlóan zseniális zeneművész leánya már hat éve „repatriált” Magyarországra.

Tehát megvalósítva régi álmát, hátrahagyva családjának nagyobb felét Dániában, megtér gyökereihez. Itthon el van ragadtatva Budapeستől, Debrecentől. A nagy Ő-vel szintén találkozik, ám nem úgy, ahogy szeretné, hiszen a költő szerelmi házasságban él, boldog családfőként, egy nagyszerű fiú apjaként. Egy viharos, nagy emlékidéző éjszaka során megtudja reménytelen szerelmétől, a költőtől, mi lett a zenekar tagjaiból, s mindazokból, akik részt vettek ama régi nosztalgiaconcerten és monstre bulin. Eme második, az elsőhöz hasonlóan zaklatott Walpurgis-éjen kiderül, ki futott be szédületes karriert a rendszerváltozás után, és ki kallódott el vagy bukott el dicstelenül, nem kis mértékben azért, mert túlságosan beléje költözött az 1990 előtti világ teljesítményellenes eróziója. Van, akinek szárnyakat adtak a változások, másoknak sikerült alkalmazkodniuk az új világhoz különösebben látványos felívelések nélkül.

Pósa Zoltán a regény legdrámaibb mágneses erőközpontjává azoknak a kiemelkedően tehetségesnek indult embereknek a fiaskóját tette, akik haláluk előtt részben a Kádár-kort, részben a változásokat okolták, pedig legalább annyira felelősök önmaguk is kudarcba fulladt életükért. Igazi írói feladat volt érzékeltetni ezt a borotvaélen egyensúlyozó két tételt, amelyek látszólag kizárják egymást, de az „élet lényege” éppen az, hogy lehetetlen maximák béklyójába zárni, sőt a paradoxonok börtönéből is kisiklik. A regény bölcséleti sugallata: igaz, hogy mindenki felelős a saját sorsáért, de az szintén igaz, hogy 1990 előtt nem létezett önfeladó kompromisszumok nélküli önmegvalósítás, a tisztességes ember háttérbe szorult. Ezért a rendszer a hibás, de ha hagyta magát és elkallódott, mégis ő a bűnös az önsorsrontásért és a Peer Gynt-i élethazugságokért. A nagy csapat szétesett.

A búcsúkoncert terve nem valósulhat meg, ám Liluka, lánya és hajdani szerelme segítségével elkezdhet egy föllépéssorozatot, amellyel bizonyítja, hogy ő igazi teremtő géniusz, aki – hasonlóan kiemelkedő művészekhez, többek között a nemrégiben Szent István-renddel kitüntetett Eötvös Péterhez – a világ minden más táján lelkében magyar maradt. A hősnő azzal szembesül a regény végén, hogy Dániában ugyanúgy magányos lenne, mint Magyarországon, de haza kell térnie, mert egy magyar ember számára csak Magyarország jelenthet boldogulást és megnyugvást.

Pósa Zoltán regénye azért egyedülálló, mert autentikus sorsmodellekből megteremtette az új Magyarország hiteles irodalmi összképét. A főhősnő karakterét gazdagította Nyugatról, Frankhonból, Brüsszelből, Skandináviából hazatért, Erdélyből, Felvidékről, Kárpátaljáról az anyaországba telepedett férfiaktól-nőktől hallott lélektani tapasztalatokkal. A hősnő fátumát „billegőbbé tette”, hogy kicsit itt is otthontalanná vált; ha nem is boldogtalanul, de nyughatatlanul, örök vendéggé stigmatizáltan tér hazájába, s csak az alkotás marad számára, és a keresztény hitünkhöz való teljes megtérés.

Ember- és *író*próbáló feladat lehetett átélhetően megjeleníteni a főhősnő és szerettei valódi lélektani drámáját. Pósa szándékosan festette vonzóvá Dániát, Koppenhágát, a varázsos Tivolit, s rokonszenvéssé mindazokat, akiket Liluka bizonyos mértékig tényleg hűtlenül Dániában hagyott. Nem akar szakítani velük, de gyakorlatilag mégiscsak eltávolodik fizikai értelemben azoktól, akik őszintén szeretik, s akiknek még hiányzik. Magyarországi szeretteinek élete viszont már teljessé vált Liluka nélkül is. Úgy írta meg a könyvét, hogy a haza iránti hűség bizonyuljon erősebbnek, ám ez a döntés újabb fájdalmas stigmákat indukált.

Summa summarum: Pósa Zoltán legeslegújabb nagyregénye a Tolsztoj nevéhez köthető realista nagyregényformát kombinálja olykor analitikus-visszapillantó, néha az avantgárdhoz húzó elemekkel, versbetétekkel, s nemritkán kalandregényesen lendületes, pörgős cselekménnyel, ám mindezt csak annyira, amennyire az elmélyülten filozofikus mű gondolatisága megkívánja. A két kötetben egyszerre kavargó múlt és jövő, elvágyódás és visszatérések, Koppenhága mesevilága és a legújabb kori magyar és világpolitikai élet. Nagy merítés ez, nem mindenki birkózott volna meg vele. Rövidebben a hazaszeretnek és a hitnek ezt a regényét talán nem is lehetett volna megírni. Mindenesetre a József Attila- és sok egyéb díjjal kitüntetett szerző újból formabontó, ám egyszerre olvasmányos művel jelentkezett. *A Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* két kötete alatt meghajlik az asztal.

SZLAFKAY ATTILA

Arany János utcán

Ennek a dolmányos-madárnak
Rövidesen
Megrázó élményben
Lesz része...

Diót törni fölmászott
A villamos vezetékre.

Onnan hívja párját
Csábítná a rosszra.

Ha az ég meglátná
Szélriadót fújna
A zápor könnyeivel
Okossá okítna.

Címkereső

Most már
Maradjon
Elöttem is
Titok
Kancsalian
Ezért én
Vítát úgy sem nyitok

Hogy került
A csizma az asztalra
Hisz' asztalos nem látta
Varga meg nem varrta

A hit segített
Annyit elárulok

Maradjon a titok
Elöttem is titok

Béke

Falakká nőtt a csend,
és hírek is alig
a kolostorban fent,
hol Li Csien lakik.

Ha lent pipacs lobog,
itt halvány köd lebeg.
A völgyben harcosok.
Csak néma díszletek.

Fehér

Az ismert táj, fakó, öreg.
Hosszan egy pontra nézni jó –
vitorlák, kis háromszögek.
Minden már-már absztrakció.

Felhők, ragasztott díszletek
az ég selyempapír falán,
sirály, ha fordul, ellebeg,
sebet sem hagyva rajt talán.

Sors

Pár lépés szőnyegen –
a hall, szobák, íme...
Egy állóóra még
a ház lassú szíve.

Ablak, négy fal marad,
a penész még kinő.
Mint mézsváz, tar platán.
Csak tér, de más idő.

PÓSA ZOLTÁN

SAULUS HALÁLA

MEGTÉRÉS ELŐTTI
UTOLSÓ PERCEKBEN
VAKSÁG ÜLT SZEMEMRE
GYÓGYÍTÓ ÜRESSÉG
SZÍNE TÁRULT ELÉM
HOGY HELYET TEREMTSEN
A MÉRETTELENNEK
AKI KEZÉT REÁM
VETÉ, HOGY LÁTHASSON

PAULUS SZÜLETÉSE

A TÉVELYGÉSEMÉRT
SZEMEMRE ÜLTETETT
FEKETE PIKKELYEK
IMMÁR LEHULLOTTAK
MOST MÁR HIRDETHETEM
HOGY BELÉM KÖLTÖZÖTT
ATYA, FIÚ SZELLEM
ÖRÖK HÁROMSÁGA.

MONDÓKA

ÉGRE SZÁLL A FÜST A GŐZ
A HALÁL MINDENT LEGYŐZ
LÁTSZÓLAG DE VÉGÜL MINDEN
VÉSZT ELHÁRÍT RÓLUNK ISTEN
Ő AZ EGYETLEN KŐSZIKLA
LÉTLÁNGOT LOBBANTÓ SZIKRA

HITETLEN TAMÁS

UJJAMAT VÁJTAM IZZÓ SZENT SEBEDBE
ÉS MÁRIS BÁNOM, MERT NEVEM HITETLEN
TÉVELYGŐ AZÓTA, KI MÉG ÉLETEDBEN
HITT FELTÁMADÁSOD CSODÁJÁBAN OTT LESZ
MAJDAN GYŐZEDELMEZ HAZATÉRÉSEDKOR
AZ ATYÁNAK JOBBJÁN TELVE SZENT LÉLEKKEL
MELLETTED VONULHAT ERŐS SZERETETTEL
VEZETHETI AZT, AKI CSAK KÉTELYEKBE
KÍNBAN FORGOLÓDOTT ÁLMATLAN ÉJFÉLKOR
ÁLOMBA ZSIBBADÓN RIADT KÉPZELETBEN
MARADT ÉRETLENNEK AZ ÖRÖK ÉLETRE
MÉLTATLANUL MÉLTÓ ISTEN KEGYELMÉRE

Balatonföldvár, 2013. május 27.

TRIPARTITUM

MÚLT IDŐK TITKAIT MA IS ÚJRAÉLEM
ÉN VAGYOK ÉS MÉGSEM, AKI EGYKOR VOLTAM
AZ VAGYOK ÉS MÉGSEM, AKI MAJDAN LESZEK
HÁROM EMBER VAGYOK, VALÓJÁBAN EGY SEM
HISZEN AZ, KI „VAGYOK” AZ ÖRÖK LÉTEZŐ
A TEREMTŐ ISTEN, SZABADÍTÓ JÉZUS
Ő, A FELKENT KRISZTUS MÁRIA ŐSANYA
ÉS AKIBEN MINDEN NAGY TITKUNK EGYESÜL
KEGYELMÉBEN MINDEN FÖLDI LÉNY RÉSZESÜL
A MENNYBŐL LESZÁLLÓ EGYETEMES LÉLEK
SZENTSÉGES VÉDŐINK MIATTUNK NEM FÉLEK

A lokatívusz fokozatairól

A mondatok disztribúciós, eloszlásokat tanulmányozó elemzése az ókori grammatikusokig (Pánini, Apollóniosz Düszkolosz) vezethető vissza, ám a rendszeres vizsgálatok módszertanát az amerikai strukturalista nyelvészek dolgozták ki. Munkásságuk magyarul Antal László szöveggyűjteményéből ismerhető meg (1982). Elsősorban Földi Jánosnak (a *Debreceni Grammatika* egyik szerzőjének) és Versegly Ferencnek köszönhetően az első jelentősebb hazai disztribúciós elemzések már a XVIII. század végén elkészültek, a XX. század második felében maga Antal László volt ezen elemzési stílus magyar mestere. Követői, pontosabban az általa is képviselt elvek alkalmazói közül kiemelkedik Prószéky Gábor, aki magisztrális tanulmányt szerzett a határozók viselkedéséről (1989).

Tanulmányom háttere az esetnek egy, a XIX. századtól népszerű felfogása. Eszerint: (1) az eseteknek van jelentésük, (2) mégpedig többféle, és (3) ezeknek a jelentéseknek a többségét nehéz pontosan elkülöníteni egymástól. Ezzel szemben a XX. századi strukturalista hagyományban mindhárom pontot vitatták. Egyesek azt a nézetet képviselték, mely szerint az esetek többféle jelentése jól elkülöníthető és azonosítható. Roman Jakobson elsősorban az orosz morfológiát vizsgálva az esetek egyféle jelentésének álláspontját képviselte. (Idevágó művei összefoglalóan: Jakobson 1982.) Az esetgrammatika kidolgozója, Charles J. Fillmore a korabeli transzformációs szintaxis szellemében mintegy tagadta a morfológiában jelentkező esetek jelentését, az eseteket magukat is felszíni jelenségnek minősítve. (Idevágó művei összefoglalóan: Fillmore 2003.) A strukturalista nyelvészetben a Jakobsonnál, az esetek tárgyalásakor jelentkező (például 1982: 59) *Gesamtbedeutung* ('összjelentés, általános jelentés') lett a legelfogadottabb álláspont (hasonló nézeteket vallott a nagy francia nyelvész, Bernard Pottier is, például 1975). A fogalom modern megfelelője a monoszémia, amelynek Charles Ruhl (1989) volt lelkes propagátora. Jakobson és Ruhl nézeteinek rokonságára a magyar szakirodalomban Fónagy Iván mutatott rá (1996–1997: 56).

A nyelvészet történetében sajátos színfoltot képviseltek azok a művek, amelyek a behaviorizmus és a fizikalista tudományfilozófia szellemében készültek, s így tudományos állításaitak igyekeztek megfigyelhető jelenségek leírásaiként közölni. Amerikában a XX. század közepén Charles Carpenter Fries már átvizsgálta korpusz alapján, disztribúciós módszerrel írta meg angol nyelvtanát, igaz, nem a legigényesebben. Több kiadást megért művére mind a nálánál szigorúbb amerikai disztribucionalisták, mind az európai strukturalisták megvetéssel vegyes, csendes szájalommal tekintettek, a transzformációs hagyományban – leszámítva Fillmore-t – még véletlenül sem említették, mégis tanulságos munka. Fries a prepozíciók szóosztályának elkülönítésekor, egy disztribúciós rutinfeladat elvégzésekor figyelt

fel arra, hogy a sztenderd angolban előforduló prepozíciók 92,6%-át, a vulgáris angolban 88,4%-át kilenc prepozíció képviseli: *at, by, for, from, in, of, on, to* és *with*. Az okot részben abban látta, hogy ezek nemcsak a leggyakoribb, hanem egyben a poliszémiára leginkább hajlamos prepozíciók (1940: 112–3, 1957: 106).

Az angolban a Fillmore által kezdeményezett esetgrammatika mély esetei is jól megfeleltethetők – a központi helyet elfoglaló, elsősorban szórenddel jelzett tárgy és a tipikus ágens kivételével – a prepozíciók tipikus használatával: *by* – ágens és experiens, *for* – beneficiens, *of* – genitívusz, *from* – eredet, *to* – cél (vagy datívusz), *with* – insztrumentális, *in* és *on* – lokatívusz (a felszínen inesszívusz és szuperesszívusz), *at* – idő (a felszínen adesszívusz). Az útvonal esetleges mély esete külön prepozíciót kíván (*along, through*).

A kortárs nyelvészeti eszmeáramlatok között ígéretesnek mutatkoznak a kizárt harmadik elvével szemben haladó, a *fuzziness* (bolyhosság, életlenség) és *gradience* (lépcsőzetesség) elveinek érvényesülését hangoztató irányzatok, amelyeknek elődje Dwight Bolinger volt (1961), s amelyeknek bemutatására Bas Aarts munkatársaival szöveggyűjteményt is szerkesztett (2004). Ami a lépcsőzetességet illeti, az alábbiakban a lokatívusznak, mégpedig a magyar inesszívusznak a fokozatait tárgyalom, megemlítve az utazási *gradience*-t (inesszívusz – szuperesszívusz – insztrumentális) és a vonzattól a határozón át a módosítószóig húzódo *gradience*-t is.

A lokatívusz fokozataira, a statikus és dinamikus bentlét eltérő kifejezésére ismert példa a spanyol *en* és *por* prepozíciók váltakozása. A francia *marcher dans la rue* 'megy az utcán', *jouer dans la rue* 'játszik az utcán' és *sortir dans la rue* 'kimegy az utcára' kifejezések spanyol megfelelői – a francia *dans* prepozíciót más-más prepozíciókkal visszaadva – *andar por la calle, jugar en la calle, salir a la calle*. Bernard Pottier példája a dinamikus bentlétet kifejező *por* és a statikus kifejező *en* használatára, a francia *je suis dans la cour* 'az udvaron vagyok' és a francia *je me promene dans la cour* 'az udvaron sétálok' eltérő prepozíciókkal való visszaadására a spanyol *estoy en el patio* és *me paseo por el patio* kifejezésépár (1975: 93). Más kifejezésekben, különösen behatárolt mozgás leírásakor azonban a spanyolban a *por* és az *en* szabadon váltakozhatnak, például *El animal se arrastraba por / en la arena* 'Az állat vonszolta magát az arénában', *El pájaro se movía por / en la jaula* 'A madár megmozdult a kalitkában', *Voy a Madrid por / en tren* 'Vonaton (vagy: vonattal) megyek Madridba'.

Szabómihály Gizella hívta fel a figyelmet arra, hogy a magyar *szobában* kifejezés szlovák megfelelője *v izbe* vagy *na izbe* lehet, attól függően, hogy statikus vagy dinamikus a bentlét, s hasonlóképpen az *úton* kétféle megfelelője a statikus *na ceste* és a dinamikus *po ceste* (Szabómihály 2013: 270). A példamondatok magyar megfelelőit áttekintve érdekes a belső és külső helyhatározóragok váltakozása: *az arénában* ~ *a porondon*, *az utcában lakik* ~ *az utcán sétál*, viszont az *úton hazafelé* és az *útban hazafelé* csaknem egyenértékűek. (A szuperesszívusz és inesszívusz versengéséről a magyarban az alábbiakban még megemlékezem.)

Bizonyos szituációk nyelvenként változóan egészen eltérő kifejezést nyerhetnek. Például a magyar inesszívuszos *árnyékban* megfelelői a franciában (*à l'ombre*) és spanyolban (*a la sombra*) adesszívuszszerűen vannak kifejezve, míg az oroszban (*в тени*), angolban (*in shadow*) és németben (*im Schatten*) inesszívuszszerűen. A latinban három kifejezésmód versengett: *umbrā* (pusztán ablatívuszban, az *a* a nominatívuszéhoz képest hosszú), *in umbrā* és *sub umbrā*.

A statikus és dinamikus bentlét eltérő kifejezése újabban David Wilkins térnyelvészeti munkásságában került napirendre. Wilkins a következő mondatok megfelelőit elemezte két ausztráliai nyelvben, az arandában és a warlpiriben: (a) *Az ember a táborban ül*, (b) *Az asszony letette az ételt a táborban*, (c) *Az ember látja a madarat a táborban* és (d) *Az ember a táborban lovagol*. A warlpiriben a 'táborban' mind a négy mondatban – a magyarhoz és az angolhoz (*in camp, in the camp*) hasonlóan egyféleképpen – a *ngurra-ngka* ragozott főnévvel van kifejezve, az arandában viszont három különböző esetragos formával: (a) *apmere-le*, (b) és (c) *apmere-ke*, (d) *apmere-nge* (sorra: lokatívusz, datívusz, ablatívusz, 2006: 29–30). Érdekességként megjegyezhető, hogy az ausztráliai nyelvek magyar monográfiája lebecsüli e nyelvek lokatívuszragjainak gazdagságát, s a sok szegényes nyelv közül viszonylag gazdagként éppen a warlpirit említi (Vászolyi 2003: 100).

A magyar nyelv esetrendszere különösen a helyhatározók tekintetében gazdag. Ami az esetragokat illeti, alkalmanként még a kimondottan grammatikai célokot szolgáló tárgyesetnek is lehet helyhatározói szerepe (például *Kolozsvárt*), s az elsősorban szintén grammatikai elem datívusz is lehet egyenértékű a *felé* névutóval (például *Kolozsvárnak* és *Kolozsvár felé*). A strukturalista hagyományban (Lotz 1939, Antal 1961: 49) kanonizált esetragok és elnevezéseik, amelyeket Antalt követve használók, a következők:

Illatívusz -BA	Inesszívusz -BAN	Elatívusz -BÓL
Szublátívusz -RA	Szuperesszívusz -ON	Delatívusz -RÓL
Allatívusz -HOZ	Adesszívusz -NÁL	Ablatívusz -TÓL

A belső helyviszonyt kifejező elatívusz – inesszívusz – illatívusz megfelelői, a finnugor nyelvészetben általában szokásos, az előzmény – tartam – vég hármasság eseteinek alternatív elnevezései: ablatívusz – locatívusz – latívusz. Tizedikként említhető a terminatívusz ragja, az *-ig*.

Tulajdonképpen az említett ragok is gradience-t képviselnek: az illatívusz – inesszívusz – elatívusz belső helyviszonyt fejez ki, a szublátívusz – szuperesszívusz

– delatívusz szorosabb külső helyviszonyt, az allatívusz – adesszívusz – ablatívusz pedig lazább külső helyviszonyt.

Az inesszívusz és szuperesszívusz rivalizálása helynevekhez kapcsolódva kirívóan hálás téma nyelvtudományunkban. (Viszonylag korai áttekintés: Klemm 1928: 182.) Talán a vadállatok és a kirándulók az *erdőben*, a favágók és gombászok az *erdőn* járnak. (Az *erdőt jár* azonban kifejezetten embert jelentő alanyt követel meg.) Valamelyest hasonló lehet, valamilyen környezeti megoszlást mutathat a *titkon* és *titokban* rivalizálása is. Modern példának megemlíthető, hogy az írásbeli közlést inkább kezeljük tartályban történőnek, mint a szóbelit: a szóbeli közlést kifejező, szuperesszívuszos *telefonon* határozói kifejezés írásbeli közlést kifejező, inesszívuszos megfelelője a *levélben*. Az *ímélben* és *ímélen* versengő formák pedig az átmenetet képviselik. Az *üvölt a telefonban* és *suttog a telefonban* kifejezések esetében, a hangerő kiemelésekor a jelöletlen szuperesszívuszt megjelölt inesszívusz váltja fel. A *fordít* ige versengő vonzatai közül az elatívusz inkább írásbeli, a delatívusz inkább szóbeli fordításra vonatkozik (például *németből* vs. *németről*).

A magyar inesszívusz megfelelői a szerbhorvátban az *u* és *po* előjárósók, a szuperesszívuszá a *na*, *po* és *u* előjárósók (Vajda 1975: 34–38). Tehát a világ nyelvenként különböző tagolásának megfelelően is megfigyelhető a versengés a belső és külső helyviszonyok kifejezésében. Az egy nyelvben létező változatokat az oroszban példázva, mintaszerűen tárgyalta A. N. Nikitina (1979) és Rodney B. Sangster (1982). Elemzéseikben ők is felhívták a figyelmet arra, hogy a szemantikai variáció fogalma feltételezi az invariáns jelentés (Jakobsonnál: *Gesamtbedeutung*, később Ruhlánál: monoszémia) meglétét. A térbeli viszonyoknak orosz nyelven való kifejezéséről szinte kimerítő részletességgel értekezett az M. V. Vsevolodova–Je. Ju. Vladimirskij szerzőpár (1982).

A kreol nyelvek prepozíciói általában egészen új – és többnyire nagyon szegényes – rendszereket alkotnak az alapnyelvhez képest. Így több angol alapú kreolban nincs meg az angol *in* folytatása sem, legfeljebb idiómákban. Az inesszívusz, szuperesszívusz és adesszívusz kifejezésére az új-guineai tokpiszinben (neomelanézben) a *long* (< angol *along*) szolgál, a Sierra Leone-i krióban a *pan* (< angol *upon*). A francia alapú mauritiusi kreolban *lor* a szuperesszívuszt, *dan* az inesszívuszt fejezi ki.

A hawaiiiban a magyar inesszívusz, szuperesszívusz és adesszívusz megfelelői az *i* és *ma* prepozíciók, amelyek közül az *i* egyben az akkuzatívuszt és datívuszt is kifejezheti, a *ma* pedig korábbi nyelvváltozatokban személyeket jelölő szók előtt ’miatt’, ’révén’ jelentésben állt. A két versengő közül az *i* határozottabb, pontosabb elhelyezkedés jelölője, kettőjük együttes előfordulásakor az *i* a kisebb helyet jelölő szó előtt áll, a *ma* a nagyobbat jelölő előtt. Például *i uka* ’a felföldön’, *mauka* ’(általában) a hegyekben’; *Ua noho au i Waikiki ma Honolulu* ’Honoluluban a Waikikín lakom’ (Elbert 1970: 13, 48). (Hawaii fővárosának, Honolulu-nak a tengerpartja a szállodákkal szegélyezett Waikiki.)

A szuperesszívusz és inesszívusz rivalizálására közismert példa a magyarból az *iskolában* és az *egyetemen, főiskolán* formák szembenállása, továbbá a *repülőtéren, pályaudvaron, állomáson* szemben a *megállóban, kikötőben* kifejezésekkel. Szabó Géza a konkrét (differenciált) vs. elvont (általános) különbséget tulajdonította az *erdőben* vs. *erdőn*, *buszban* vs. *buszon* és *konyhában* vs. *konyhán* különbségek szemantikai hátterének (1983: 42–43). Megemlítette azonban a *konyhában* vs. *konyhán* kifejezéspárról, hogy az előbbi lakásbeli, az utóbbi intézménybeli konyhára utal (1983: 42). Valamelyest hasonló lehetett az *iskolában* vs. *iskolán* különbség is: az utóbbi épülettel expliciten nem rendelkező, ideológiai, nem szakmai jellegű intézmény, sőt „cég” iskolájára utal, sokszor gyorstalpalóra is. (A nyújtott tudásszint mélységét is hivatott érzékeltetni az *iskolában* vs. *tanfolyamon* kifejezéspár.)

Hálás feladatnak ígérkezik megkeresni a magyar *a sarkon* (valamiféle külső lokatívusz) és *a sarokban* (valamiféle belső lokatívusz) kifejezések célnyelvi megfelelőit (angol: *on the corner* vs. *in the corner*, német: *an der Ecke* vs. *in der Ecke*, orosz: *na uglu* vs. *v uglu* stb.). Az *utcasarkon* megfelelője a brit angolban az *at the street corner*, az írországiban és az amerikaiban az *on the street corner*.

Hasonló példák elemzését a kognitív nyelvészet keretében is napirendre tűzték, s az eltéréseket képi sémák alternatív konceptualizálásával magyarázzák. A magyar *az utcán* kifejezés amerikai angol megfelelője *on the street*, ami a brit angolban *in the street*. A magyar és az amerikai angol az utcát felületként, a brit angol tartályként konceptualizálja. A magyar *Madár van a fán* mondatnak két angol megfelelője is van: *The is a bird in/on the tree*. A magyarban a fa felületként, az angolban tartályként és felületként is konceptualizálódott (Kövecses–Benczes 2010: 155).

A magyarban a járművön való elhelyezkedés és utazás egészen bonyolult versengését mutatja a szuperesszívusznak és inesszívusznak, sőt instrumentálisnak. Az olyasféle kifejezéspárok, mint az *X buszon van* és *X buszban van*, továbbá *X vonaton van* és *X vonatban van* használatát talán elsősorban a jelölt jármű mozgásban léte dönti el: a párok első tagja esetében a jármű mozog, a második tagok esetében nincs mozgásban. Még határozottabb ez a különbség az *X repülőn van* és *X repülőben van* pár esetében. (Analog ezzel: *X helikopteren van* és *X helikopterben van*.) Az *X buszon van* kifejezésnek kritériuma lehet a mozgásban levés, ám az *X buszon van*, *de az még áll* kifejezés is kifogástalan. A 'vonaton / vonatban' kifejezés visszaadására a brit angol az *on the train*, az amerikai az *in the train* változatot kedveli.

Charles J. Fillmore példája az angol *on* és *in* versengésére a *The children played on the bus* (magyarul: *A gyerekek a buszon játszottak*) és a *The children played in the bus* (magyarul: *A gyerekek a buszban játszottak*) mondatpár. Az előbbi mondat olyan szituációt ír le, amikor a busz működőképes szállítóeszköz, az *on* jelentésének eleme 'utazás szolgálatában, utazásra rendeltetve', míg az utóbbi mondat által leírt esemény elhagyott, roncsbuszban zajlik (Fillmore 1985: 235).

Érintőlegesen megemlíthetők az utazás eszközeinek kifejezési fokozatai a magyarban is: inesszívusz – szuperesszívusz – instrumentális (X *buszban* /

buszon / busszal érkezett, de: *X *repülőben / repülőn / repülővel érkezett*). A jármű nagysága (*X hajón van, X csónakban van*) és zárttsága (*X kocsiiban van, X autóban van*) is fontos kritérium lehet. Az *X tankban van* egyértelműen a zárttság kritériumával zárja ki az *X tankon van* kifejezés egyenértékű használatát. Az *X lovon van, X kerékpáron van, X szekéren van* kifejezések a szuperesszívusznak kedveznek. Az *érkezik, halad, indul, jön, megy, utazik* stb. igéket kísérő szuperesszívuszos szerkezetek előszeretettel fordulnak elő járműnevekkel, az inesszívuszos szerkezetek ruhanavévekkel, továbbá időmeghatározásban.

Szabómihály Gizella mutatott rá, hogy a szlovákban a *vízben* kifejezés megfelelője az egyértelműen inesszívuszos *vo vode*, a *vízen* kifejezése még úszás esetében is a szuperesszívuszos *na vode*, legalábbis élettelen dolog esetében, ám ha a vízen úszó valami élőlény vagy jármű, különösen a vízen járó Jézus, akkor külön a *po vode* forma használatos (2013: 270).

Ugyancsak az utazás, utaztatás ténye kínálja *Az anya babakocsin / babakocsiban / babakocsival tolja gyermekét* mondatok egyenértékűségét, s távolabbról ugyancsak egyenértékűek lehetnek *Az anya tolja a gyermekét* és *Az anya tolja a babakocsit* mondatok.

Valamelyest hasonlóképpen rivalizálnak a magyarban az *ágyon / ágyban fekszik* kifejezések (és szlovák megfelelőik: *na / v posteli*, Szabómihály 2013: 271), az utóbbi kifejezéstípus vetett ágyra szokott vonatkozni, ám éppen egy prototipikus helyzet mutat ellenkezőt: *az orvos a kórházban ágyon kezeli a beteget*, s itt talán a kórházbeli, valamilyen értelemben dinamikus bentlét nyer jelentőséget.

Az insztrumentális időmeghatározás a magyarban bizonyos, átmenetinek mutatkozó évszaknevekre jellemző, másokra, az állandónak minősíthetőkre szuperesszívuszos: *nyáron, télen* vs. *ősszel, tavasszal*. A rivalizálás egyelőre a szuperesszívuszos javára áll: egyes nyelvjárásokban az *őszön* és *tavaszon* kifejezések használatosak.

A szuperesszívuszos esetében fokozatok, átmenetek az eszközhatározó felé az olyan kifejezéspárok esetében léteznek, mint *átkel a folyón* és *átkel a hidon*, illetve *átkel az úttesten* és *átkel a zebrán* (Kicsi 2012: 117).

A lokatívuszoknak a világ nyelveiben többféle kiemelt jelentése lehetséges. Például a vepszében a *tatas* szó szerint 'apában', ám tulajdonképpen 'az apa házában' (Zajceva 1981: 181). Ugyancsak a lokatívuszok, így az inesszívuszos kiemelését képviselik a magyar régiségből és nyelvjárásokból ismert, személyt jelölő szókhöz (tulajdonnevekhez és köznevekhez) járuló családi helyhatározók. Ezeknek valamilyen analógiája megtalálható a világ számos nyelvében. Például a baszkban az élő és élettelen dolgokat jelölő főnevek ragozása – legalábbis a helyviszonyragokat tekintve – eltérő. Így a baszk nyelv az inesszívuszt is kétféleképpen fejezi ki, amire példa: *gizon-agan* 'emberben', *mendi-an* 'hegyben' (Morvay 2007: 25).

A továbbiakban lokatívuszon kizárólag az inesszívuszt értem, amely a legtipikusabban körülhatárolt, sőt zárt tér belsejében való elhelyezkedést jelöl. Az inesszívuszos halmozására példa lehet az időt, helyet és betegséget (okot) kifejező

John 1960-ban, Londonban, rákban halt meg mondat, amelyben a határozók szórendje nem egészen szabad. Még érdekesebb, hogy egy mondat akár három inesszívusos helyhatározót is eltűrhet, mint például a *fritőz meghatározásakor: elektromos készülék, amelyben az étel (kiváltképpen burgonya) forró olajban fémkosárban úsztatva sül. Az a garázsban* kifejezés helyhatározó, azon belül tartamhatározó (esete inesszívusz), a legtipikusabb lokatívusz, s nem előzményhatározó (esete elatívusz, mint *a garászból*), se nem véghatározó (esete illatívusz, mint *a garászba*).

Charles J. Fillmore híres, az eset melletti védőbeszédének 34. lábjegyzete (2003: 50) alapján a lokatívuszok közötti fokozatokat a velük használt igék alapján állíthatjuk fel (hasznos még: Halliday 1970: 150, 1979: 139, Platt 1971: 29–33):

- (1) Károly a garázsban tartja a kocsiját.
- (2) Károly a garázsban mossa a kocsiját.
- (3) Károly a garázsban nézi a kocsiját.
- (4) Károly a garázsban félti a kocsiját.

A négy példamondat lokatívuszai (1)-től (4) felé egyre távolodóak, (1) belső lokatívuszra példa, (4) már egészen külső lokatívuszra. Az első két, többször idézett példamondat megfelelői a szakirodalomban azt példázták, hogy a cselekvések ágensét tartalmazó mondat lokatívusza „kijjebb” van, mint az állapotot jelölő, pedig számos nyelvben – például az angolban és magyarban – ugyanazt a kifejezést nyerik. A japánban viszont az angol *in the garage*, magyarban *a garázsban* kifejezések megfelelői (1) fordításakor *sháko ni*, (2) fordításakor *sháko de* (Waseda 1983: 17, 1988: 138). Ráadásul a japánban a *ni* és *de* partikulák használata nem korlátozódik a statikus és dinamikus bentlét kifejezésére. A *ni* jelöli még egy cselekvés végpontját (érkezési pontot, érintkezési felületet) és a datívuszt is, továbbá a passzív, potenciális és kauzatív ige ágensét is kifejezheti. A *de* elsősorban instrumentáliszt fejez ki, de van ’miatt’, ’révén’ jelentése is. (A japán partikulák tehát némely tekintetben hasonlóan viselkednek, mint az idézett hawaii prepozíciók.)

Ami a mondatokban szereplő igék besorolását illeti, mind a négy példamondatban különböző osztályokba tartozó ige szerepel, s e bővítménykerettel rendelkező igéket az új magyar vonzatszótár is felsorolja, távolról sem kimerítően (Sass et al. 2010: 291–3). A *tart* és a *félt* kötelezően tárgyvas vonzatiúak (**Károly tart*, **Károly félt*; a *tart* igének van olvasata más kötelező vonzattal is, például *Károly tart Ferencőtől*), a *mos* és a *néz* egyszerűen tranzitív igék. A *tart* ige az (1) mondatban aktív állapotot jelöl, s a kivételesen sokféle vonzatkerettel (és ezzel párhuzamosan külön-külön jelentéssel) járó igék közé tartozik (például Sass et al. 2010: 164–5, 484). A *mos* cselekvést, a *néz* aktív érzékelést, a *félt* aktív állapotot jelölő ige. Érdeklenség, hogy a *meg* igekötős igék nem kerülnek különösebben az inesszívusos vonzattot (Sass et al. 2010: 409–410), még sincs *megtart* (a fenti olvasatban) és *megfélt*.

Érdekes kihívás disztribúciós és transzformációs eszközökkel megvizsgálni, hogy vannak-e megfelelői a magyarban az arandában és japánban a morfológiában kifejezett különbségeknek. Tesztelésre az igeidőt, kijelentő módot stb. megtartva két pozíciót (Q és R) vettem föl, amelyekben a kiegészítő elemek (például

határozók) megjelenhetnek. A kiegészítő elemek a *Károly Q a garázsban tartja a kocsiját*, a *Károly a garázsban R tartja a kocsiját*, az *A garázsban Q Károly tartja a kocsiját* és *A garázsban Károly R tartja a kocsiját* mondatokban a következő helyeken jelenhetnek meg:

	Q				R			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Nem	+	+	+	+	+	+	+	+
Már / még	+	+	+	+	-	+	+	+
Ritkán / hasztalan	-	-	-	-	+	+	+	+
Gyakran / sohase	+	+	+	+	+	+	+	+
Mindig / titokban	+	+	+	+	-	+	+	+
Nagyon	-	-	-	-	-	+	+	+

A kiolvasásra példának szolgálhatnak a bal felső (Q1, *nem* és *tart* szókkal) és a jobb alsó sarokban (R4, *nagyon* és *félt* szókkal) reprezentált mondatok: *Károly nem a garázsban tartja a kocsiját*, illetve *A garázsban nem Károly tartja a kocsiját* és *Károly a garázsban nagyon félti a kocsiját*, illetve *A garázsban Károly nagyon félti a kocsiját*.

Már eltérő a kiegészítő elemek viselkedése *A kocsiját S Károly a garázsban tartja* és *A kocsiját Károly T a garázsban tartja* szórendű mondatokban:

	S				T			
	Nem	-	-	-	-	+	+	+
Már / még	+	+	+	+	+	+	+	+
Ritkán / hasztalan	-	-	-	-	+	+	+	+
Gyakran	+	+	+	+	+	+	+	+
Sohase / mindig	-	-	-	-	+	+	+	+
Titokban	+	+	+	+	+	+	+	+
Nagyon	-	-	-	-	+	+	+	+

Az itt elvégzett tesztek tanulsága leginkább az, hogy a lokatívusz fokozatai a magyarban inkább csak intuitíve érezhetők, disztribúciós elemzéssel legfeljebb a *tart* igével alkotott mondatok különíthetők el.

A határozók (határozószók, velük rokon módosítószók stb.) osztályozása a mondatban különösen nehéz terepe. Prószéky Gábor annak idején (1989) a hazai, egyrészt a transzformációs-generatív keretben történő, akkoriban az aktuális tagolást favorizáló szintaxis, másrészt egy korábbi, strukturalista, disztribúciós elvekig visszanyúló, még Antal László munkásságához kapcsolható mondatban keretében végezte el a magyar határozók osztályozását, de nem feledkezett meg a hazai mondatnani hagyományról sem. Így a lokatívusz fokozatainak megállapításához a határozók következő osztályozása mutatkozik ígéretesnek.

A mondathatározók (módosítószók) nem vonzatai az igének, az általuk módosított összetevő már mondat kategóriájú, szórendileg közömbösek (*sajnos, állítólag, feltehetőleg, valószínűleg* stb.). Nyilvánvaló a fokozatosság (*gradience*) a vonzatoktól a határozókon át a módosítószókig. A történeti nyelvészetben a határozók kétirányú fejlődését is hangsúlyozták: egyrészt módosítószóvá, sőt kötőszóvá válásukat, másrészt konkrét, helyet jelölő, majd kimondottan grammatikai esetté válásukat.

A idő-, gyakorisági, fok-, mérték- és módhatározók egyértelműen lehetnek pozitív és negatív értelműek, s ilyenkor eltérő lehet a határozók viselkedése. Például a *gyakran* több környezetben fordulhat elő, mint a *ritkán*. (Érdekes módon, jelen esetben a *mindig* szónál is több környezetben jelenhet meg.) Itt tehát már érdemes megkülönböztetni az összefoglaló, nagyító értelmű, egyenes szórendet megkövetelő határozókat a kirekesztő, kisebbitő, fordított szórenddel járó határozóktól. (Például *ritkán, hasztalan*.)

A kijelentő mondatoknak megfelelő felszólító mondatok közül (4) megfelelője suta: *Károly, tartsd a kocsidat a garázsban! Károly, mosd a kocsidat a garázsban! Károly, nézd a kocsidat a garázsban! *Károly, féltsd a kocsidat a garázsban!*

Az elemzés további tesztekkel az értelmetlenségig finomítható, például rákérdezéssel: *Károly a garázsban tartja-e / mossá-e / nézi-e / félti-e kocsiját?, Károly a kocsiját a garázsban tartja / mossá / nézi / félti?, *Tartja-e / Mossá-e / Nézi-e / Félti-e Károly a garázsban a kocsiját?* Ugyancsak a kelletténél messzebbre vezetnének az igeneves szerkezetek, így határozói és melléknévi igenevekkel alkotott mondatok elemzése: *Károly a kocsiját a garázsban tartva mossá / nézi / félti. Károly a kocsiját a garázsban mosva *tartja / nézi / félti. Károly a kocsiját a garázsban nézve *tartja /?mossá / félti. Károly a kocsiját a garázsban féltve *tartja /?mossá / nézi. Károly a garázsban tartott kocsit mossá / nézi / félti. Károly a garázsban mosott kocsit *tartja / nézi / félti. Károly a garázsban nézett kocsit *tartja / mossá / félti. Károly a garázsban féltett kocsit *tartja /?mossá /?nézi. E példák is a *tart* igével alkotott mondatok elkülönülését mutatják.*

A lokatívusz fokozatainak felállításához a transzformációs mondattanban az 1960-as évek közepétől vizsgált lokatívuszi alternáció (angolul *locative alternation*) szabálya kapcsolható. A lokatívuszi alternáció az alapformából deriváltat állít elő, a lokatívuszi elemeket a tárgy helyzetébe téve át, ezzel pedig a korábbi tárgyból eszközhatározó lesz (Fillmore 2003: 77–78, Ruhl 1982: 232–233). A lokatívuszi alternáció egyben vonzatváltozás is, s hasonló igekötős vonzatváltozás létezik a magyarban is: *ken* (valamit valamire, esetleg valamit valamivel) ~ *beken* (valamit valamivel), *rak* (valamit valamire) ~ *megrak* (valamit valamivel). A lokatívuszi alternációnak a transzformációs elemzések között két főbb esetével volt szokás számolni: egyrészt a befestés, bekenés, megpakolás igével alkotott lokatívuszos helyett insztrumentális szerkezettel, másrészt a töltés és megtelés közös, a lokatívuszt alannyá emelő kifejezésével (méhek rajzása, emberek nyüzs-gése, büzlés). Illusztrációképpen ilyesféle mondatpárok szerepeltek: *X lomot töltött*

a garázsba ~ X a garázst lommal töltötte meg, Méhek hemzsegnek a garázsban ~ A garázs hemzseg a méhektől; Hagyma bűzlik a garázsban ~ A garázs bűzlik a hagymától. A nyüzsgés és bűzlés ablatívuszos kifejezéséhez hasonló, további, a lokatívusz (inesszívusz) alannyá emelését illusztráló mondatpárok: *A garázs bűzlik ~ A garázsban bűz van, A garázs meleg ~ A garázsban meleg van, A garázs csendes ~ A garázsban csend van.* Alannyá emelt korábbi elatívusz műveltető igeképzéssel: *A garászból bűz árad ~ A garázs bűzt áraszt.*

A „mozgás” és az „állapot” jegyek különböztetik meg a magyarban az illatívusz (-BA) és inesszívusz (-BAN) ragjait, ám a beszélt nyelvben egyértelműen neutralizálódik a különbség a jelöletlennek mutató illatívusz (-BA) javára.

A *Gesamtbedeutung* és a monoszémia létezését feltételező szerzők közül Jakobson a binarizmus híve, sőt a világ nyelvészetében elterjesztője volt, Charles Ruhl azonban már a Dwight Bolinger által propagált fokozatosság, lépcsőzetesség (*gradience*) képviselőjének számított. A lokatívuszoknak a magyarban bemutatott fokozatai az életlen lépcsőzetességet képviselik.

Néhány műszó magyarázata (a szerkesztő kérésére)

disztribúció <latin>: a nyelvi jelek megoszlása, illetve osztályozása egymással való társulási lehetőségeik szerint. Valamely nyelvi jel disztribúciója (eloszlása) az összes olyan nyelvi környezet, amelyben az adott nyelvi jel előfordul. Minden mondatnál kisebb jelnek van jellemző eloszlása. Két vagy több olyan nyelvi jelről, amelyek azonos környezetben fordulnak elő, elmondható, hogy azonos a disztribúciójuk.

gradience <angol>: fokozatosság, lépcsőzetesség, két kategória, szerkezet stb. közti átmeneti esetek sorozata. A gradience szemben áll a kizárt harmadik elvével.

insztrumentális <latin>: eszközhatározó eset, amelyet az angol a *with* prepozícióval, a magyar a –VAL esetraggal fejez ki.

prepozíció <latin>: előjárószó, a mondatbeli viszonyt jelölő viszonzó, amely a névszó előtt áll.

lokatívusz <latin>: helyhatározást kifejező eset. A mai magyar köznyelvben legalább tíz lokatívusz van. Jelen tanulmányban elsősorban az inesszívuszra vonatkozik.

transzformáció <latin>: egy nyelvi szerkezetnek egy másikká való átalakítása bizonyos szabályszerűségek alapján. Transzformáció például a jelen tanulmányban említett lokatívuszi alternáció.

Hivatkozások

- Aarts, Bas, et al., eds. 2004. *Fuzzy Grammar*. Oxford University Press
- Antal László 1961. *A magyar esetrendszer*. Akadémiai, Bp. (Nyelvtudományi Értekezések 29.)
- Antal László, szerk. 1982. *Modern nyelvelméleti szöveggyűjtemény II*. Fordította Csongrády Zsuzsanna. Tankönyvkiadó, Bp.
- Bolinger, Dwight L. 1961. *Generality, Gradience and the All-or-None*. Mouton, 's-Gravenhage
- Elbert, Samuel H. 1970. *Spoken Hawaiian*. University of Hawaii Press, Honolulu
- Fillmore, Charles J. 1985. *Frames and the semantics of understanding*. *Quaderni di Semantica* 6/2: 222–254.
- Fillmore, Charles J. 2003. *Form and Meaning in Language*. Volume 1: *Papers on Semantic Roles*. Center for the Study of Language and Information, Stanford, Cal.
- Fónagy Iván 1996–97. *Nyelvi jelek dinamikus szerkezete. Telegdi Zsigmondnak viszonzásként*. *Nyelvtudományi Közlemények* 95/1–2: 45–82.
- Fries, Charles Carpenter 1940. *American English Grammar*. Appleton – Century – Crofts, New York
- Fries, Charles Carpenter 1957. *The Structure of English*. Longman, London
- Halliday, M. A. K. 1970. *Language structure and language function*. In: John Lyons, ed.: *New Horizons in Linguistics*. Penguin, Harmondsworth 140–165. (= Halliday 1979.)
- Halliday, M. A. K. 1979. *Nyelvi szerkezet és nyelvi funkció*. Fordította Habermann Gusztáv. In: Pléh Csaba & Terestyéni Tamás, szerk.: *Beszédaktus – kommunikáció – interakció*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp. 129–157. (= Haliday 1970.)
- Jakobson, Roman 1984. *Russian and Slavic Grammar*. Studies 1931–1981. Mouton, Berlin, New York & Amsterdam
- Kicsi Sándor András 2012. Sass et al. 2010 ismertetése. *Modern Nyelvoktatás* 18/1–2: 116–8.
- Klemm Antal 1928. *Magyar történeti mondattan 1*. Magyar Tudományos Akadémia, Bp.
- Kövecses Zoltán–Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai, Bp.
- Lotz János 1939. *Das ungarische Sprachsystem*. Ungarisches Institut, Stockholm
- Morvay Károly 2007. *Duk. Rövid baszk nyelvtan. Euskal gramatika llabura*. L'Harmattan, Bp.
- Nikitina, S. Je. 1979. *O semantičeskom var'jirovanii russkix predlogov*. In: V. N. Jarceva, red: *Semantičeskoje i formal'noje var'jirovanije*. Nauka, Moskva 108–147.
- Platt, John T. 1971. *Grammatical Form and Grammatical Meaning. A Tagmemic View of Fillmore's Deep Structure Case Concepts*. North-Holland, Amsterdam & London

- Pottier, Bernard 1975. *Introducción al estudio de la morfosintaxis española*. Traducción: Ramón Afonso, Ercilia Estrada. Instituto Cubano del Libro, La Habana
- Prószéky Gábor 1989. *Határozók, szabad határozók*. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 17: 213–240.
- Ruhl, Charles 1989. *On Monosemy. A Study in Linguistic Semantics*. Albany: State University of New York Press
- Sangster, Rodney B. 1982. *Roman Jakobson and Beyond: Language as a System of Signs. The Quest for the Ultimate Invariants in Language*. Mouton, Berlin, New York, Amsterdam
- Sass Bálint et al. 2010. *Magyar ige szerkezetek*. Tinta, Bp.
- Szabó Géza 1983. *Egy jelentéskategória néhány nyelvtani összefüggése a mai magyarban*. Magyar Nyelv 79/1: 42–47.
- Szabómihály Gizella 2013. *A RAJTA és BENNE helyviszony néhány aspektusa a magyarban és a szlovákban*. In: Kugler Nóra–Laczkó Krisztina–Tátrai Szilárd, szerk.: *A megismerés és az értelmezés konstrukciói. Tanulmányok Tolcsvai Nagy Gábor tiszteletére*. Tinta, Bp. 267–279.
- Vajda József 1975. *A hely- és időhatározós szerkezetek. (Szerbhorvát–magyar kontrasztív nyelvtan 4.)* Hungarológiai Intézet, Újvidék
- Vászolyi Erik 2003. *Ausztrália bennszülött nyelvei*. L'Harmattan, Bp.
- Vsevolodova, M. V.–Je. Ju. Vladimirkij 1982. *Sposoby vyraženiija prostranstvennyx otnošeniij v sovremennom russkom jazyke*. Russkij jazyk, Moskva
- Waseda Mika 1983. *A helyviszonyok jelölésére szolgáló eszközök a magyarban és a japánban*. Magyar Nyelv 79/1: 9–21. (= Waseda 1988)
- Waseda Mika 1988. *Expression of local relations in Japanese and Hungarian*. In: Judit Hidasi, ed.: *Contrastive Studies Hungarian–Japanese*. Akadémiai, Bp. 124–143. (= Waseda 1983)
- Wilkins, David. P. 2006. *Towards an Arrernte grammar of space*. In: Stephen C. Levinson–David P. Wilkins, eds.: *Grammars of Space. Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge University Press 24–62.
- Zajceva, M. I. 1981. *Grammatika vepsskogo jazyka. Fonetika i morfológija*. Nauka, Leningrad

LUIGINA BATTISTUTTA

Mesék és legendák a Livenza folyóról

A tüskés pikó násztánca

Cavolano mellett, ahol a Livenza vize saját folyását megfékezve lomhán terül el nádasok és mocsarak között, számtalan madár, hal és rovar tenyészik háborítatlan békességben. Hajdanában a folyó vize még gazdagabb volt halakban és az élőlények mindenféle válfajában; többek közt itt éltek a különböző tüskés pikók, ezek az ezüstös-kékes színű, hátukon jellegzetes három tüskét viselő halacskák, amelyek közismertek különös szaporodási szokásaikról.

Tavaszi volt, és egy kicsiny tüskés pikó nap nap után fészekképzéssel foglalatlanoskodott. Fűzfagallyacsákat, éppen rügyező égerfa leveleit, nádiszittyó-darabkákat és mezei zsurlók túleveleit gyűjtögette; azután mindezt egy algatelep közt türelemmel és nagy ügyességgel összefűzte. Végül nem kis büszkeségére elkészült a saját maga által épített fészekkel: szilárd volt, kényelmes, és mindennek a tetejébe... tökéletes otthon egy leendő kis feleség számára.

De a menyasszony kérdése fájó bökkenőnek ígérkezett. A tüskés félénk, tartózkodó és szégyenlős volt, olyannyira, hogy amikor megpillantott egy kecses halkisasszonyt, társai udvarlási szokásaival ellentétben nem elvörösödött, hanem inkább elsápadt. Így azután senki sem figyelt fel rá.

A tavasz pedig immár a vége felé közeledett, és ha nem sikerül rövidesen feleséget találnia, a nyár beköszöntével pompás nászfészke üresen fog tátongani.

Ó, mennyi kárba veszett munka, füstbe ment remény!

Sehol semmi! Egyetlen ikra, melyet szerelmesen gondolhatna, egyetlen kicsiny halacska sem, melynek megszületését elérzékenyülten szemmel kísérhetné. Senki, aki majd papának fogja szólítani!

Ahogy múlt a tavasz, a tüskés pikó kezdett egyre levertebb lenni. Egy hering, gyermekkori barátja, aki minden évben felúszott a folyón, hogy szülőhelyén rakja le ikráit, észrevette szomorúságát.

„Mi bajod van? Meséld el, kettőnk közt marad” – mondta.

A tüskés pikó válasz helyett csak egy nagyot sóhajtott.

„Kutyafáját, a helyzet súlyosabb, mintsem gondoltam!” – kiáltott fel a hering.

Újabb sóhaj, még mélyebb és az előbbinél is mélabúsabb.

E pillanatban a tüskés pikó házának közelében lakó folyami rák csatlakozott hozzájuk.

„Beszélj, barátom! – bátorította. – Ki tudja, tán segíthetünk rajtad.”

„Hmm... nos... – kezdte dadogva a tüskés pikó. – Röviden szólva, nem talállok magamnak menyasszonyt!”

„Mit kell hallanom! – kiáltott fel a folyami rák döbbenet. – Fiacskám, ne álmodozzál! Elég öreg vagyok ahhoz, hogy egy jó tanácsot adjak neked: hagyd a csudába a nőket!”

Ennek hallatára a hering háta fordított a ráknak, és méltatlankodva otthagya őket. A tüskés pikó erőtlenül tiltakozott: „De hiszen menyasszony nélkül fölösleges a fészek...”

„Nagyszerűen élhatsz egyedül is – motyogta a rák. – De ha szenvedni akarsz, csak nősülj meg. Egy pillanat nyugtod sem lesz, mindig megmondják neked, mit szabad és mit nem szabad tenned, és jaj neked, ha ellenkezel vele. Eh, asszonymérség!”

Az öreg nőgyűlölő rák szavai még jobban elkésérítették a tüskés pikót, aki tovább siránkozott: „Jaj, szegény fejemnek! Szép fészke üresen marad!”

A rák meggondolta magát. Barátja állapota elszomorította, s minthogy jót akart neki, belenyugodott, hogy segítségére legyen. Elment régi ismerőséhez, a sügérhez, hátha együtt kieszelnék valamit. A sügér felesége azt ajánlotta nekik, hogy kérjenek segítséget a Livenza mentén élő manóktól. A rák és a sügér megfogadták a tanácsot, és haladéktalanul elindultak a folyó egy kanyarulatához, ahol akácfaakkal és bodzással övezett tisztáson, régi barlangokban álltak a manófalú házai.

„Az ügy komoly – nyilatkozta a legöregebb manó megvakarva feje búbját a sipkája alatt. A tüskés pikó akut félénkségben szenved.”

„És nincs rá orvosság?” – nyugtalankodott a rák a diagnózis hallatán.

„Orvosság mindig akad...”

„Mi a teendő?” – érdeklődött a sügér.

„Kezdetben naponta kétszer a Livenza vizéből készült algakivonatot kellene inni, hogy ezáltal magabiztosságra tegyen szert – mondta a manó –, aztán majd tanácsot kérünk a nagy, sötétzöld Folyamtól.”

Néhány nap múlva egy teliholdas éjszakán a félénk tüskés pikónál megjelent egy gyönyörűségees tündér, aki hosszú, virágos uszályt viselt.

„Ne félj, kövess engem – szólt a magas termetű tündér. – Elvezetlek egy bájos tüskéspikó-lány házába, aki dobogó szívvel vár rád. Te nem vetted őt észre, de ő már többször látott téged, és beléd szeretett.”

A tüskés pikó elérkezett a szépségees halleány otthonához, aki mosolyogva várta a ház küszöbén. A Livenza varázsos hatására rögtön megtetszettek egymásnak, és megtartották az eljegyzést.

A tüskéspikó-lány megcsodálta a tiszteletére előadott násztáncot. Összeházasodtak, és kicsiny fészkeük nemsokára több száz ikrának adott otthont.

Fordította: Karner András
2018

Lelőhely: Luigina Battistutta: *Fiabe e leggende della Livenza (Mesék és legendák a Livenza folyamról)* első kiadás 2005 (Editrice Santi Quaranta/ Treviso-Italia)

Kányádi Sándor

Kányádi Sándor költészete mára az egyetemes magyar irodalom klasszikus értékei közé került, nemcsak az erdélyi irodalomban tölt be igen elkelő helyet, hanem a teljes nemzeti irodalomban is, olyan idősebbek és kortársak mellett, mint Ilyés Gyula, Vas István, Jékely Zoltán, Nagy László és Juhász Ferenc. Vannak költői életművek, amelyek a maguk értékén kívül szélesebb körű jelentőségre tettek szert, minthogy a nemzeti közösség és történelem megkerülhetetlen tapasztalatait és tanulságait fejezik ki, mondhatni, nagyobb a referenciális szerepük, mint az irányadó történelmi és nemzetstratégiai műveké, és nagyobb a szellemi, morális hatásuk, mint bármiféle politikáé – közjük tartozik (az imént említett magyarországi költők mellett) Kányádi Sándor munkássága is.

A költő kicsiny Udvarhely megyei faluban: Nagyalambfalván született 1929. május 10-én, családjá a földművesek nehéz életét élte sok-sok nemzedéken át. Édesanyját korán elveszítette. Tanulmányait szülőfalujában, 1941 és 1950 között Székelyudvarhelyen: a református, majd a katolikus gimnáziumban, végül a Fémipari Középiskolában végezte, ennek az iskolának a faliújságján jelent meg az a verse, amely felhívta rá az Ifjúmunkás című lap (nála jóval fiatalabb) szerkesztőjének: Páskándi Gézának a figyelmét. 1950-ben költözött Kolozsvárra, a színművészeti főiskola, majd rövidesen a Bolyai Tudományegyetem hallgatója lett, 1954-ben kapott magyarirodalom-tanári diplomát. Írói pályája igen korán indult, az ötvenes évek elején az Irodalmi Almanach segédszerkesztője volt, közben az Utunknál is dolgozott, 1955–1960-ban a Dolgozó Nő című lap, majd a Napsugár szerkesztője volt, nagy szerepet játszott a gyermekirodalom felvirágoztatásában. Készségesen vett részt irodalmi találkozókön, Erdélyben úgyszólván mindenütt megfordult, de Magyarországon, Kelet- és Nyugat-Európában, Észak- és Dél-Amerikában és az oroszországi finnugor népek között is sikeres író-olvasó találkozások szereplője volt.

Fiatalként az emberi élet természetes rendjében bízott, költői világképét ez a bizalom határozta meg: bizalommal tekintett a rohamosan átalakuló erdélyi élet jövője lehetőségeire. Gyorsan fejlődő városban élt, képzeletben, álmaiban mégis szülőfalujában kalandozott: *Gyermekkor*, *Zápor*, *Hajnaltájt hazaballagóban* című versei szelíd nosztalgiával idézték fel falusi ifjúságának emlékeit. Megtartó erőt és igaz emberséget mindig ezeknél az emlékeknél talált. *A mi utcánk* című versében biztos önérzettel jelentette ki: „Innen csak indulni lehet, / s aki indul, visszajöhet. / Tisztesség dolgában mindig / tanulhat itt, el a sírig.” Hűséget érzett szülőfaluja iránt, meghittséget a természetben talált, mint a *Pacsirta* vagy a *Kakukk és kuvik* című versei mutatják, a füzes folyóparton, lankás erdőkben kereste otthonát. Az egyszerű örömben és a becsülettel végzett mezei munkában látta az élet biztos értékeit, erre vallanak *Egyszerű öröm*, illetve *Tűz és kasza* című kis versei. *Tűnődés*

csillagok alatt című 1955-ben írott költeményében a köznapi dolgok bensőséges poézise mellett nyilatkozott.

A falusi élményvilág, a harmonikus világkép és a köznapi tapasztalatot belengő derű a költői népiesség hagyományos rendjében jelölte ki Kányádi Sándor korai költészetének helyét. Ezt mutatta *Virágzik a cseresznye* (1955) című bemutatkozó kötete, majd *Sirálytánc* (1957), *Harmat a csillagon* (1964), *Kikapcsolódás* (1966) és *Függőleges lovak* (1968) című kötetei; verseinek első reprezentatív válogatása 1970-ben *Fától fáig* címmel került az olvasó elé. Verseiben a természeti dolgoknak, falusi életképeknek adott nagyobb szerepet, ezeket gyakran emlékek színezték, emlékein az idill fénye ragyogott. A tárgyias, illetve epikus leíró verset általában személyes jellegű meditáció zárta le, amely a költő érzéseit és felismeréseit fejezte ki. „Így tűnődtem, még mindig állva” – hangzik egy ilyen meditációnak a jellegzetes záradéka az *Udvarunkon öreg gerenda...* soraiban. A népies hagyomány hatására utal a megverselt tárgyak és életképek jelképesége is: e jelképeség következtében lesz a *Két nyárfa* a meghitt szerelem költői jelképe, a *Tövisfa* pedig a mostoha erdélyi történelem szimbóluma. A drámaibb érzés és hangoltság e korai versekben csak ritkán töri meg a népies hagyományokat követő költői hangulatot: Kányádi Sándor tiszta szóképekben, arányosan formált versszerkezetekben, a hagyományos költészet magyaros ritmusában, szép asszonáncsaival ad számot egy, a világgal ismerkedő, szülőföldjén otthonra találó fiatal költő természetes örömeiről és elemi felismeréseiről.

Természetesen a harmonikus világkép is mutatja a későbbi drámaiság néhány jelét. A hagyományos népies forma időnként megtörik, vagy éppen fellazul: a *Nagyküüllő* című költemény, amely különben a három erdélyi nemzet (magyar, román és szász) egymásrautaltságának eszméjét hangoztatja, rövidebb sorokkal töri meg az epikus hangulatot kifejező kétütemű nyolcasokat, s a Nagy-Küüllő kanyargós folyását váratlanul a modern költészet egy klasszikus alakjának verseléséhez hasonlítja: „úgy foly, / akárcsak egy Neruda-verssor: / szabadon, s mégis mértéket tartva.” A *Téli alkony* című vers ugyancsak stilárisan töri meg a korai költemények hangját, midőn az idilli hangulatot a romantikus hagyomány sejtelmes drámaiságával váltja fel: „Nyírfák közé zuhant a nap. / Vereslik a nyírfá kérge. / Szájuk szélét nyalogató / farkasok gyűlnek a vérre. [...] Szűkülnek és vonyítanak, / s egymás irhájának esve, / széttépik a vérző napot: / üvöltve száll le az este.” A népdalhagyományok megújítását szolgálja a nyelvtani és a ritmikai szerkezet időnkénti feszültsége (enjambement), például az *Udvarunkon öreg gerenda...* soraiban, vagy a hagyományos versritmus megbontása is, midőn az epikus nyugalmú hosszabb verssorokat rövidebb sorok követik, például a *Könyörgés tavasszal* című versben. Mindez azt jelzi, hogy a fiatal Kányádi Sándor a népies hagyományok újszerű felhasználása révén kereste a maga egyéni útját, s már indulása idején megpróbált elszakadni a népies egyszerűség korabeli normáitól.

A költői útkeresés következő szakaszán két erősebb hatás támogatta Kányádi Sándor lírájának megújulását: az újabb magyarországi költészet, illetve az erdélyi

költői hagyományok teljesebb megismerése és birtokbavétele. Vagyis Illyés Gyula szellemi és erkölcsi biztonságot adó példája, illetve Nagy László és Juhász Ferenc költői „forradalma”, valamint az Erdélyi Helikon örökségének, mindenekelőtt Áprily Lajos, Tompa László és Dsida Jenő lírájának ösztönzése. Az átalakuló költői világképet az élmény nyugtalansága jelezte: a fiatal költő a történelem véres jeleneiről, gyilkos háborúkról szőtt szorongató látomásokat. *Azon az estén* című költeményében a menekülés és a fosztogatás vad jeleneteit írta le, mintha szülőföldjének kollektív emlékezetét akarta volna szóra bírni. *Húsvéti bárány* című versében pedig Picasso vásznainak groteszk vízióit idézve rajzolt képet a háború szörnyűségeiről. Költői világa lázassá és zaklatottá vált, az egyszerű örömeiben talált idillt feldúlták a közösségi létben szerzett nyugtalanító tapasztalatok. *Kérdések* című versében már nyoma sincs a korábbi versekből sugárzó belső biztonságnak: „Feküdtél-e már késeken, / háltál-e jégen meztelen, / hagyott-e már úgy el a vér, / öntött-e már úgy el a vér, / hogy ne hallj, ne láss?” Drámai feszültségekkel áthatott költői világ alakult ki Kányádi Sándor verseiben. Az egymásra torlódó, ellentmondásos tapasztalatokat és felismeréseket fejezi ki ifjúkori költészetét lezáró s új költői korszakot nyitó verse, a *Kikapcsolódás*: „Boldog vagyok. / Nagy Sándor kardja villan meg hirtelen, / s a csomó szétesik. / Szókratész koccint a poharával, / Platón mosolyog, / János maga hozza a tálban a fejét felém, / inkvizítorok ölelkeznek eretnekekkel, / mint régi barátok, / angyalokat ereget a krematóriumok kéménye”.

Az eredeti, harmonikus világkép felbomlását jelezte a versekben megjelenő irónia is. Az irónia a modern költészetben általában a társadalmilag elfogadott értékek megingását jelzi, illetve azt, hogy a költő új értékeket keres. A magyarországi költészet akkori fejleményeihez hasonlóan az erdélyi lírát is ironikus életérzés hatotta át. Kányádi epikus jellegű versekben aktualizálta az antik mitológia alakjait és történeteit, és a klasszikus történetnek éppen a kihívó aktualizálás által adott ironikus távlatot. A *Részeges Agamemnon*, az *Éden kapujában* vagy az erdélyi magyar költészet élvonalához tartozó *Pantha rhei* ironikus hangsúllyal számolt be a kolozsvári költő keserű történelemfilozófiai felismeréseiről: „Az istenek is behódoltak: Zeusz túrta, hogy / Jupiternek nevezzék, csak a rang, a tekintély, / egyszóval az állás maradjon. [...] Egy-két próféta / hajlamú pap s poéta még hetvenkedett az elején, / de aztán őket is megvették az élelmes rómaiak. / Fölvásárolták a múltat, kibérelték a mítoszokat. / Így állt össze görög, etruszk és neve-sem-maradt / kövekből a nagy plágium: Róma.” Talán azt is meg lehetne kockáztatni, hogy a történelem nemzeti mítoszai – csak ez az értelmezése nem volt független a hivatalos dáko-román nemzeti mítosz mind erőszakosabb terjesztésétől.

Az irónia a korábban érték gyanánt számontartott elveket és magatartásformákat kérdőjelezte meg, az ironikus kételkedés mellett azonban mind több fényt kapott Kányádi Sándor költészetének valódi értékrendje. Ennek az értékrendnek a tengelyében két mély meggyőződéssel vállalt eszme foglalt helyet: ezek az eszmék a költészet közösségi hűségét és a társadalmi létben tapasztalt drámai konfliktusok költői katarziszát fejezik ki. A közösségi hűség korábban is Kányádi költészetének

meghatározója volt, most ez a hűség kiteljesedett, tudatosabbá vált, s mint a székely múlt hősi korszakát idéző *A kökösi hídon* mutatja, történelmi háttérrel kapott. *El-elcsukló ének* című nagyobb költői kompozíciója hányatott sorsú apjának alakját idézi fel, s az egyszerű székely parasztember panaszai és emlékei révén ad tárgyias elemekben gazdag képet mindarról, amit szülőfalujának az elmúlt emberöltőben át kellett élnie. Az ábrázolás személyes közvetlensége a költemény közösségi és történelmi mondanivalóját teszi érzékletessé: a költemény így lesz egyetlen nagyszabású tanúvallomás egy történelmileg magára maradt emberi közösség mellett. Kányádi Sándor átalakuló világképe szerint ez a magára hagyott emberi közösség igaz értéket jelent, s önéki ehhez az értékhez van igazán személyes köze. A közösségi hűség formálta a költői személyiséget: a harmonikus világképnek megfelelő természetes (naív) alkotó személyiség e hűség révén vált tudatos közösségi személyiséggé, amelynek egy nyelvileg és etnikailag meghatározott embercsoport jelenébe és múltjába ágaztak a gyökerei. Ennek a közösségi személyiségnek minden megnyilatkozása magán hordozta a nemzeti közösség sorsáért, megmaradásáért vállalt közvetlen felelősség bélyegét. A költészetet mindez kivételes morális szereppel ruházta fel, az alkotás esztétikai lényege mellett rendkívüli mértékben erősödik fel annak morális mondanivalója és jellege. Kányádi maga több alkalommal is Bartók Béla művészi és emberi példájára hivatkozott, így *Húros és ütőhangszerekre* vagy *Bartók* című verseiben.

A költészetnek igazságot és katartikus feloldást kellett keresnie, ennél fogva szüntelenül helyt kellett állnia a felismert igazság mellett, meg kellett küzdenie a feloldó katarzisért. A *Félvén se félve* című költemény ezt a benső parancsot a következőkben szólaltatta meg: „örökkön készenlétben, / örökkön szembenézve / s nem hajlani mégsem / a kétségbeesésre”. A személyes helytállás és küzdés önként vállalt morálját a legnagyobb költői erővel az 1968-ban írott *Fától fáig* című nagy költemény fejezte ki. Ennek a versnek, mint Cs. Gyimesi Éva kolozsvári irodalomtörténész *Találkozás az egyszerűvel* című könyvében megállapította, igen nagy szerepe van Kányádi Sándor költészetében: motívumait versek egész sora készítette elő, illetve ismételte meg. A tárgyias elemekből, emlékképekből épülő, kihagyásos szerkezete révén hangsúlyozottan drámai jellegű költemény gyermekkori félelmeket kelt életre: egy régi éjszakának a nyomasztó légkörét teremti újra, egyszersmind mitizálja. Története szerint a világában éppen csak tájékozódni próbáló gyermeknek a család elbarangolt lovait kell a szorongást keltő erdei sötétben megkeresnie: „Fától fáig a sűrűsödő alkonyatban / fától fáig lopja magát a gyermek / Én istenem csak vissza ne / csak ne gyalog kellene / csak le ne menjen a nap a tisztásról / legalább a csengettyűt hallanám”. A gyermekkori emlék költői példázattá válik, a félelmek és szorongások ellenére vállalt és véghez vitt cselekvést példázza, azt a felelős és cselekvő magatartást, amely a személyiségnek valódi karaktert, az életnek értelmet ad.

A növekvő történelmi tapasztalat, a súlyosodó közösségi felelősség jelölte meg Kányádi költészetének eszmeiségét, nemcsak ezt, nyelvi alakját, szerkezeti rendjét is: a költői forma mindenképpen a költői világkép alakulását követte.

A korai népies hatások után Kányádi Sándor a modern líra, közelebről az avantgárd kifejezésmódját sajátította el, egyszersmind a hagyomány régebbi rétegeit aknázza ki, olyan rétegeket, amelyeknek poétikai örökségét az újabb költészet is szívesen használta fel. Az avantgárd hatása nemcsak a ritmus fellazításában, a merészebb szóképekben érvényesült, hanem a vers szemléleti alapjainak formálásában és a szöveg szerkezeti felépítésében is. A korábbi dalszerűséget epikus jellegű kifejezésmód váltotta fel, a költemény drámai módon tagolódott, a versszerkezet töredezetté vált: a *Pantomim* vagy a *Húsvéti bárány* epikusan tagolta a lírai anyagot, a *Teraszon* a párbeszédés riportvers lehetőségével tett kísérletet, az *Epilógus egy balladához* az ismert székely népballada epikai anyagát újította fel, a *XC. Zsoltár* pedig a hagyományos zsoltárformát használta kiindulásnak.

Valójában az avantgárd költészet formaképző elvei jutottak szerephez Kányádi Sándor „hosszú verseiben” is. A „hosszú vers” az újabb magyar költészet igen fontos poétikai fejleményét jelenti, két fő változatát Juhász Ferenc és Nagy László alakította ki, mégpedig oly módon, hogy Juhász a költői eposz formájának adott lírai karaktert, Nagy László a hagyományos lírai formák, a dal vagy az elégia terjedelmét, befogadóképességét növelte meg. Kányádi Sándor „hosszú versében”, úgy tetszik, egy harmadik változatra ismerhetünk: az avantgárd „montázsvers” hagyományára, amely egyszerre foglal magában epikus és lírai elemeket: emlékképeket, töredékesen előadott történeteket, lírai kommentárokat és személyes vallomásokat. Ezt az avantgárd jellegű költői montázst Kányádi a néphagyomány néhány elemével: népdaltöredékekkel, ráolvasásokkal, mondókákkal egészítette ki. Ilyen „montázsverset” alkotott az *El-elcsukló ének* és a *Fától fáig*, illetve a két későbbi nagyvers, a *Fekete-piros*, valamint a *Halottak napja Bécsben* is.

A hetvenes évek mindjobban kibontakozó erdélyi magyar irodalmában (Sütő András prózai és drámai munkássága, Balogh Edgár publicisztikája, Méliusz József esszéi, Nagy István és Kacsó Sándor emlékiratai, Beke György riportjai, Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár versei mellett) mindenképpen vezető szerepet töltött be Kányádi Sándor új költészete: az a népi hagyományokat és modern formaképző elveket egységbe foglaló líra, amely a *Fától fáig* és az *El-elcsukló ének* nyomában született. A kolozsvári költő látóköre időközben tovább bővült, tapasztalatai mélyebbek lettek: külföldi felolvasóútjai során megismerkedett a magyarországi szellemi élettel, a nyugat-európai és a tengerentúli magyar diaszpóra helyzetével és törekvéseivel, ennek következtében nemcsak látóköre tágult, hanem szellemi elkötelezettsége is új tartalmat kapott. A szűkebb körű nemzetiségi hűséget egyetemesebb értelmű nemzeti elkötelezettség egészítette ki: közösségi világképe befogta az egész magyar nemzeti közösséget, ennek történelmét és kultúráját. Erre vallanak azok a költői portrék, személyes értelmű hommage-ok is, amelyekben Bartók Bélának, Kodály Zoltánnak, Illyés Gyulának, Szabó Lőrincnek, Weöres Sándornak, Veres Péternek, Tamási Áronnak, Kós Károlynak, Sütő Andrásnak, Szilágyi Domokosnak és Kovács Györgynek (a kiváló erdélyi színésznek) állított emléket. A magyar szellem múltjából egyformán vállalta az erdélyi örökséget: Apáczai Csere János áldozatos

munkáját az anyanyelv védelmében (*Apáczai*), és az anyaországi hagyományt: Kazinczy Ferenc öntudatos humanizmusát (*Kufsteini grádicsok éneke*).

A kiteljesedő költői életművet nagyszabású (az egész magyar kulturális közösségben figyelmet keltő) versek képviselték, egyszersmind mutatták a költő világképének és poétikájának gazdagodását. Ennek a szemléleti és poétikai kiteljesedésnek eredménye volt az 1978-ben közreadott *Szürkület* című kötet, ebben jelentek meg az olyan „nagyversek”, mint a *Fekete-piros* és a *Halottak napja Bécsben*. Ezt követve Erdélyben egészen 1992-ig nem jelentethetett meg új verseskötetet, *Fekete-piros versek* című válogatott versgyűjteménye 1979-ben Budapesten, *Sörény és koponya* című kötete 1989-ben Debrecenben, *Válogatott versei* 2000-ben ugyancsak Budapesten kerültek az olvasó elé, ezekből a könyvekből igen kevés példány jutott el a költő szülőföldjére. Az ekkoriban írott versek és megjelent verseskötetek új minőséget adtak az erdélyi magyar lírának, amely ezekkel a művekkel került ismét a „nemzeti költészet” magaslatára, ahol a két világháború közötti korszakban (Áprily Lajos, Reményik Sándor és Dsida Jenő munkásságának köszönhetően) egyszer már elhelyezkedett.

Kányádi Sándor ekkor a „nemzeti költő” felelősségtudatával és biztonságával szólalt meg. A nemzeti történelem és kultúra teljes hagyományának birtokában ítélte meg az erdélyi magyarság történelmi helyzetét és tennivalóit, igazi otthonát mindazonáltal szülőföldjén találta meg. *Mikor Janus elhagyta Paduát* című versében a hazatérés egyszerre könnyes és boldog élményét örökítette meg, *Nevükön kellene* című költői vallomásában, alcíme szerint ars poeticájában pedig ismét megerősítette hűségét szülőfalujának-szülőföldjének elhagyatott népe iránt. Az erdélyi költő közösségi tudatát biztos meggyőződés alapozta meg, Kányádi Sándor illetékesnek tudta magát egy emberközösség dolgaiban, a modern költészet nagy kísérőjétől, az elmagányosodástól sohasem kellett tartania, költői közérzete mégsem lehetett harmonikus. Verseire sötét árnyékok vetültek, annak az emberi közösségnek a történelmi létét látta veszélyeztetve, amelynek hűséget fogadott, anyanyelvének és anyanyelvi kultúrájának lassú hanyatlását tapasztalta, szülőföldjének csendes tragédiáját kellett tanúként megörökítenie. Ennek a fájdalmas tanúvallomásnak költői foglalata a *Fekete-piros* című költemény. A cím alá írt rövid kommentár szerint „leíró költemény”-nek nevezett vers a fekete-piros színekbe öltözött széki lányok délutáni találkozóját írja le, pontosan megnevezve e találkozók helyét: a kolozsvári Malomárok és Telefonpalota közötti kis terecskét, valamint idejét: minden csütörtök és vasárnap délutánt. Néma összejövétel ez, midőn a nagyvárosban dolgozó, szolgáló falusi lányok hangtalan táncban találkoznak az elhagyott szülőfalu emlékeivel és kultúrájával: „Fekete-piros csütörtök / és vasárnap délután / – amikor kimenős a lány –, / fekete-piros fekete / táncot jár / a járda szöglete.” A mozaikos szerkesztésű költeményt éles ellentétek hatják át: a városi tájban, a civilizáció kellékei között falusi lányok tánca idézi fel a népi kultúra hagyományát, a lányok táncolnak, de ez a tánc néma, sőt szomorú, a lányok kis magyar szigetet alkotnak a jelenkori Kolozsvár román többségű világában, a jelen gondjai között élnek, szemérmes táncukkal

mégis a múlt kulturális értékeit és tragikus emlékeit idézik a szemlélődő költő elé. Megannyi ellentmondás: ezek az ellentmondások fejezik ki a magára maradt emberi közösség helyzet tudatát. A széki lányok hangtalan táncának jelképes, sőt mitikus értelme van; jelképes már maga a költemény címe is, a „fekete” a gyász, a „piros” az élet színe, s jelképes a tánc, amely egy kicsiny emberi közösség zaklatott történelmére utal. A széki lányok szinte mozdulatlan, mitikus tánca mögött egy kis nép történelmi sorsa rejtezik, s a költő ezt a rejtező sorsot látja meg:

Honnan járnak, honnan hozták,
honnan e mozdulat-ország?

Szétlőtt várak piacáról,
csüföldjéről, még a sátor
vagy a jurta
tüze mellől, röptette föl
a csipők, a csuklók, térdek
katapultja?

Vagy régebről, húszezerből?
Még a nyelv előtti ködből
teremti újra – az ösztön?
Akár a szemek mandula-
metszését az anyaméh
szent laboratóriuma?

Ha a *Fekete-piros* a nemzetiségi sors történelmi mélységeibe tekint, a másik nagyvers, a *Halottak napja Bécsben* a világba szétszórt magyarságot siratja. A vers maga rekviem, amelynek születését megint csak pontosan rögzíti a költő: a bécsi Ágoston-rendiek templomában Mozart *Rekviem*jét hallgatja, miközben hátát a fehér oszlopnak vetve átengedi magát az emlékek és gondolatok egymásra torlódó hullámainak. Ezekből az emlékképekből és gondolatfoszlányokból, továbbá a versbe szőtt katolikus halotti búcsúztató és az ismert karácsonyi regösének szövegtörmelékeiből alakul ki a nagyszabású „montázs”, amely kivételes költői erővel szólaltatja meg a szétszóródás fájdalmát: „szóródik folyton porlódik / él pedig folyton porlódik / szabófalvától san franciscóig”. Az elmúlás rettenete és a feltámadásba vetett bizalom jelöli meg azt a két szélső pontot, amelyek között a költemény érzelmi világa kialakul: gyász és öröm, harag és ragaszkodás, csalódás és remény között hullámozik ez az érzelmi világ. A költő keserűen vetett számot önmagával, saját emberi létének mulandóságával, és ennek során a nemzetiségi-nemzeti fennmaradással. A szétszóródás árnyaival viaskodott, eközben az emberi egyetemességet, magát a mindenséget ostromolta megnyugtató vigaszért: a komor halottak napi rekviemben a történelem áldozatainak közösségi méltósága mellett tett tanúvallomást.

A bukaresti hatalom mindenképpen akadályozni próbálta azt, hogy a költő műveivel jelen legyen szülőföldjén, munkássága ennek ellenére kiteljesedett. Holott mindig azt vallotta, hogy a versnek az élőszo ad igazán küldetést és kiteljesedést. *A vers az, amit mondani kell* című írásában (ezt helyezte el később összegyűjtött költeményei: „egyberostált versei” élére mintegy bevezető- és „ars poetica”-ként) erről tett vallomást: Kányádi egy falusi iskolában tartott irodalmi találkozót, és midőn arról érdeklődött, hogy vajon mi is a vers, egy kisiskolás így válaszolt: „A vers az, amit mondani kell.” A költő ennek az egyszerű meghatározásnak a nyomán rögzítette a költészet lényegét érintő meggyőződését:

A vers az, amit mondani kell.

Mintha valami távoli, az idők kezdetétől hirtelen ideért fuvallat legyintett volna meg.

Mintha Homérosz riadt volna föl bóbiskolásából s nyitotta volna rám fénnel teli világtalan szemét.

Mintha a Gutenberg óta könyvbe száműzött versek, poémák egyszerre mind hazaszabadultak, pódiumra, képernyőre álltak volna, hangszalagon masírozva vagy hanglemezek körmeneteiben énekeltek volna.

Mintha Petőfi Sándor ült volna be közénk.

A vers az, amit mondani kell.

Az erdélyi magyarság nehezen elviselhető helyzetének másfél évtizedében (1975 és 1989 között) ez a közösségi feladatvállalás hatotta át Kányádi Sándor költészetét. A romániai zsarnokság idején szerzett köznapi tapasztalatok kaptak hangot költői ciklusában, így „históriás énekeiben” (*Históriás énekek odaátra*), közöttük az Ady Endre és a kuruc költészet hangját idéző *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke*, *A krónikás ének Jékely Zoltánnak – odaátra*, a *Krónikás ének Illyés Gyulának – odaátra* és a Gellért Sándor emlékét idéző *Krónikás ének ezerkilencszáznolcvannyalc januárjából*, közöttük kell számon tartanunk a Szilágyi Domokos emlékét megelevenítő *Hétlábú bogár* című verset is. Az Illyés Gyulának „odaátra” küldött költői üzenet Petőfi Sándor vértanúhalálára hivatkozva adott megrendítő beszámolót az erdélyi magyarság tragikus sorsáról: „van aki már / kötélre vár / csüggedni is erőtlen / ég már a szekértábor is / istenem hová vetődtem / van aki sír / van aki szül / van aki hallgat / van aki jajgat”.

A vigasztalást, miként korábban is, az erdélyi természetben találta meg, erről tanúskodik a *Küküllő-kalendárium* című, a költői játék ösztönzéseit felhasználó, tizenhárom szakaszból felépített versciklus, vagy azok a költemények, amelyek Kányádi Sándor 1983-as dél-amerikai látogatásáról adnak számot, ezeket a *Dél keresztje alatt* című sorozat gyűjtötte egybe: *A folyók közt*, a *Bogotai bagatellek*, a *Koszorú*, a *Románc* és a *Dél keresztje alatt*, ez utóbbi játékos szavakkal idézi fel egyetlen képben a latin-amerikai indián és a székely pásztor alakját: „az indián és a néger / tüzet

rakni éppúgy térdel / mint a hargitán a pásztor / számolni ujjain számol / különbség ha van az égen / itt a göncöl jön föl este / fölöttük a dél keresztje”. A költő játékos ihlete jelenik meg a gyermekversekben is, 1961 és 2001 között Kányádi Sándornak huszonhárom gyermekek számára írott verses- és mesekönyve került az olvasók kezébe, ezekkel sorakozott fel az erdélyi irodalom nagy mesélői, mindenekelőtt Benedek Elek mellé, akinek kultuszát személyesen is mindig szolgálni igyekezett.

A nyolcvanas évek végén Kányádi Sándor költészetét, hasonlóan az erdélyi magyar irodalom igen nagy részéhez, szorongás és kétségbeesés jellemezte, nem látott igazán reménykedésre okot abban a politikai és morális sötétségben, amelyet a zsarnoki rendszer eredményezett. Domokos Mátyás állapította meg annak idején a *Sörény és koponya* verseiről: „Kidalolásnak és elhallgatásnak ez a kényszeres dialektikája, amit a magam részéről az életen és az idegrendszeren, az egymást meghatározó egyéni és közösségi sorson visszafordíthatatlan jelleggel farkasfognyomot hagyó történelmi neurózisok negatív metanyelvének neveznék, titkos jelentéstöbblettel tölti fel a *Sörény és koponya* sorait, verseit, még a gyerekeknek szánt verseket is. Persze csak azok számára, akiknek a dobhártyáját a hasonló sors vagy rokon helyzet érzékennyé tette – Kányádi vissza-visszatérő metaforájával élve – az ilyen »rezervátumhelyzetből« eredő hangok és elnémulások meghallására.” A tanulmány írója azt is helyesen vette észre, hogy Kányádi Sándor minden tragikus póz és ön-sajnálattal nélkül, szinte tárgyilagosan, nemegyszer ironikusan vetett számot keserves tapasztalataival: „ezt tartom az ő legnagyobb győzelmének, még hozzá nem csak erkölcsi, de költői értelemben is, hogy: tehetségének alkatával, jellegével, az életet örömmel és játékos furfanggal élő ember eredeti hajlamaival homlokegyenest ellentétes élethelyzetek tudomásulvételére kárhoztatta a sorsa, amire a benne élő költő nem tudathasadással vagy festett mártíriummal, csak a reményt nem ismerő pontossággal, szomorkás iróniával és könyörtelen illúziótlanossággal válaszolt és válaszol elnémíthatatlanul.”

Kányádi Sándor költészete az 1989. karácsonyi romániai változások után is a korábbi hitelességgel és minden örömmámor nélkül vetett számot a változó időkkel. *Vannak vidékek* (1992) című (Kolozsváron megjelent) kötetében tekintette át költői útjának addigi menetét, majd *Felemás őszi versek* (2002) című verseskönyvében válogatta egybe a történelmi változások után írott verseit. Ebben a kötetben olvasható korábban „töredékként” közreadott, *Sörény és koponya* című „hosszú versének” teljesebb kidolgozása, amely az idősödő költő számadását fogalmazza meg. Pécsi Györgyi, Kányádi monográfusa, a következőkben jellemezte ezt a nagyszabású (a *Fekete-piros* és a *Halottak napja Bécsben* című költemények összegző gondolatiságához méltó) költeményt: „A költemény szimmetrikusan két részből áll, az első rész a személyes számvetése és a személyes sors mítoszáé, a második rész az emberi történelemé és a mítoszi, mitológiai istenek világáé. A két nagy egység egymással is vitát folytat, az egyéni sors, élet eseményei a történelemben és a teremtésben rezonálnak, az egyéni lét fájdalmai és kérdései itt nyernek – negatív beteljesülést. Ugyanakkor a két rész zárása is vitát folytat: az első rész, melynek

főhőse és a siratás tárgya egy ló, a világ mitikus harmóniájával, mitikus épségével zárul, helyreáll az erkölcsi világrend, a második rész negatív mitikus egységgel: ember nélkül helyreállhat a kreatúra rendje.” Erre utalnak a költemény zárósorai, ezek az emberi létezés és történelem értelmét érintő kétségeket fejezik ki:

Fiad már egyszer meghalt értük
eredményét magad is látod
gyűlölet a fegyverük vértjük
pusztuljanak legyen már végük
teremts nélkülük új világot

s hadd löjjék szét mit ők emeltek
templomot gyárat hidat házat
gyilkolják egymást népek nyelvek
paránya sincs a szeretetnek
nincs bennük szemernyi alázat

imát is azért imádkoznak
öléshez kérik segítséged
dicsőségedre ha kik voltak
növényeknek és állatoknak
nekik adj örök üdvösséget

A költő mintha leszámolt volna a sokáig őrzött bizalmával, amit a végső történelmi jóvátétel lehetőségébe vetett, ugyanakkor valamiféle bizonytalan, kételkedéssel ellenpontozott istenhitben keresett vigaszt. *Valaki jár a fák hegyén* című versében olvassuk: „valaki jár a fák hegyén / ki gyújtja s oltja csillagod / csak az nem fél kit a remény / már végképp magára hagyott / én félek még reménykedem / ez a megtartó irgalom / a gondviselő félelem / kísért eddigi utamon”. Ez a bizonytalan, mégis felvillanó remény is háttere lehet annak, hogy a költő haláláig töretlen munkakedvvel dolgozott. Igen jelentékeny életművet hozott létre, válogatott verseit *Valaki jár a fák hegyén* (1997), műfordításait, válogatott műfordításait *Csipkebokor az alkonyatban* (1999) címmel jelentette meg, kisebb versválogatások több alkalommal is napvilágot láttak. *Egy kis madárka ül vala* (1977) címmel az erdélyi szász népköltészetből adott közre műfordítás-gyűjteményt, *Erdélyi jiddis népköltészet* (1989) című munkájában az erdélyi kultúra egy szinte ismeretlen területét tekintette át, külön kötetek sorában tolmácsolta Nicolae Labis, A.E. Baconsky, Tudor Arghezi, Ioan Alexandru és R. M. Rilke költészetét. 1969-ben jelent meg *Kétszemélyes tragédia*, 1970-ben *Ünnepek háza* című drámai műve (együtt 2004-ben jelentek meg), egész sor bibliofil kiadvány (általában Vince László „papírmolnár” szentendrei műhelye) mutatta be fontosabb költeményeit. Versei román, német, francia, angol, spanyol, finn és észt műfordításban is olvashatók.

E. BÁRTFAI LÁSZLÓ – SCHREIBER LÁSZLÓ

Két tárcanovella megkésett találkozása

temetnek az élők

ősi félelmeiket

ijedségüket

elfedik a ceremóniák

Schreiber László: Így van ez Laci kérem (1986)

A Dunatükör főszerkesztője, P. Papp Zoltán mindig kínosan ügyel arra, hogy folyóiratában új írások jelenjenek meg, ez esetben azonban mégis engedett unszólásomnak. Egy kusza városi legenda apró mozaikdarabja kerül így a helyére, de az összkép továbbra is hiányos.

Schreiber László (1959–2016) a legjobb barátom lehetett volna, de kóros játékszenvedélye miatt nem lehetett az. Nagyon sok pénzzel tartozott, nemcsak nekem, másoknak is. Mindent feltett a rulettra, kártyára, lovakra. Mindent eljátszott, az utolsó fillérig. A rendszerváltás óta bujkált, később már menekült hitelezői elől, több évig külföldön, Romániában, majd Szlovákiában élt.

Néhány verse megjelent a Mozgó Világban, kritikái a Filmvilágban, riportjai a Köztársaságban, a Magyar Narancsban. Több napilapnak volt a munkatársa. A Cartaphilus Könyvkiadó 2002-ben adta ki *Sírhacc Béla, Vanicsák bácsi és Búvady* címmel novellafüzérét. Barátai 2017 novemberében a Nyitott Műhelyben tartott megemlékezésen búcsúztak tőle (<https://vimeo.com/245643618>), az újraindult 2000 folyóirat közölte néhány kiadatlan elbeszélését (<http://ketezer.hu/2018/02/schreiber-laszlo-novellak/>).

2016 februárjában belesántikált a Dunába. A testét sokáig nem találták meg, illetve nem tudták, hogy egykor őhozzá tartozott. Az azonosítást végül egy zsebre vágott pendrive tette lehetővé: írásai fedték fel kilétét. Írófajtának különös érzéke van ahhoz, hogy láthatatlan csápjával a lét határvidékét tapogassa ki, és látomásban előlegezze meg a saját halálát. A nyolcvanas évek közepén számos versét mutatta meg, harminc esztendő múltán a Margitsziget északi csúcsán talán újra eszébe ötlöttek ezek a sorok:

Dúdoló a vízhulláról kisgyermekeknek

szőke szél
szalag száll

néma nád
halk hullám

ringó rév

véres víz
zöld zene

hínár-húr
brácsa bűg

síró sár

hínár-haj
iszap-ing
hal-homlok
homok-hát

bomló bél
tótündér

A kilencvenes évek elején a Pesti Hírlap kulturális rovatában dolgozott. Gyakran üldögéltünk a szerkesztőség közelében lévő Metropolban, a nagy üveg-táblákon át a szürke Osvát utcára láttunk. Egy alkalommal késő délután volt, de aznap még egy sort sem írt. Megcsillant a szeme, amikor meglátott. Letelepedtem, rendeltem. – Neked mindig van valami ötleted – hadarta bizakodón. – Most nincs. Anyával voltunk a temetőben. Nem történt semmi különös..., azaz mégiscsak.

Én meséltem, ő egyre lelkesebben hallgatott. – Páros novella, mind a ketten megírjuk! – rikkantotta diadalmasan. Rögtön neki is fogtunk. Került papír, tollunk volt, s mire elkészültünk, az asztalon szoros hadrendbe szerveződtek a palackok és a poharak. Nyolc óra is elmúlt már. A rovatvezető tájékozott, amikor meglátott minket, két harsány, enyhén ittas alakot.

Még messze volt a lapzárta, de a páros novella kimaradt a hétvégi mellékletből. Később külön-külön megjelentek, Lacié előbb (Pesti Hírlap, 1991. január 9.), az enyém később (1993. április 3.). Soha meg nem írt anyagok helyét töltötték ki, most viszont együtt szerepelnek. Két okból is a saját írásomat vettem előre: az ábcében az én nevem van előbb, az utolsó szó joga pedig illesse őt.

*

Micsoda szerencse!

Sokáig elidőztek a sírkert melletti kisvendéglőben, noha beszélgetni alig beszélgettek. A szűrt fény különös játékaiba feledkeztek, tetemes részt vállalva belőle maguk is: a fiú és az édesanyja. A nap kurta, téli pályája szerint már öreg uzsonnadeje volt, amikor sietősen fizettek és felcihelődtek.

Kisvártatva már a kihalt temető kertben baktattak, most nem kerültek, levágták az utat. Valószínűleg hosszú, imbolygó árnyékuk a halottasház falán járt kaján táncot.

Nagy sár volt. A fiú azon gondolkodott, lehet-e a sárnak eszméje, vagy – ha úgy tetszik – ideája. Az csak a Jónak van, meg a Szépnek, a Szép pedig Jó, és a Jó az Szép – kántálta neki egy nagyon is e világi, belső hang. De most a sár az sár, a fa az fa, a nap az nap; minden olyan, amilyen valójában – gondolta –, és én is én vagyok, és olyan vagyok, amilyen.

– Emlékszel, amikor apa..., milyen sokan voltak... Még a főkönyvelő is eljött, a...

– A Krivánik! – ocsúdott fel a saját hangját hallva a fiú. Most már ő is itt van. '63-ban ő mutatott a fiúnak először disznó fényképeket. Megborzongott.

– Gombold be a kabátodat, fiam, még megfázol! – A fiú elgémberedett kézzel, lassan begombolkozott.

Már a parcellánál jártak. Az anya fürkészes szemű, megbízó, mindenütt Irénkét, a pirosposztag arcú, szürke kezeslábasát csordultig kitöltő sírgondozó asszonyt kutatta. Ebbe a megszélesedett csendbe hasított bele a fakopáncs. Közös játékát játszotta öntudatlan az anya és fia: melyikük veszi észre előbb a sírok mögé kuporodó Irénkét.

– Elbújt, most sem csinálta meg a sírt – szűrte át a foga közt az anya, s a kimondott szavak ott bodorodtak előttük a dermedt levegőben.

Nagyon közel volt már, amikor észrevették: a köves úton jött, és feljűk tartott. Mint egy nagy, furcsa madár botladozott gumicsizmájában, kopott kék pufajkájában. Egy levágott peremű, nyútt férfikalap volt a fejébe nyomva. Bizonytalan, karistoló hangokat adott maga mögött húzott szerszámai – egy kapa és egy gereblye.

– Irénke – mondta az anya halkán, s önkéntelenül ölelésre tárta a karját –, mi baj van?

– A Lajos... – hüppögte Irénke, és puffadt, könnyáztatta arca köré sápadt dicsfényt vont a büntetés-végrehajtó intézet mögött lassan aláhanyatló nap.

– Mikor? – kérdezte az anya.

– Vízkeresztkor, naccságos asszony – mondta száraz, hivatalos hangon Irénke. – Vízkeresztkor – ismételte meg, és szavai nyomán tompa üresség támadt a havas sírok felett. – Szép halála volt... végig mellette voltam – mondta hosszú szünet után Irénke már-már kacéran. – De itt van most is, itt van a parcellában. Micsoda szerencse, hogy most is együtt lehetünk!

A fiú és az édesanyja szótlánul, a katonai parádék gépies alakiságával tették le a frissen felhantolt sírra a két csokrot. Most látták először Lajost.

*

Egy kis szerencse

Minden vasárnap délután kimentek a temetőbe. A villamos sárgán, megvadulva vágatott az utolsó állomások között, zavarodottan rohant, mintha a gép vagy a vezetője mielőbb szeretne túljutni ezen a szakaszon, hogy majd csak visszafelé menet az ormótlan, városszéli kémények és deszkakerítésű telkek között juhászodjon meg egy kicsit.

Mindig hosszasan nézelődtek az ócska vödörbe állított csokrokot kerülgetve, aztán mindig ugyanannál a fejkendős asszonynál vettek öt szál rózsát. Lassan sétáltak át a bejáraton, a nagy kőkapu mellett, egyszerre biccentettek a portásnak.

A keresztútnál mindig a halottasház felé fordultak, jóllehet a másik utat is választhatták volna, a távolság lépésre azonos volt. E. Bartos László azért mindig megkérdezte: erre menjünk, anya? És özvegy Bartosné mindannyiszor csak bólintott.

Útközben beszélgetni szoktak. Arról, hogy mi van E. Bartossal, támadtak-e a múlt hét óta újabb nehézségek a filozófiai sorozat szerkesztésében, és arról, hogy mit mondott özvegy Bartosnének dr. Korona, a körzeti orvos.

Lassan mentek az aszfaltúton, özvegy Bartosné a fiába karolt, E. Bartos pedig az övéhez igazította lépéseit, anélkül már, hogy figyelnie kellett volna.

Aztán megérkeztek a sírhoz, és valahányszor megérkeztek, láthatták, hogy Jolánka nem tartotta be, amit ígért. Nem mondhatni, hogy bosszankodtak. Csak csüggedten nézték a formáját vesztett földhalmot meg a váza körül harsányan zöldellő gatz. Talán akkor bosszankodtak volna, ha Jolánka általában állja a szavát, és csak ritkán mulasztja el sírgondozási feladatait. Akkor hát, néha, esetleg bosszankodtak volna. Így csak nézték a sírt, és elképzelték azokat a bársonyos szirmú, mélységes mély színű árvácskákat, amelyekről múlt héten Jolánka olyan lelkesedéssel beszélt, mintha nem is sírgondozó volna, hanem költő is, és festő.

Roszkedvűen néztek föl, sóhajtva, és keresni kezdték tekintetükkel azt a mázsás kék foltot a parcellában, ami Jolánka lehetett. E. Bartos fölegyenesedve, a szeme sarkából még látott egy súlyos tömböt a közeli rózsabokor mögé penderülni.

Elindultak hát a bokor felé, Jolánkához. Karnyújtásnyira voltak már csak, amikor Jolánka előlépett.

– Kezit csókolom, nagyságos asszony, jó napot, fiatalúr – mondta.

– Jó napot, Jolánka – felelték fáradtan.

– Nem tetszik elhinni, mi munka van itt. (A lapátot vadul az iroda felé lódította.) Ezek azt gondolják, hogy gép az ember. Nekem csak két kezem van – kiáltotta indulattal, és a kapát elhajítva széttárta azt a két kezét.

– Megértem én – mondta özvegy Bartosné szelíden.

– Ezt kérem, nem lehet megérteni! Az ember szeretné, ugye, tisztességgel elvégezni a dolgát, hogy ne kelljen pirulnia, de nem lehet. Egyszerűen nem!

– Bizonyára sok munkája van, Jolánka. De szegény uram sírján már hónapok óta nem tett egy kapavágást sem – mondta csöndesen az özvegy.

Jolánka széles, kövér arcát először az ég felé emelte, panaszkodón és segítséget kérve, aztán lassan Bartosné felé fordította. – Én nem? – kérdezte fájdalomtól elcsukló hangon. – Jó, igaz, nem – mondta kisvártatva szomorúan, válasz híján. – De miért nem? – kiáltott fel panaszosan, mintegy helyettük. Azok ernyedten várták a választ mindannyiszor.

Aztán Jolánka mindig megígérte, hogy eztán másképp lesz. Egy ízben el is vezette őket a temető egy meglehetősen távoli sarkába, ahol egy tucat mértani pontossággal megalkotott, virágokkal és kis zöld növényekkel beültetett hant sorakozott. Megmutatta balról a harmadikat, az ő keze munkáját, amivel a sírgondozóversenyen második helyezést ért el.

Ilyenkor, némiképp megkönnyebbülve, hosszan beszélt a Bartos úr sírjáról, hogy milyen is lesz az a jövő héten. Néha még apró sziklakerti növények nevét is emlegette, de az évszak leggyönyörűbb virágaiét feltétlenül.

Azon a májusi napon is minden úgy történt, mint máskor. E. Bartos és anyja elérték a sírt, amelyen csak az a virág hervadozott, amit múlt vasárnap ők hoztak. Kihúzgálták a gyomokat, vizet cseréltek a vázában, és összekulcsolt kézzel nézték a fejfát. Bartos úrra gondoltak, és a lomboknak a halmon lomhán mozduló árnyékát figyelték.

Aztán sóhajtva Jolánka után néztek. De nem kellett keresni. Jolánka gyors léptekkel haladt feléjük a sírok között. Megállt előttük, letette a kapát, és özvegy Bartosnéra nézett.

– Meghalt a Lajos – mondta. A két asszony nézte egymást – E. Bartos a kapára száradt földet vizsgálta –, aztán tétován közelebb léptek és átölelték egymást. Jolánka szeméből egy könnycsepp gördült ki, és végigszaladt arca pirosposzsgás dombján. Özvegy Bartosné is könnyezett, úgy álltak kicsit sután, egymást átkarolva Bartos úr sírja mellett.

Hosszú percek teltek így el, és az özvegyek csak álltak a lombokon átszűrődő fényben. Fájdalmukkal egymáshoz szorultak, és ki tudja, mi mindenre emlékeztek ott. Aztán lassan szétváltak, kicsit oldalt fordulva néztek maguk elé.

– Őszinte részvétem – mondta E. Bartos is.

És még álltak, kicsit ijedten a haláltól. E. Bartos arra gondolt, hogy nem is tudta, hogy Jolánkának férje van, vagy volt, hirtelen elképzelte a lakást is, ahol Jolánka lakik, mert azt sem gondolta eddig, hogy lakik valahol.

És álltak, végül Jolánka megszólalt. – Szerencse, hogy idekerült a parcellába – mondta.

És álltak ott Bartos úr sírjánál. És abban a pillanatban egyáltalán nem tudták, hogy mi az az élet, és mi is az a halál.

CSÁK GYÖNGYI

Münchhausen – IV.

Lassan elporlad az anyag,
melybe egykor Istent
szolgálni ékelődtünk,

szája szögletében
az elégedettség-cseppeket
hiába kerestük,

a halmozódó sokból
kijelentéssé simítani még
egyetlen kérdést sem sikerült...

(Jutalom)

Talán ilyen lehet,
vagy ehhez hasonló
a mennyei állapot.

Lubickolni kicsit a múltban,
majd e kimeríthetetlen,
varázslatos nyelvből
építeni az emlékeknek
menedéket, erős templomot.

Münchhausen – XVI.

Te még nem hagytál el, báróm,
egyetlen barátom, a nagy
megcsalattatások, válási drámák
közben végigasszisztáltad
leroskadásaim, beleláltál
szégyeneimbe, ha fél szemmel
sandítottam a megszokott
léleksarok felé, ahol évtizedek óta
nem untad még el a kíváncsi könyöklést;

mert láttam, ott állsz ugrásra készen,
hogy más minőséggel
töltsd meg szomorú estém,
ha vigaszra vágyva nyüszíték
újabb mítoszért, meséért.

Te nem hagytál el, barátom,
maradj velem a gyorsan burjánzó
kaméleon-ködben,
ne hagyd megszáradni a készülőt
agyam kíváncsi vásznán,
s miként a megszentelt ostyát
gyónáskor ezüstkelyhéből a pap,
mutasd meg teljes szépségében
nekem szánt szivárványodat!

Groteszkek II.

Sors

Nem nyit tért,
bár írva vagyunk
tenyerében.

Kényszer

Kérdőjellel görbülsz
a hiányos mondatvégen.

Képtelenség

Test és árnyéka
összebújva.

Tűz

Elharapódzom nyelveden.

Körforgás

Feltámad reggel,
ki este hal beléd.

Után

Kített szűrőd zsebében
talentumok hörögnek.

CSÁK GYÖNGYI

Vándorúton

Szereplők:

középkorú, jó erőben lévő férfi turistafelszerelésben

középkorú, kissé fáradt, elgyötört nő szintén turistafelszerelésben

Helyszín: erdő

A két szereplő egymástól távolabb. A férfi halad a hegy felé.

FÉRFI Hahó! Hahó! Nem hallod már a hangomat sem?

NŐ Jövök már, jövök, csak ne ordítozz, mert felvered az erdő vadjait.

FÉRFI Jössz, csak jössz, de mikor érkezel meg?

NŐ Még nem tudom, de egyszer biztosan.

FÉRFI Ígéretet tudsz, de becsapod magad, meg engem is.

NŐ Elhamarkodod az ítéletet. Az ígéreteimet be szoktam tartani.

FÉRFI Merre vagy? Hiába bámulok folyvást vissza, nem látlak.

NŐ Mert úgy loholsz, mint egy eszement.

FÉRFI És te? Te meg mit csinálsz? Egy helyben táncolsz? Mire jó ez a piszmozgás?

NŐ Gyönyörködöm a tájban, gyönyörű az erdő. Nézd csak, micsoda színes kavalkád! Báméskodni csak szabad – ha már úton vagyunk –, nem igaz?

FÉRFI Mire jó ott hátul kullogni? Elárulnád végre?

NŐ Valakinek hátul is kell mindig kullognia.

FÉRFI De nem neked! Nem gondolod, hogy végre illene lépést tartanunk?

NŐ *(szemrehányóan)* Mindig is megelőztél...

FÉRFI Emlékezz! Mindig visszakanyarodtam minden ösvényről, hogy bevárjalak.

NŐ Emlékszem, de nem bírtad sokáig a közelséget, ezért angolosan le is léptél újra.

FÉRFI Tudod, mintha valami vérembe ivódott parancs üzne, hogy menni-menni. Te meg? Te meg!

NŐ Mit én meg?

FÉRFI A múltkoriban hallgattam, amikor a fákkal beszélgettél.

NŐ Tudom, hogy hallgatóztál, a nevetésed szakította félbe a beszélgetésünket.

FÉRFI Később a patakkal beszéltél, a vizét is megkóstoltad.

NŐ Te is ittál belőle! Miért?

FÉRFI Mert az volt az óhajod.

NŐ Ritkán teljesíted az óhajom...

FÉRFI Mit panaszkodsz? Te pedig egyáltalán nem teljesíted az enyémet.

NŐ Mert nem mondom meg, mi az óhajod, helyette sumákolsz inkább.

FÉRFI Mert olyan ciki, mert nem tudom, hogy megtennéd-e.

NŐ Néma gyerekek az anyja sem érti a szavát.

FÉRFI Te nem vagy az anyám. Nem is tudom, hogy ki vagy...

NŐ Akkor miért szeled velem a hosszú mérföldeket?

FÉRFI Nem szemrehányásként mondom, de erre is te vettél rá.

NŐ Mire vettelek rá?

FÉRFI Hát erre, erre a végtelennek tűnő vándorlásra.

NŐ Nem így gondoltam akkor.

FÉRFI Én is másképp képzeltem el akkor, hogy fej fej mellett haladunk.

NŐ Ne beszélj hülyeséget! Ez teljesen lehetetlen.

FÉRFI Miért lenne lehetetlen egymás mellett haladni?

NŐ Először is, mert férfi vagy...

FÉRFI Na és? Mit számít, hogy férfi vagyok?

NŐ Hosszabbak a lábaid, nagyobbakat tudsz lépni, ezért nem is tettem soha szemrehányást.

FÉRFI Nem vetted a szememre, hogy megelőztelek, de bosszant nagyon, hogy beéred a kullogással. Mi jó van ott hátul?

NŐ Mitől másabb elől?

FÉRFI Elvétted megint, kérdésre kérdés nem lehet a válasz.

NŐ Szándékosan tettem fel a kérdést. Mitől más ott elől?

FÉRFI Kötözködés nélkül, úgy látom, nem bírod ki!

- NŐ Dehogy vitatkozom, arra már nincs időm, inkább felelj a kérdésekre: mitől jó elől?
- FÉRFI Példának okáért, hogy én fedezem fel előbb a látványt.
- NŐ Mit ér a látvány, ha nem tudsz gyönyörködni benne? Olyan vagy, mint egy űzött vad, mintha mindig menekülnél.
- FÉRFI Tényleg nem érted? Engem minden csúcs ingerel. Minden bejáratlan magasság szólít... Te még véletlenül sem éreztél ilyet?
- NŐ Becsszó, nem! Engem az utat szegélyező fák is megállásra kényszerítenek.
- FÉRFI Hát ez az! Te mindenkivel leállsz bratyizni.
- NŐ Ez azért enyhe túlzás! Csak megállok, ami mellett te lélektelen elsuhansz, így igyekszem jóvátenni a hiányosságaidat.
- FÉRFI Nem hiszem, hogy lennének hiányosságaim... Jó kifogás sose rossz...
- NŐ Látod, ha magyarázatot adok, kigúnyolsz. Akkor inkább a mögött csöndje jobb.
- FÉRFI És a mögöttben nem érzel ürességet?
- NŐ Dehogynem érzek. És te ott elől?
- FÉRFI Itt is az a helyzet. Egyszerre árvaságot és ürességet érzek.
- NŐ Akkor most húzz bele! Hátha vannak még elől is árvák.
- FÉRFI Ne biztass sietni, az istenit!
- NŐ Ne ilyen hevesen, ember! Nem vagyunk sziámi ikrek – menj előre társat keresni!
- FÉRFI Próbáltam már, próbáltam velük.
- NŐ Na és?
- FÉRFI Kiábrándultam: többnyire unalmasak és ostobák.
- NŐ Hát innen fúj a szél! Neked senki sem jó, ezért maradsz mindig egyedül.
- FÉRFI És te miért maradsz le?
- NŐ Én meg szeretek néha egyedül lenni. Talán el sem hiszed, hogy mennyire. Például akkor leülni egy út menti kőre, amikor kedvem szottyán, vagy megállni, amikor érzem, hogy nem bírom az emelkedőket.
- FÉRFI Az sem érdekel, hogy az utánad jövők egyszer majd megvetéssel hagynak el?
- NŐ Senki véleménye nem érdekel. Hányszor hangsúlyozzam még? Az sincs kizárva, hogy a nagy sietségben úgy járnak, mint ahogy te jártál.

- FÉRFI Ne próbáld őket hozzám hasonlítani!
- NŐ Miért? Mitől vagy te más, mint a többiek?
- FÉRFI Neked már tudnod kellene...
- NŐ Még nem jöttem rá, de gyanítom, hogy nem bízol magadban.
- FÉRFI Benned vagyok bizonytalan.
- NŐ Bennem biztos lehetsz.
- FÉRFI Persze! Ordítanom kell folyvást, hogy meggyőződjek róla, élsz-e még.
- NŐ Ne aggódj! A morzejeleket nem felejtettem el, alkalmazom is, ha a sors arra kényszerít.
- FÉRFI Miért kell bevárni a sorsot? Inkább gondoljuk át, hogy tudunk-e ezután lépést tartani!
- NŐ Eddig sem nagyon sikerült...
- FÉRFI Váltig állítom, hogy jobb is lehetne.
- NŐ Persze! Kifogást keresnél, hogy elhagyhass újra.
- FÉRFI És megint feltámadna a lelkiismeretem...
- NŐ Csak a lelkiismereted miatt szólongatsz, igaz?
- FÉRFI Élvezed, mi? Én gürcölök éjt nappallá téve elől, vágom az ösvényt, hogy mutassam az utat, te meg másfelé kódorogsz.
- NŐ Hányszor mondjam még, hogy nem szeretem a kitaposott utakat... Hányszor mondjam még?
- FÉRFI Túl büszke vagy, asszony, meglátod, erre ráfázunk mind a ketten.
- NŐ Ez a mondat is ismerősen hangzik! Jó párszor elmondtad már, mégsem veszed fel a ritmust.
- FÉRFI Nem veszem fel, nem veszem fel, a fenébe is, de mégis te diktálsz! Nem emlékszel, a múltkoriban is megálltam.
- NŐ Hogyne emlékeznék! Azért álltál meg csak, hogy dumálhass.
- FÉRFI Helyreigazítom sértő állításodat. Nem dumálni álltam meg, hanem mesélni, mesélni végre.
- NŐ Persze! Kutyafuttában, és csak szomorúakat.
- FÉRFI Akkor én az álmomat osztottam meg veled.
- NŐ Hogy szomoríthass, igaz?
- FÉRFI Azért, hogy mondj valamit, vigasztalj meg.

NŐ Látod, kínoztál az álmoddal is.

FÉRFI Mivel kínoztalak?

NŐ Nem mondtad végig a történetet, a végét kihagytad.

FÉRFI Már nem fejezhettem be, hiszen úgy ért véget az álom.

NŐ Persze, meghaltál, mielőtt a bűn eredetét kinyögted volna. Miért kellett elmesélned? Azóta nyomaszt engem.

FÉRFI Rád bíztam, neked kellett volna megfejtened az álmot.

NŐ Nem vagyok álomfejtő, sem Krúdy, sem Freud.

FÉRFI Ne szaporítsuk a szót feleslegesen!

NŐ Én is amondó vagyok.

FÉRFI Várjalak meg? Felelj!

NŐ Nyugodtan menj előre, és térj vissza minden kanyarból!

FÉRFI Tudsz majd tisztos távolságból követni?

NŐ Összeszedem minden erőmet, biztos sikerül.

FÉRFI Ha útközben megsérülök, segítesz majd rajtam?

NŐ Miért ne? Hiszen nálam van az elsősegélynyújtó doboz.

FÉRFI Időnként nézz a hegytetőre fel!

NŐ Mit kellene látnom a hegytetőn?

FÉRFI Ott verünk majd sátrat. Ott töltjük el az ünnepet, ha te is akarsz...

NŐ *(rémülten)* Képzelmű? Mi ez a nagy zaj, hozzád még nem ért el?

FÉRFI Nemcsak a zajt hallom, látom a tüzet és a sűrűn gomolygó füstöt is. Mint-ha a világ lobbant volna lángra körülöttünk.

NŐ Ugye háború van? Halottak szagát hozza minden irányból a szél.

FÉRFI Imádkozzunk, hogy időben felérjünk a csúcsra! Ha nem veszed tovakodásnak, akkor most inkább lassítanék és lépést tartanék veled.

NŐ Mi ez az ellágyulás? Miért jönnél velem?

FÉRFI A titok egyszerű. A nyitjára mégsem jössz rá magadtól? Látod, már nem kínos kimondanom, azért, mert féltelek.

NŐ Igen, a félelem megoldja az ember nyelvét. Most mégis azt akarom...

FÉRFI Miért vágod félbe a megkezdett mondatot?

NŐ Akarom, hogy menj előre, menj a hegyre fel!

- FÉRFI Hagyjalak megdermedni a közeledő télben, a háború fenyegető szelében? Hagyjalak magadra a félelemmel? Valóban ezt akard?
- NŐ Döntöttem. Menj fel, verd fel a sátrat erős cölöppel, és gyújts odabenn meghitt tüzet.
- FÉRFI A nagy bizonytalanságban is osztod a parancsot? Van-e még más óhajod? Lesz sátor, a sátorban meleg, de mivel üssem el az időt, amíg megérkezel?
- NŐ Szerezz néhány fenyőágot, és hajtogass rá papírból díszeket!
- FÉRFI Ez optimistán hangzik. Kívánságlistád most nem bosszant, nekem erőt ad. De mi lesz majd, ha a sors nem enged a hegyre felérni, és egy óvatlan golyó téged eltalál majd?
- NŐ Az életre gondolj! Kell hogy legyen az embernek karácsonya, egy csöppnyi béke! Legalább lesz egyszer közös ünnepünk is!
- FÉRFI Milyen ajándékkal várjalak? Mit készítek neked?
- NŐ Bármit, csak fémből hajlított rózsát ne adj többé!
- FÉRFI Ilyenkor hol szerezzek igazit?
- NŐ A találékonyságodra bízom...
- FÉRFI Mint mindig, feladod a leckét, és meg sem kérdezed, hogy én ajándékba mit kívánok.
- NŐ Lásd, csak magunkkal foglalkozunk, annyi háború, oly sok vizály között. Van ehhez jogunk?
- FÉRFI Nem a jogon múlik, ez sorskérdés. Az Isten ülteti nyelvünkre a szavakat.
- NŐ Tehát azt állítod, hogy az Úr szeret bennünket?
- FÉRFI Amíg képesek vagyunk szeretni, addig nem veszítjük szem elől teremtőnk lábnyomát.
- NŐ Ott volt velünk a végtelen sivatagban is?
- FÉRFI Persze hogy ott volt, hiszen megmutatta a sivatag zöld oázisát.
- NŐ Leültünk pihenni kicsit...
- FÉRFI Apadó kútját megtaláltuk, boldogan ittuk vizét.
- NŐ Ittuk, és új erővel folytattuk tovább.
- FÉRFI Mennyi mindent megéltünk együtt.
- NŐ Ne sóhajtozz, most nincs időnk tétovázni. Hosszú az út még odáig nagyon.
- FÉRFI Nem veszed észre, hogy megint csak búcsúzunk?
- NŐ Ilyen az élet! A sok szenvedés közt, csak a vágy örök a boldogság után.

FÉRFI Mi lesz, ha soha nem érkezel fel a hegyre?
NŐ Ne láss előre rémeket!
FÉRFI Ne felejtse, várnak csontjaimban a fáradhatatlan zenék! Gyere utánam!
NŐ Ne izgulj! Megyek! „*Talán ma még meg is talállak.*”
FÉRFI Vacsorát készítek, felszolgálom a halat és a bort, enyhítse étvágyad.
NŐ Mondd tovább! Aztán mi lesz?
FÉRFI Melegíték vizet, hogy fürödj meg, viszem a kendőt, hogy törölközz meg...
NŐ Ilyen figyelmes és kedves is tudsz te lenni?
FÉRFI Ez csak természetes az Ünnepen!
NŐ Mihez kezdünk mégis egymással ott?
FÉRFI Kizárjuk kicsit a háborút.
NŐ És kizárjuk a világ összes bűneit.
FÉRFI Imádkozol velem, asszony? Szeretni fogsz?
NŐ Megbocsát az Isten?
FÉRFI Biztosan, ha látja, hogy boldog árnyékunk játszik a falon.

Molnár Edit

képzőművész

Ha Molnár Edit képzőművészre jellemző szavakat keresek, elsőként a sokoldalú jut eszembe. Azt követhetnék a kereső, igényes és a mélyen gondolkodó.

Molnár Edit kora ifjúsága óta foglalkozik a képzőművészettel. A kétezres év elejétől vesz részt a művészeti közéletben, rendszeresen kiállító alkotó. Ikonokkal lépett a nagyközönség elé, amit hamarosan követett a többi műfaj, amelyekbe nemcsak belekóstolt, hanem a rá jellemző alapossággal merítkezett meg bennük. Ilyenek voltak az akvarell, a vegyes technika, olajfestészet, a mázas kerámia és a szilikontechnika.

Számos alkotótáborban, kiváló mesterek vezetése mellett tökéletesítette tudását. 2018 nyarán és őszén részt vett a Kvasznay Gulyás Margit képzőművész emlékére rendezett kollázstáborban, amelynek Kopócsy Judit festőművész volt a szakmai vezetője. Molnár Edit itt találkozott először ezzel a nagyon modern, bőséges művészi kibontakozást kínáló műfajjal, amely nem ábrázol, hanem kifejez, érzelmet, érzést, gondolatot. Ebből következik, hogy a kollázs nagy intelligenciát, mély lelkiséget feltételező műfaj. Molnár Edit pedig gazdag szellemi tárházból gazdálkodik. Úgy tűnik, mintha minden korábbi alkotómunkája, a rengeteg előtanulmány és gyakorlat mind-mind itt, a kollázsművészetében érné el tetőfokát és emelné a magasba alkotóját.

„Kollázsain és a táj ihlette expresszív improvizációin különös mélységek tárulkoznak fel. A friss, harmonikus egység és a képi feszültség egyaránt érvényesül” – írja róla Sipos Endre művészetfilozófus.

Ebben az eredeti kollázsanyagban a felhalmozott tudáson túl kézzelfogható formában folytatódik Molnár Edit művészi előélete. A saját akvarell-teljesítményeit felhasználva sikerült egyéni, csak rá jellemző stílust teremtenie és egységes anyagot alkotnia. Művészeti munkásságát elismerve a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete a közelmúltban felvette tagjai közé.

Erdei Kvasznay Éva

Sűrűsödés V.

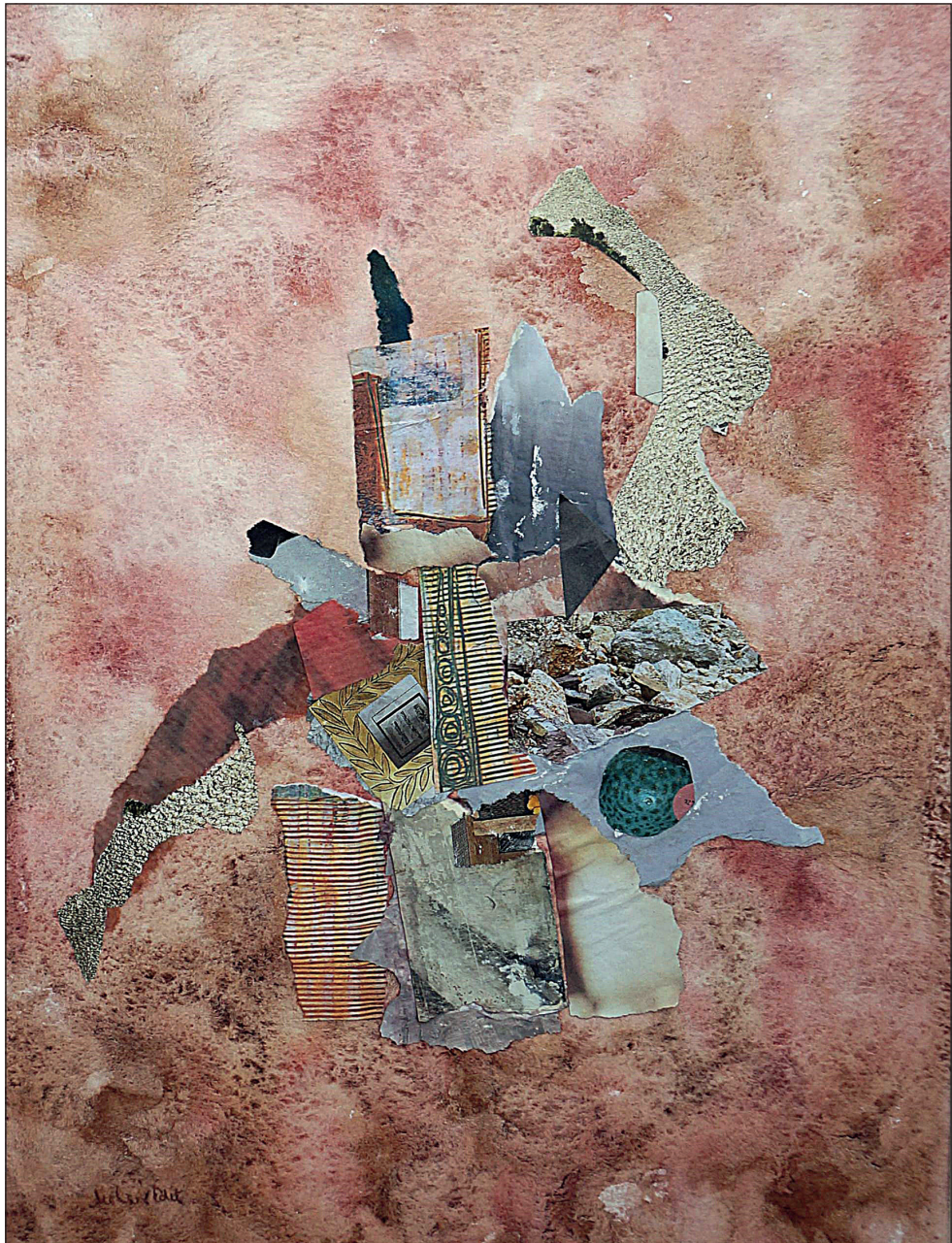
Sűrűsödés II,

Sűrűsödés III,

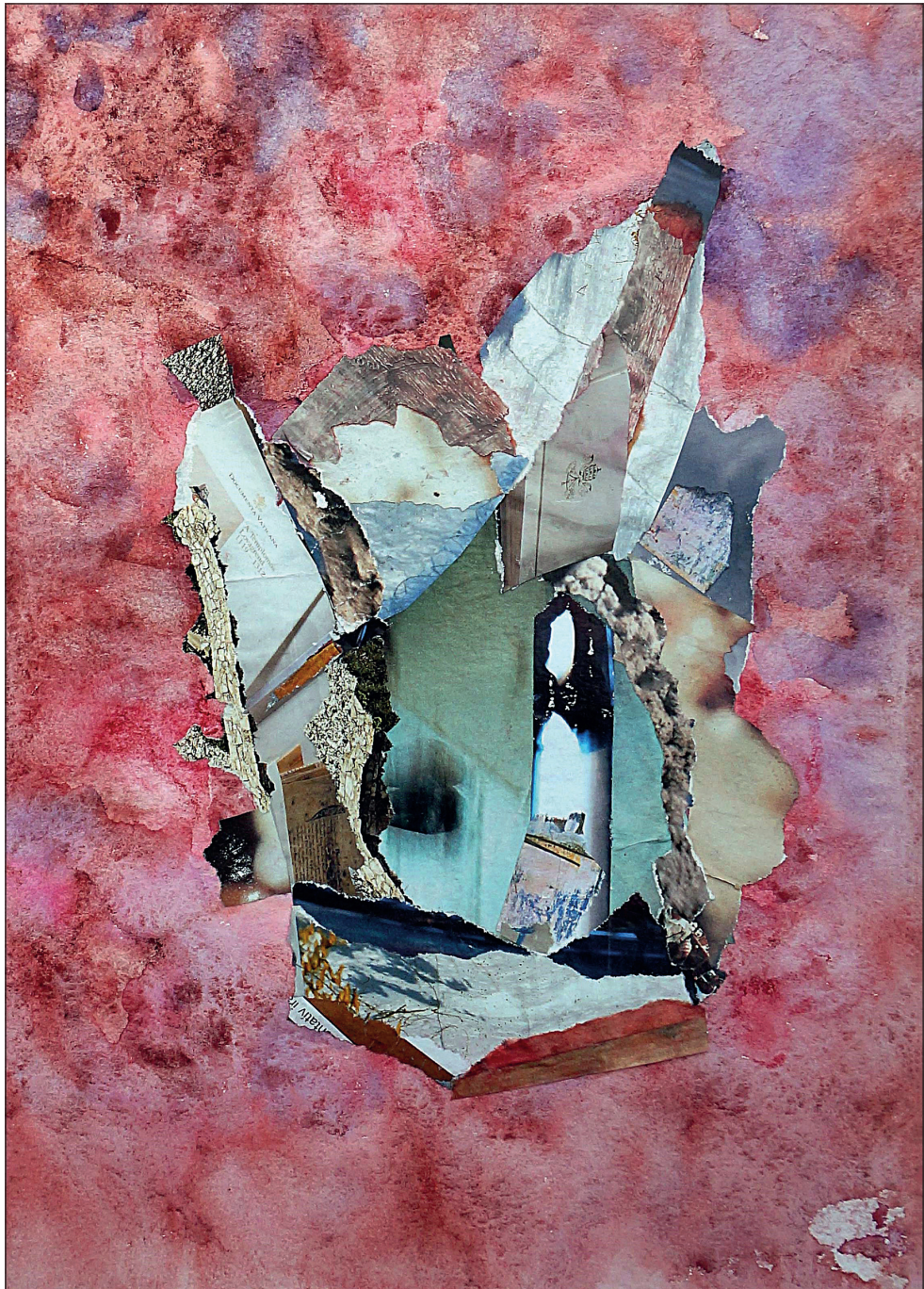
Védtelenül I.

Védtelenül II.

Védtelenül IV.

Védteletül V.

Sűrűsödés IV.

Filmnovellák

II. Kép Szerencsi Judit

A haverok azzal heccelték, mit történt veled, Juditkám, hogy ennyit vesztettél? Vastag combú pincérnősködsz, de ily kevés végtaggal!? Alteregőkereső találta meg őt, hogy a híres énekesnőt helyettesítse, ha annak torka béreked. Aztán beütött a krach: bal karját is tőből vesztette (a végtagvesztések leírásának emitti sorrendje nem időrendi, inkább reánézési, fej felől tekintvést előbb jó a kar, mint a láb), mivel valamiféle írmag, tőféle maradt csak. Szerencs a szerencsétlenségben (mert szerencsi lány, a fenti kép), hogy jobbkezes ő, mint rendszeren szoktak. Mint látható (dettó a fenti kép), ügyesen tart egy kézben: mankót, sörösüveget,

legalább két sörös poharat; bal lábát meg tövestül amputálták. Valamiféle minicsonkocskát is nagyítóval kéne keresni rajt', mert mint a rajzolon látszik, ami inge alja alatt valamiféle valamiségnek tűnik, az csak tövig akkurátusan felhajtogatott nadrágszárakra, alig ér lejjebb szeméremdombjánál. Teljesen lapos, még csak nem is fityeg, szinte sík, kontrasztosan, aszimmetrikusan a jobb combbal, mely gálánsan, nagyvonalún, nagymérvűn, tömören, kerek-körívesen, szépen, arányosan, formásan tölti ki a teret, azaz a szűk farmert. Mi lett vele? Egyszerre vesztette el mindkét tagját? (Nagyon peches ez a csaj is.) Nem. Először a lábát kellett műtéttel eltávolítani. Nem volt körültekintő a leányzó, oly sok szerencsi csokoládét evett (mint Gombóc Artúr), hogy olyannyira cukros lett (Gombóc Artúr, nos, ő nem lett cukros, viszont meghízott), ő csöppet sem, ámde a bal virgácsát bizony ennyire le kellett vágni. Szerencséjére az operáció

után az egészséghez szükségesen cukormentes lett, miként a cukormentes morbidok is előírak, és mint írák, tényleg, egyáltalán nem hízott. Pár hónappal később történetesen diszkózott (egy diszkókirálynő-imitátornak fél lábbal is gyerekjáték diszkótáncot ropni), ivott is, tán azért többek közt, mert szinte-nincs csonkja miatt nem viselhet művégtagot. Örökös mankózásra lett kárhozható, de akkor még két mankóra. Hazafelé, éjszaka diszkóbalesetet szenvedett, bal karja úgy tropára méne, hogy oly mértékben amputálták, ahogy a képen látszik. Ja, krach, mert így már többszörösen csonkoltan pláne nem helyettesítheti a diszkókirálynőt. Előny lett volna, ha a sztár bal lába komoly összegre lett volna biztosítva visszafordíthatatlan károsodás esetére, de nem volt, ja persze ily drámai sérülés se. Aztán túl sok lett a hiány is. A pénzből, mit a híres énekesnő olykori helyettesítéséért kapott, lebujt vett. Most Kleopátra-frizurát hord, farmeringet, roppant feszt farmergatyát, a törzsvendégeket ő szolgálja ki, akik formás fenekét paskolják, kihasználva, hogy egy kézzel, melyben az ivóeszközöket tartja, nem tud pofont is adni a popó-paskolásért. Vastag combú pincérnőzik barátilag, pedig nem is vastag. (Tán azért, mert a nem lévőhöz képest viszont nagyon.) No, olyan széles, ahogy az az aranymetszés könyvében megírva vagyón.

IV. Kép *Ana Sazen*

Rugalmas léptű katonalány, léptének rugalma csak egy láb léptének rugalma. Mostanság. Nem volt ez mindig így, jobb karja s szeme hiányzott a kezdetektől csak. Legalábbis már militáris karrierje előtt, hatéves korában érte a szörnyű csapás. Valamiféle yakuza-leszámolás érte a családját – azt tudni kell, Ana édesapja japán volt, édesanyja ír –, amikor az egyik bandita édesapjára készült lesújtani szamurájkardjával, miután anyukáját már csendben, álmában kivégezte, a kis Ana Sazen felébredt a dulakodás zajára, átszaladt szülei hálószobájába, ösztönösen hősieken védekező apja elé tette jobb karját mintegy szimbolikus védelmező gesztusként. A sunyi merénylő azzal a csapással, amivel apját megölte, az ő karját is levágta, sőt visszakézi kardos mozdulattal a jobb szemét is kimetszette, a kis Ana élettelenül hullt a földre, az orgyilkos azt hitte, ő is meghalt, de tévedett.

Ana Sazen belevetette magát a harcművészetekbe: karatéba, kendóba, aikidóba, bár egész apró korától papája is taníttatta, olyan speciális mesterhez fordult, aki hendikepes tanítványokkal, főként félkarúakkal foglalkozik, okít, fejleszt pedagógusként, olyanná lett egyetlen karja, mintha kettő, sőt három, négy.

Nem törődött ő bosszúval, csak a belé ojtott karriervágglyal, az lett a fixa ideája, hogy a Birodalmi hadseregnek lesz a katonája. Lett is, hendikepjeivel is felvették, méghozzá kommandós kiképző őrmesternek.

Visszatérve a lábára, nemrég vesztette el, de nem harcban, taposóaknára lépett szegény fejlesztett amazon, a nem geci, inkább e teremtő nedvet befogadó.

A rugalmas léptű, bátor katonalányt nem az eddigiekhez bónuszként csatlakozó még egyik láb elvesztése is viselte meg, hanem az, hogy úgy sántult le, mint egy gyámoltalan, piszkos civil, nyilatkozta a honi hadsereg tudósítójának. S betegágyáról felugorva kicsit megtaposta katonakönyvét és dögcéduláját. Eszébe jutott boldogult kidobócsaj-kora is, katonanői pályája előtt ezzel kereste a hamburgerre valót, mert nemcsak karatéka volt, hanem igen jókötésű, zömök, mokány, mégis karcsú leány – mint a kép is mutatja –, ha bal karú is, miként a tűzbe nyúlós Mucius Scaevola, s félig lefedett szemű, mint Bottyán, a vak, hogy sokszor szólt be effélet a rosszarcú férfinépeknek, távozásra intőn, kik be akartak sunnyogni, slisszolni az általa védett szórakoztató ipari egységbe: Aknára lépsz, geci. Na, na, milyen

az élet, hát most meg nem én léptem aknára? És a geci tőből tépte le a bal lábam, a gecibe, még a lócsöm is a gyerekkori gebasz mellé. Cikáztak a gondolatok elég okos, nagyon szép és nagyon rothadt beszédű fejében.

A fenti képen épp letenni készül fegyverét, rendíthetetlen, hajlíthatatlan kiképző őrmesternő, mert letartóztatják, ugyanis nem volt hajlandó őrizetbe venni a háborús hős Claudia Maria Philippa Sche-schonk-Anat-Astarte von Stauffenkür ezredest, aki részt vett a zsarnok Josef Adolf Doria Borenbuck Von General y Symus (nem y Azvedo) generális elleni konspirációban (alanti kép). Meglévő lábán még friss kötések vannak, nemrég térhetett vissza a szolgálatba a kórházi ágyból, szerencsére a bal lábát nem kellett amputálni, csak combizomhúzódás, bokamegterhelés a fáslik oka. Nemrég jött ki a kórodából, most mehet a fogdába.

V. Kép

Claudia Maria Philippa Sche-schonk-Anat-Astarte von Stauffenkür

Claudia Maria Philippa Sche-schonk-Anat-Astarte von Stauffenkür Folkwang valkür a bolygó legrégebbi és legelőkelőbb arisztokratacsaládjában született. Stauffenkür grófnőt, mert grófi lény ő, 19 éves korában osztották be az Auróra csillagromboló úri cirkáló 17. lovashadosztályába, ahol tehetséges kadétúrnóként szolgált. Később a Daimoniai Birodalom Űrgárdafőtiszt-képző Akadémiájára küldték, ahol vezérkari képzést kapott. Ezután a földi bázisú 1. könnyű hadosztályhoz került, ahol Kuin Goro Puk magister fokozatú altábornagy parancsnoklása alatt részt vett az inszekt-humanoidokkal folytatott harcokban (maguk közt a rettentő, félig-meddig ember, félig rovar lényiségeket csak ocsmány, nagyon óriás hangyás hangyákként, műrmidón-karikatúrakként emlegették). Puk ekkor már tagja volt annak az összeesküvő-csoportnak, amely katonai puccsal akarta eltávolítani Joseph Adolf Doria Borenbeck von General y Symus (nem y Azvedo) telj- és végrehajtó-hatalmú, generális magistert, mert ez a Borenbeck von General y Symus valahogy elhappolta az orra elől a már biztosan a markai közt tartott legfőbb

végrehajtó-hatalmú magister posztot. Claudia Maria Philippa nagyon megsajnálta szegény Goro Puk altábornagyot és együttműködéséről biztosította a konspirációban, de el kellett napolniuk, mert annyira jól álltak az ocsmány rovarokkal folytatott harcban, hogy az inszekt-humanoidok bolygójára kellett expedíciózniuk, ugyebár még melegében szétverni a hangyahadakat.

Az ocsmány, óriás, hangyás humán-hangyák sivatag-bolygóján folytatott hadjárat harmadik csillagéve idején Claudia Stauffenkür már vezérkari ezredesként szolgált. Ám fordult a hadi szerencse, hazai pályán az ocsmány rov(átkolt) (b)ar-omi műrméx-műrmidónok kerültek fölénybe, így a 10. páncélos-hadosztályhoz vezényelték, amelynek Kuin Goro Puk magister altábornagy visszavonulását kellett volna fedeznie a sivatag-bolygó északi pólusán. Balszerencséjére Claudia

Maria von Stauffenkür kocsija egy roppant óriás és hangyasavas-csáprágós főhangyával ütközött, a dög – ha nem is légy – az Achilles nevet bitorolta, a drága, erős valkür súlyosan megsebesült: igen, Sche-schonk-Anat-Astarte von Stauffenkür elvesztette jobb szemét, jobb kezét, két ujját a bal kezén, és még teljes jobb lábát is. Nagyon erős ám az efféle hangyasav, meg élesek a csáprágók, úgy vágták a páncélos jármű páncélját, mint kés a vajot, hát még Stauffenkür valkür grófnő finom testét. A többszörösen megsebesült Stauffenkürt visszaszállították a Földre. Három hónapot töltött kórházban. Felépülését követően Joseph Adolf von General y Symus telj- és végrehajtó-hatalmú, generális magister személyi magisztrátusi irodájába került mint vezető beosztott. Emellett a tartalékos tisztek felsőfokú kiképzésében vett részt tanárként, itt ismerkedett meg Ana Sazen kommandós kiképző őrmesterrel. Heccelgették is a tartalékos tisztecske növendékei: mi történt veled? Az efféle jó kis csajszi tanároknak nem szokott hiányozni a jobb szemük, jobb karjuk, jobb lábuk, még ha katonák is. Találóképpen a neve: Sche-schonk, mivel se sonkája, se csülke. Ám Cludia Maria Philippa minden nehezítés nélkül, készségesen mesélte el háborús kalandjait az óriáshangyákkal, végzetes találkozásait a főhangyával.

Kapóra jött hát Kuin Goro Puk (sajna már csak címzetes) magister altábornagynak, hogy a cudar, teljhatalmat orozó Joseph Adolf von General y Symus (és nem y Azvedó)-nak Cludia Maria Philippa valkür ezredes nagyon közeli személyi, szinte (törött) szárnysegédje mostanság. Összesúgtak-búgtak-leheltek, mármint Kuin altábornagy és a há(borús) hős, (sánta) Cludia vezér(fél)kari (törött) szárnysegéd és tanár úrnő ezredes; eredmény: bízvást bevégezhetik az elmaradt konspirációt egy ravasz merényletben. Cludia Maria Philippa boldogan vállalta, hogy aláírni való iratok közé rejtett levélbombát visz be Adolph von General y Symus (nem y Azvedó)-nak, gyanútlanul átvette, Cludia kiviharzott, a generális felrobbant, és nem csak roppant dühében, beindult a valkür hadművelet, Kuin Goro Puk magister visszavehette a teljhatalmat, hálából letartóztatta a háborús hű(s) valkürt. Az alanti kép letartóztatása pillanatában örökíti meg Cludia Maria Philippa Sche-schonk-Anat-Astarte von Stauffenkürt. Bal kezén kesztyűt visel, hogy elrejtse hiányzó két ujját, sokkal feltűnőbb hiányait meg se kísérli eltakarni. Háborús hős, aki büszke harci sérüléseire, aha, hát bal kezét azért takarja, mert szégyelli, hogy ott csak ilyen csekély a veszteség.

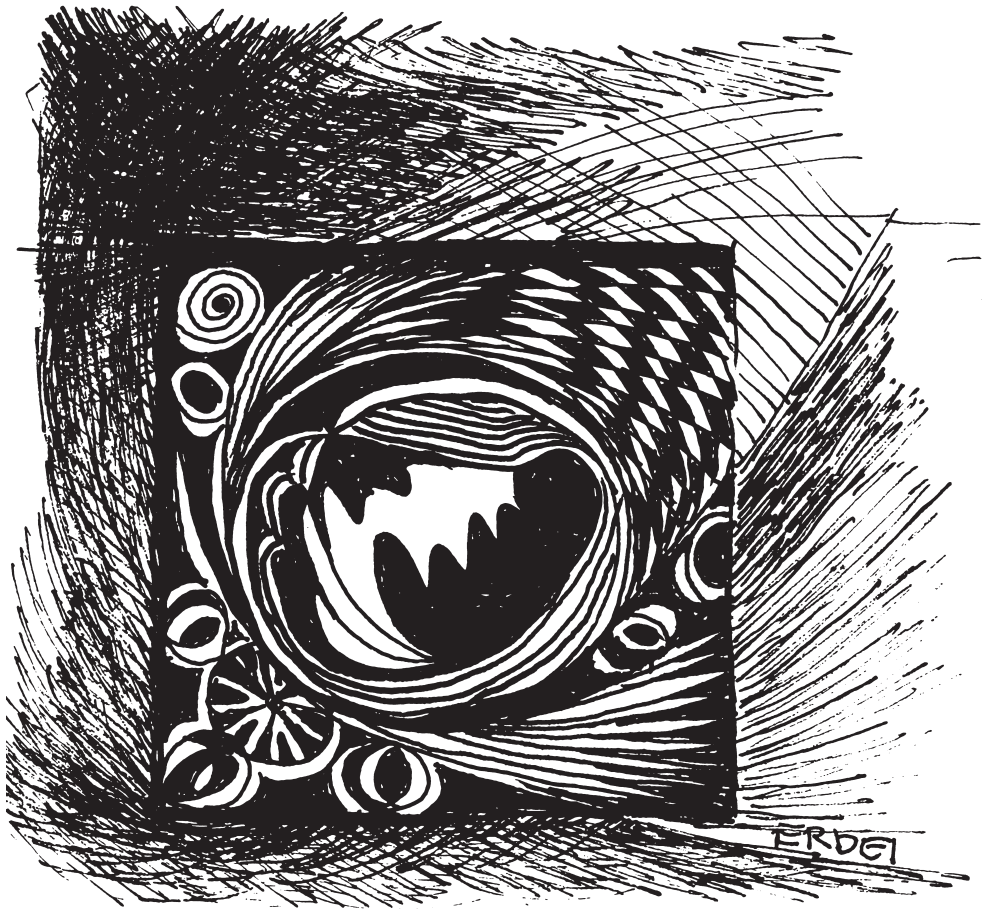
P. PAPP ZOLTÁN

Közölhetetlen anyavers

Ha tudnánk egymással úgy beszélni
mint hullám perel a sziklával
ha ismernéd vonzódásaim
zárt körű rendezvényeit
ha látnád mérföldes topogásom
megdönthetetlen hiteit
nem kellene kölyökkori
biciklis menekülések robajával
lelencotthoni éjszakák csendjével
küzdenem
betegségeid
arc nélküli udvarlóiid között készült
töredezett gyerekfotóimról olvasgatom
hol lehattél te akkor
a kiállított és kiállítatlan bizonyítványaimról
számukat sem tudom
mikor szólhatok
vonó nélkül adtál hegedút kezembe
szégyenem elpengettem
sokat rajzolgattam
apát sosem
kevesebb nőm volt mint ahányszor a
sárga házba kerültél
a főorvosnőnek te voltál a
legsúlyosabb esete
ő halt meg előbb
mikor újra és újra munkába állsz
tompá érzélem lomha ész
s ha elméd kitörni kész
bár meg-megvillan mint
órainga éji fényben
eltávolodsz észrevétlen

de talán itt sem voltál
s feleségem gyermekem
hiába kedveltetem
fönt vagy lent vagy
bolond kerék
én szétzúznám tengelyét
vagy veled csimpaszkodnék
szédült világot kacagva
deres hajadra

1980

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

Főszerkesztő P. Papp Zoltán

A szerkesztőség tagjai:
Kovács Ildikó (szöveggondozás)
Szondi Bence (tördelés)
Erdei Éva (képzőművészet)

A szerkesztőség címe: 1213 Budapest, Fácános utca 8.

Telefon: 420 7346

E-mail: dunatukor@freemail.hu

Honlap: <http://dunatukor.fw.hu>

Kiadja Papp Zoltán
1213 Budapest, Fácános utca 8.

ISSN 1589-0716

Sokszorosítás: Prime Rate Kft., 1044 Budapest, Megyeri út 53.
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt., 1097 Budapest, Táblás u. 32.

Jelen számunk megjelenését támogatta:
Budapest XXI. kerület Csepel Önkormányzata